

సంఘా రోతర
రామాయణము.

గ్రంథకర్తలు.

రామనారాయణ కవులు

ఆంధ్రనాటకములు.

	రు. ఆ.		రు. ఆ.
కనకారానాటకము చం॥ శే॥	1 4	గయోపాఖ్యానము చి॥ ల॥	0 8
కృష్ణలీల బల్లం పం॥ను॥	1 8	ప్రసన్నయాదవము డిటా	0 8
లవకు బల్లారి డిటా	1 8	పారిజాతాపహరణము	0 8
కన్యాశుల్కము గు॥అ॥	1 0	చతుర చంద్రహాస డిటా	0 8
కోపనా రాకొ॥ ను॥	1 4	పార్శ్వతీపరిణయము డిటా	0 6
కులసీదేవి ము॥చె॥	1 0	స్వప్ననానవదత్త డిటా	1 8
బొబ్బిలియద్దము శ్రీ॥ కృ॥	1 0	పాండవ జననము రా॥ నా॥	0 10
రసపుత్రవిజయము ఇ॥య॥	1 0	పాండవ ప్రహసనము డిటా	0 12
రాజా ప్రతాపశిల్ప డిటా	1 0	పాండవోద్దేశము డిటా	9 12
భక్తరామదాసు శే॥శి॥	1 0	పాండవ విజయము డిటా	0 13
రామనామబల్లారి డి॥గో॥	1 4	పాండవశృంగారము డిటా	0 12
రామనామ రా॥నా॥	1 0	ఆహూత్యాపవిత్రహరణము	0 12
చింతామణి కా॥ నా॥	1 2	ద్రౌపది వస్త్రాపహరణము	1 0
చింతామణి చ॥మా॥	1 0	సంపూర్ణరామానుజము గూ॥ కో॥	1 4
చింతామణి గా॥ నా॥	1 0	సంపూర్ణరామానుజము కో॥ న॥	1 4
వైరాగ్య చింతామణి బ॥ కో॥	1 0	సంపూర్ణభారతము సి॥-॥	1 4
కంతాభరణము సా॥ ల॥	1 0	మహాభారతము సం॥ శి॥	1 4
రాధాకృష్ణ డిటా	1 0	సగీత కృష్ణలీల డిటా	1 0
సానిశి మైలనగరవారి	1 2	అశ్వమేధ ప్రతిష్ఠా ప్ర॥ వె॥	0 12
పర్వద్యుతేది శ్రీ॥ ॥	1 2	భీమప్రతిష్ఠా శ్రీ॥ శే॥	0 12
సత్యహరశృంగీయం బ॥ ల॥	1 2	భీష్మప్రతిష్ఠా శ్రీ॥ కో॥	0 12
బుద్ధిసహిత లాగము డిటా	1 0	మోహినీ దుక్కాంగద డిటా	0 13
ఉత్తర రామము డిటా	1 4	గాణిసంయక్	0 8
సాత్రాజిత్వము	0 14	భక్త కవీర్ శ్రీ॥ న॥	1 0
మహాకవి బల్లారి	4 6	పాండవోద్దేశము కో॥ శి॥	0 12
జయచి బయపాడుము	0 12	లంకాపహరణ	0 10
వేణీసంహారము శ్రీ॥ను॥	1 0	వేళామహాభరణము డిటా	1 0
శకుంతల కం॥శి॥	1 0	వేళామహాభరణము I	1 0
శకుంతల వ॥ ను॥	1 0	డిటా పా II	0 12
అలీబాబా కొత్త నాటకంపో॥రా॥	0 12	డిటా పా III	0 12
శ్రీరామ పట్టాభిషేకము	1 0	సురాపుష్పలా జి॥ల॥	0 9

శ్రీ

సంపూర్ణోత్తర రంపరాయణము

ఏ డంక ము ల నాట క ము .

ప్రతి పాదమునకు ౧౦ అక్షరములు.

రామనారాయణకవులు

రంగావంకటరత్నంగారి చే

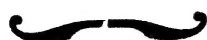
ప్రతి పాదమునకు ౧౦ అక్షరములు.

రామనాథులు.

మొదటి పాదము.

శ్రీ పాండురంగ ముద్రాపరిశోధకులు.

ఈ నాటకమున వచ్చు పాత్రలు

శ్రీరాముడు—అయోధ్యాపురాధీశుడు

భరతుడు

లక్ష్మణుడు

శత్రుఘ్నుడు

} శ్రీరాముని తమ్ములు.

భద్రుడు—వారాహహనుడు.

సుమంత్రుడు—రథసారథి.

బాహ్మణుడు—

జయవర్మ—రాముని సైన్యముల కధిపతి

కుశుడు)

లవుడు } శ్రీరాముని కుమారులు.

గాలవుడు—ఈశలవుల సహపాతి,

వాల్మీకి—ముని.

వసిష్ఠుడు—ముని.

దూర్వాసుడు—ముని.

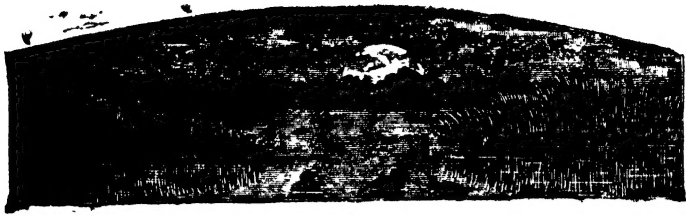
యముడు—

శంబుకుడు—శూరశ్రేష్ఠుడు.

స్త్రీలు.

నీత—శ్రీరాముని భార్య;

కారద—చెలికత్తె.

శ్రీ

సంపూర్ణోత్తర రామాయణము.

ప్రథమాశ్వాసము.

రంగము:—అయోధ్యయందు అంతఃపురోద్వారవనము.

[ప్రవేశము:—నీత, చివరికత్రయగు శారద.]

శార—దేవీ ! వనవాసమునుగూర్చి పూర్తిగఁ జెప్పవైతిని !

నీత—చెరీ ! ఎంతని చెప్పగలను ? ఎంతచెప్పినను తటగదు. ఆ రావణుని కృత్యంబులన్నియుఁ దలంచిన నాయొకలు జల్లుమచును. వానిపేరు దలంచిన యిప్పటికిని నాకు భయముకలుగుచునే యున్నది. బాధలు తలఁపునకు వచ్చినచో ఎంతయుగూడ గలుగుచున్నది.

[తొందరగా శ్రీరాముఁడు ప్రవేశించును.]

శ్రీరా—

మ. అతులప్రాభవద్వైర్యమూనుచు నను + ద్యద్భూరియుద్ధంబునం
దతిబాహుబలశాలి రావణుని మి + త్రామాత్యభృత్యాది సం
తతితోఁగూడ వధించి మించి త్రిజగత్ప్రఖ్యాతఁగొన్నట్టి యం
చితసాకేతపురాధిరాధగృహిణీ + ఓంశింప నీకేటికి ?

(సీతకు సమీపించి) కాంతా ! భవదర్థమై నాచేఁ గూల్పబడిన దశకం
తుఁడు మరల నెట్లువచ్చెను ? నీకు భయకారణమేటికి, చెప్పిమా.
వాని నివృత్తిఁ గల్గించి నీ భయంబు బాసననుగాక శ్రీరామభక్తవత్స
చున్నాఁడు.)

సీత — ప్రాణేశ్వరా ! తొందరపడవలదు. నీచేఁ గూల్పబడిన యీ దశ
కంకుఁ డెట్లువచ్చెను ? ప్రసంగింపశమున వాని నామమును
జెలిక జైతోఁ జెప్పితిని.

శ్రీరా — అదియూ సంగతి !

శార — (నెమ్మదిగా నిష్క్రమించుచున్నది.)

శ్రీరా — రమణిశిరోమణీ ! నేను నీ వనవిహారమునకు భంగమొదవఁ
జేసితిరా ?

సీత — నాథా ! ఎంతమాట పెరిచిచ్చితిరి ? నీ వరుడెంచుట నా వన
విహారమునకు భంగమా !

శే గి ఘనుని గనఁగ నెంచును చాత + కంబు ; ద్యుమణిఁ
గాంచఁగోరుచునుండు జ + క్రింబు ; శశిని
నల చికోరంబు తిలకింపఁ + దలఁచుచుండు
నల్లై నీమీఁద నా చిత్త + మమరియుండు.

నిన్నుజూడని దినమునాకు దుర్దినము.

శ్రీరా — అన్నులమిన్నా ! నీ హృదయము నే నెటుంగనా ?

సీ. తండ్రియానతి దాల్చి + తపసివేషముబూని
శాసనంబులకేగు + కాలమందు
ననుబాయఁగాలేక + ఘన భాగ్యభోగముల్
విడనాడి, వ్రేమ నా + వెంటవచ్చి
మత్పదాంబుజసేవ + మహిత శౌఖ్యప్రద
మంచును మదిలోన + నెంచి ; యచట

వడరాని కష్టములే పడి ; దళకంతుచే
జెటబెట్టగాఁబడి చిత్తమందు

తే. గీ. సభిర దుఃఖింబు నందుచు • ననవరతమా
నన్నె మఱి నెంచుచు • నాతిమిన్న
కాలముగఁ గడిపితివి లం • కాపురమునఁ
దెలియదా నాకు నీమది • జలరుహాక్షి !

అరణ్యవాసమున నాతో నెన్నియిడుమలఁబడితివి. ఆకష్టముల్గ్నియు
దీరినవి. ఆ దినములు గడచినవి.

తే. గీ. శుభదినంబులు చేకూరె • జూచినానె
గర్భవతివైతి; వింక ని త్వోకువంశ
వర్ధనుండగు పుత్రుని • బడయఁగలవు
నీకుఁగలగోర్కెదలుపుమీ • నీలవేణి !

గర్భవతివైయున్న నీకోరికలఁదీర్చవలయునని గురుజనంబులు గూడ
నా కాజ్ఞాపించియున్నారు

నీత—సాక్షాద్రమానాధుఁడవగు నీవు నాకు భతఁవైతివి. నీకృప
యే చాలును. అయివను నీవడిఁతిమిగానఁ జెప్పెదను. గంగా
తీరారణ్యమున నున్న మునిషత్సులం గలసి యొక్కదినమం
డఁగోర్కెజనించినది.

శ్రీరా—రమణీమణి ! ఇదియేకదా నీకోరిక . రేపా, మాపా, లక్ష్మ
ణువి దోడిచ్చి పంపించెదనుగాక ! (ఇంచుక యూరకుండి)
ప్రాణేశ్వరీ ! మన మా ప్రాంతమున నించుకనేవు విహరించి
పడవ గృహంబునకుఁ బోవుదము రమ్మ.

[అనుబంధము 1.]

(నిష్క్రమించుచున్నారం.)

రంగము:—ఆ యోధ్యయందు చాకలివీధి.

[ప్ర]వేశము:—ఎల్లియు, వెంకడు.]

ఎల్లి—(తొంకరతో ప్ర)వేశము) నాను సెప్పుమాటనాకొట్టందే కొద్దా
వుయేంటి ?

వెంక—యేంటి నువు సెప్పేమాట ? నీయమ్మాసిగ్గొయ్య ! యీలాంటి
పనులు నేస్తూ నాకొంప తీస్తున్నావు. ఆడెవడే నీతో చరచా
లాడుతుంటాడు ? ఆడివేసు సెప్పు, తల తగులుతాను.

ఎల్లి—ఆడెవడో యెవరికి తెలుస్తాది. దారీపోయెవాడెవడో నాతో
రహస్యాలాడడంటావు?

వెంక.—ఆడుమాట్లాడలే? [అనుబంధము 2.]

ఇన్నా శృనుంచి యేమోలరుకోన్నాను. నీ చంగతి యియ్యాల
తెల్పింది. ఆ డెవడు నీతో మాట్లాడడానికి, ఆడిబమ్మతియ్య
యిల్లాటి ఛాండాలుముండవు నాకొంపలో వుండొద్దు పో. నీ.
దిక్కుండపోట సెప్పుకో. (కొట్టును)

ఎల్లి—నాపెట్టిరచ్చించేవాడికిమల్లె కొట్టుంజావు.

[భద్రుడు—ప్ర]వేశము]

భద్రుడు—(తనలో) ఏమి ! ఈచాకలి తనభార్యను నడివీధియందు,
కొట్టుచున్నాడు. పోయి వారించునా ! (ఆలోచించి) భార్య
భర్తల కలహమునం దితరులుప్ర]వేశించుట తప్పని పెద్దలు
జెప్పుదురు. అయినను నీ చాకలిదానిం జూడిన నాకు మిగుల
జాలికలుగచున్నది నెమ్మదిగా వానిని సమీపించి వారించెద
గాక. (చాకలివానిని సమీపించి) ఓరీ నీకు భార్యయే
యగుగాక ఏల యి తగా కొట్టెదవు నడివీధియందెల్లు
పోరాడుట తగదు.

వెంక—నువ్వెవరయ్యా? ఆలీమొగుళ్ళు కొట్టుకుంటారు. తిట్లు కుంటారు, మద్దెనీకేల? యీలాటి తప్పుడుపనులు చేస్తే వావరూరుకొంటారు! పెళ్ళినేసుకొన్న నేనుండగా యీముండకక్కూర్తిపనులు నేస్తుంది చిగుచరంలేక! (కొట్టును.)

ఎల్లి—ఇదుగో! ఇదుగో! నన్ను కొట్టాడు, పెద్దమన్నురతో సెప్తాను? కూడేత్తున్నాంకదా ఆని కొడై పడ్డాననుకొన్నావా యేంటి

[అనబంధము. కి.]

వెంక—ఓసిముండా! ఎదిరిత్తుండావ్! నువ్వు నాకొంపలోనుంచి యెళ్ళిపో. ఇదేం శ్రీరాముడనుకొన్నావా యేంటి, కావగా నురుడు యెత్తికొనియెల్లి లంకలో యేడాదుంచుకొన్న నీతను మళ్ళి తెచ్చుకొని కావరంచెయ్యడానికి? పోముండా—పో. నువ్వు పోతే యింకొత్తి. (కొట్టబోవగా ఎల్లినిష్క్రమించును. వెంట, వెంకడుగూడ బోవును.)

భదురీ—(తనలో)ఆహా! ఈరజకుల కలహంబున శ్రీరాముని సంగతి కూడ వచ్చినదే. నేనీ వీధిని నిప్పుడేలవచ్చితిని? ఇయ్యది శ్రీరామునకుఁ జెప్పకతప్పదే.

చ. పురముననుండు వార్తలను + బొందుగనారసి రమ్మటంచు, భూవరుడిటులేలపంపె, నను + బంపెనగాక, మఱొక్కవీధికే సరుగక యేల యియ్యెడకు + సక్కట వచ్చితి; చాకవాండ్రీ నే సరయగనే, వీరి మడు + లందున జానకి యేల కావలె?

శ్రీరామచంద్రుడు నన్ను జూచి పురమున విశేషములేమని యడిగినప్పుడు నేనీ సంగతి నెట్లుజెప్పుదును? చెప్పక యూరకుంటినేని యాతని కెట్లయినఁ దెలియకమానదు. నేనీవార్తఁ జెప్పినచో రామునకుఁ బరితాపము గలిగితీరును. ఎట్లుచేయుటకును దోచకున్నది. ఏమైననీమి చెప్పకతప్పదు. (నిష్క్రమించును)

రంగము:—సభాభవనము.

[శ్రీరాముడును, భద్రుడును, పృవేశము]

శ్రీరా—భద్రా! పురంబునగల విశేషములు జెప్పటకు నేడేల సంశయించెదవు? నేను వినగూడని వాతకలెమైన గలవా?

భద్రు—దేవా! నీ పరిపాలన సర్వవిధంబుల సౌఖ్యంబుగ నుండెనని జనులు కడు సంతసించుచున్నారు. ఎవ్వనినోట జూచినను శ్రీరామరాజ్య మా చంద్రతారకముగ నద్భుతవలయుననియే వివచింపుచున్నది.

శ్రీరా—భద్రా! ఈమాటలకేమి? ధరాతలపరిపాలనాభారము మిగుల కష్టము బింతుప్రయత్నించనను నేదియేని కొఱగతలు చూసే యుండును దానికేమి! నీ వేదియో విశేషముండ వాతక నే వినియుంటివి ద్వాని వినిపించుటకు సందియమందు చున్నాడని నాకు తోచుచున్నది.

తే. గీ. మంచిదైనను గాకున్న + మన జవిభుండు
పురమునందున్న వార్తల + సరసి పృజల
చిత్తవృత్తులంగనొని + చెలంగవలయు
సంశయించెద నేటికి + సరంగ జెవుమ.

ఒక వేళ పృజలు నావిషయమై యేదేని జెప్పుకొనుచుండుదుగాక. అట్టిది నీవు నాకు దప్పక వినిపించితిరవలయును.

భద్రు—(తనలో) ఆహా! ఈతఁడు నొక్కనొక్క యడుగుడు న్నాడునేనేమి నేయుదును నేనువిన్నవార్త యీతనికి దెలిసినతో నీతనిచిత్తమున సంతాపము గలుగజేసినవాడ నగుదును. (ప్రకాశముగా) దేవా! పలువురు పలుతెఱంగుల జెప్పుకొనుచుందురు. నేనువిన్నవిశేషము రాజ్యపరిపాలన సంబంధమైనదికాదు నీవు వినదగినదియుగాదు.

శ్రీరా—అట్లయిన నయ్యది యేదో విశేషమైన వాతకము ! అది యుంగాళ యిది నా విషయమే యైయుండును. నా మ్రోల వచించుటకు నీవు సంశయించుచున్నావు. నీ వట్టి సంశయంబును విడువము.

భద్రు—మహారాజా ? నేడు నేను పిన్న విశేషము నీకు మనోవేదన గలించునని సంశయించుచున్నాను.

శ్రీరా—చెప్పినందుడదు, చెప్పుకున్నచో మనోవేదనయే !

భద్రు—(తనలో) ఇంక జెప్పకతప్పదు (ప్రకాశముగా) దేవా ! నీ మునిచెప్పుదును ? నేడు చాకలివీధి బోవుచుండ, నయ్యెడ భార్యభర్తలు చాకలివాండ్లు బోరాడుచుండిరి.

శ్రీరా—దానికేమి ! ప్రతిష్ఠసారమున నిట్టికలహములు సాధారణముగఁ గలుగుచునే యుండును. ఇదియుంగాళ ప్రతిమానపు పకును నేదేని యొక చింతయుండితీరును.

మ. అమలాంగీ గొనియుంట చింత; మఱి సంఘానాధమైచింత; సౌఖ్యములేకుండినఁజింత; యెంతయుచుభా డ్యంబుండినఁ జింత, కూటమిపైఁజెప్పినఁ దరింపఁజింత; యెటుజూ డఁ ఘోరసంసారకూపమృణ్మయమునైనవారికెల్ల నిది సంఘాంతముచు నుమ్మిధరక.

ఇత భార్యభర్తల కలహంబులంటివా, వీనింగూర్చి విశేషముగ జెప్పకక అలేదు.

సీ. భవభోడి సతులకు ఁ ఘన భూషణములుంటె
దవకు లేవని యెత్తు ఁ వనటగుండు
తనవారువచ్చిన ఁ ఘనముగా జూడలే
దని మదిఁ దలఁచి క ఁ య్యంబులాడు
నవితథనంబును ఁ నార్జివలేదంచు
నెప్పుడుజూచినఁ ఁ దెప్పుచుండు

చీటికిమాటికిఁ జ కాకుఁజూపుచు

నే నెవంబునో, కలఁ హించుచుండు

తే. గీ. నిట్టివేకదా జగంబునఁ నింతులందు

సహజమైన గుణములు; కఁ లహమునకును

నివియొకాదె కారణము వేఁ రేమికలదు ;

కలహముండని కొంపయేఁ కానరాదు.

ఆ రజకుల కలహంబున నీ వేమైన విశేషము నారసితవా ?

భదుర—రామచంద్రా! ఈ దీనుని నోటితోఁ జెప్పక తప్పదయ్యెను.

ఆ రజకుఁడు తన భార్యను గొట్టుచు “ నేను నిన్నేలుటకు ”

రావణునిచే గొనిపోవఁబడి, యొక సంవత్సరము లంకయందు

చుంచబడిన సీతను మరలఁదెచ్చుకొని యేలుటకు శ్రీరాముఁ

డను గా నని పలికెను.

శ్రీరా—(తనలో) ఆహా ! ఎట్టి దారుణవాక్యమువింటిని !

చ. దనుజుఁడు గొంచుబోయి కడుఁ ధైర్యముతోఁ దనవట్టణంబునం

దునిచిన సీతఁ దెచ్చుకొనిఁ న్నగ యొనేలుచునుండె రామ భూ

జనవలయంచు నెల్లవ్రజఁ చాటుచునుండఁగ నింకనెట్లు నే,

మనఁగల నిండఁబొందుచునుఁ శ్మశలమందునఁ దోచదయ్యెడిగా

రావణవధానంతరంబున, సీత మహాసాధ్వి యని యగ్ని హోమాత్ముఁడు

చెప్పినంగదా నే నామెను గ్రహించితిని. ఇప్పుడు నేనేమి నేయుదును ?

దుర్యశంబుంది జీవించుటకన్న మరణమే మేలుగదా ! నే నెట్టయిన నీ

నిందిను బాపుకొనవలయును.

భదుర—(తనలో) ఈ మాటనినగానే రాముడు దీర్ఘాలోచనా త

త్పరుఁడైనాఁడు, ఈతని హృదయమునఁ గింత ప్రవేశించినది.

తుదకిది యెట్లుమారునో తెలియకున్నది. (ప్ర)కాశముగా)

రామసరపాలా ! నురాపానమత్తచిత్తుడై యొడలుదెలియక
నిన్నుఁగూర్చి యట్లుప్రేలిన యారజకుని శిక్షింపవలయును.

శ్రీరా—భద్రా ! నీ వెంతవెట్టివాడవు ! ఆరజకుఁ డేమిచేసెను
అకారణముగా వాని నేల శిక్షింపవలయు ? లోక మనేక
విధములఁ జెప్పుకొనుచుండును. వ్రజులను గడుఁ బ్రేమతో
సరయవలయుఁగాని శిక్షింపరాదు.

మ, ధరణీభారము నిర్వహించు సతఁడా ! తృష్కోటిలో సందఱఁ
గరుణాయత్తమనంబుతో సరయుచుఁ ♦ గాపాడుటఁ మాని, ని
ష్కరుణఁ రాజ్యమదాంధవృత్తిఁ బ్రజలఁ ♦ గారింపగాఁ జెల్లడ
క్మరణిం జేసిన ధర్మహానియుఁదిర ♦ స్కారంబు గాకుండునే ?
(ఇంచుక యూరకుండి) నీవరిగి నా యాజ్ఞగాఁ దెలిపి తమ్ములను
దోడ్కొనిరమ్ము.

భద్రా—చిత్తము (నమ్మించును.)

శ్రీరా—(తనలో) ఓక్కటా ! నీ నెట్టినిందకుఁ బాలైతిని ? ఈ యవ
వాడఁబావుకొనుటకు నేనేమిచేయుదును? (అలోచించి) చేయు
టకేమున్నది ! సీతను బరిత్యజించుటయే కర్తవ్యము. (అలో
చించి) హా ! సీతను బరిత్యజించుటయా? ఎంతకష్టము !

పీ. ననుఁ బాయగాలేక ♦ నావెంట పనవాస

మునుజేయు వచ్చిన ♦ పొలితిమిన్న

ప్రాణేశునేవయే ♦ పరమసౌఖ్యమటంచు

భావించి మించిన ♦ పరమసాధ్య

ననుబాసి లంకలో ♦ వనట గుందుచుఁ బ్రాణ

ముర దాల్చియుండిన ♦ పూజ్యచరిత

ఘన సాధ్వియంచును ♦ సఖలుచేతను సాక్ష్య

మిప్పించియొప్పిన ♦ మెఱుగుబోడి

శే. గీ, అట్టిసకలసద్గుణశీలఁ జై న సీత

నాదుప్రియకౌంత నీ యవఁ జాడగొఱకు

విడిచి జీవించగలఁనెనేఁ జాడమియందుఁ

గటకటా ! యెంత గవ్వంబుఁ కలిగెనాకు !

అమెను బరిత్యజంపక యుంటినేసి నా యపవాదకు శేషలేక యుండును. (విచారించుచున్నాడు)

(ప్రవేశము లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు.)

భరత—(తమ్ములఁజూచి) తమ్ములారా! మనల నింతతోంజగ నగి

జాడు రావించుటకుఁ గారణ మేమైయుండునోకదా

లక్ష్మణ—ఏదియో యొక విశేషముండితీరును.

శత్రు—ఇదిగో ! రామచంద్రుఁడొంటిగనున్నవాడు.

భరత—(పరికించి) ఏమిదీ ! అగ్గిజాడు నేఁ డిట్లున్నవాడు !

శే. గీ. పూర్ణచంద్రునిజోలు నెఁ మోము నేడు

కాంతి తగ్గియున్న దదేమిఁ కారణంబో

చిత్తమెంతయు వికలతఁ జెందియున్న

కరణి, దోచుచున్నదికతంఁ బరయవలయు

లక్ష్మణ—అవును. ఈతఁడు దీర్ఘవిచారతత్పరుడై యున్నట్లుదోచెడి.

శత్రు—అన్నలారా ! ఇప్పుడే మన కంతయుఁ జెలియనుగదా !

అగ్గిజుని సమీపింతముగాఁ

మువ్వురును శ్రీరాముని సమీపించుచున్నారు

శ్రీరా—(తమ్ములఁజూచి) తమ్ములారా! వచ్చితిరా ! ఇటఁ గూర్చుండుడు.

(అందఱును నాసీనులగుచును.)

లక్ష్మ—(శ్రీ)రామునిజూచి) అగ్గిజా !

చ. జనకుని సత్యశాసనము • సమృద్ధి బాలసనేయగోరి, యి
వ్వలకు నేగునాడయిన • భావమునందునఁ జింతయింతయుఁ
గన వదియేమికాకణము • కాశఁగవచ్చెనునీడు మోమునఁ
ఘనమగుచింత నేడు, విడఁ • గానగునని వచింతువే కృపణ.

భర—అన్నయ్యా! నిత్యసంతోషివై యుండు నీకు నేడేల చింతకలిగెను?

శత్రు—అగ్గిజా ! నీ విచారమునకు గారణమేమి ?

శ్రీరా—తమ్ములారా! అపవాదనందిన మరుజునకుఁ జింతగాకపంతోష
మెట్లుండును ?

భర—అట్టియపవాద నీకేమివచ్చినది ?

శ్రీరా—వచ్చుటచేతనే యింత చింతకుఁ బాలైతిని.

భర—ఏమిట ! నీకే యపవాదవచ్చినదా ?

శ్రీ. జపలెట్లు నిజకులా • చారములే దప్పక
భవ్యమతులగుచుఁ • బరగుచుండీ
కలఱు బాధలులేక • నిరతంబు రాజ్యంబు
నందున్న ప్రజవృద్ధి • నందుచుండె
వర్షకృమంబు వ • పుక రాజ్యమంతయుఁ
బాడిపంటలతోడఁ • బ్రీబలుచుండె
ధర్మమార్గాను వ • ర్తతను వ్యాపార మ
త్యంతచూ పృథ్వితో • నలరుచుండె

శ్రీ. రామరాజ్య మాచంద్ర తా • రకము ధరణి
వర్ధిలుంగాక యంచును • ప్రజలుముదము
లందుచున్నార లట్టిచో • నవయశంబు
గలుగుటందుకు నీకును • ఎలిత చరిత !

లక్ష్మ—సీ. చిన్నారి పొన్నారి • చిరుతకూకటినాడు

గాఢేయుయాగంబు • గాచినాపు

వడరజంబుఁ బఱసి • పాపాణమైన ము

సింద్రుసతినిఁ గృప • నేలినాపు

క్షత్రియాంతకుడును • శౌర్యశాలియు నైన,

పశశురాముని భంగ • పఱచినాపు

ఖరదూషణాదుల ఖండించి • వనవాస

తాపసులకు భీతిఁ • బాసినాపు

తే గీ. యొక్కకోలనె వాలిని • నొందినాపు

నిఖిలదిక్పక్షీర్తిని • నిందినాపు

దుర్యశంజేమి ! నీకేమి ! • తోచదయ్యె

రవికులాంభోధిసోమ ! శ్రీ • రామనామ !

మ సమరక్షోణితలంబునన్ దశముఖుఁ • శౌర్యంబువీరింప, దు

ర్దమ దోర్దండ పరాక్రమంబున వెనక • దర్పంబు దూరించి;య

య్యమగ్రశ్రేణికి గూర్చి మోదము; • సము ద్యతీర్తి నార్జించినా

పు;మహాత్మాయిపుడేలదుర్యశమునిక • బొందెంగృహంబెల్లుమా

శత్రు—సీ. రాజల్లుచున్నాపు • రాజులెల్లరుసీదు

పాదపీఠి దలల్ • వంచిమొక్క

పాలించుచున్నాపు • ప్రిజలెల్ల తండియే

యంచును మోదంబు • నందునట్లు

కావించుచున్నాపు • ఘన ధర్మకార్యముల్

బృందారకులుగూడ • వెఱగునంద

రక్షించుచున్నాపు • రహినీకు శరణార్థ

లను లోకమంతయు • వినుతినేయ

తే. గీ. సకలవిషయములందు, య • శంఖుగాంచి
ధర్మమూర్తివటంచును • ధరణియందు
బరగుచుండిన నీ కప • వాద యేమి
యద్భుతముదోచెఁ జెప్పమీ • యవనిపాల.

శ్రీరా—తమ్ముగారా ! ఎట్టివాడైన నేమి ! నేటి కిట్లపవాద పరిదితిని
లంకానాథుడగు రాక్షసుడు గొప్పపొయి యొక సంవత్సరము
లంకయందుంచిన సీతను మరల దెచ్చుకొని రాముడేలు
చున్నాడని జనులు చెప్పుకొనుచుండిరట. ఇంతకంటె ఎవ
వాదయేమి కావలయును ?

లక్ష్మ—(కోపముతో)

ఉ. నీతియొకింతదప్పక, ము • నివృత్తురీ గొనియాడ, నాత్మసం
జాతులరీతి స్వప్రజను • సాకుచు, నెజ్జసరక్షణంబు, దు
ష్టాతతశిక్షణంబు వెల • యంగను రాజ్యమునేలు రామభూ
సేతను సీగతింబలుకు • నీచుని శీర్షము డొల్లనేయనే.

ఆ । దురాత్మా! ఎవ్వడవురా నీవు? సుమిత్రాకుమార మహాత్మా
భాగ్నినిఁ బ్రజ్వరిల్లఁజేసితివి!

శత్రు—(శ్రీరామునిఁజూచి)

మ. అనుమానం బొకయింతెవూసక నము • ద్యత్పుణ్యచారిత్రుఁడ
నిను నీరీతిని నిందలంబలుకు నా • నీచాత్ము శీర్షంబు మ
ద్భవభిక్షంబున ముక్కముక్కలుగ వే • ఖండించివైతూ , మనం
బున సంతాపముమానుమయ్య ! యనుజా • భూపాలచూడామణి!

పూతచరిత్రయు, జగన్మాతయు నగు సీతను నెవ్వడీరీతిని పాహస
ముఁగాని పలికెనో యా దురాత్ముని సైరింపెనో ?

భర—(కోపముతో)

చ. ఎవడవురా దురాత్మ ! మాది * నింతయు భీతినిఁ బూనకుండ; భూ
ధవుని నిజాంగనఁ, శకల * ధర్మచరిత్ర, నుకీల, సాధ్వీ, న
బుధునిసత్కరింబలుకఁ * బోలునె సాహసలీల, చూడఁమింకని
న్నవిరళ విక్రమంబునను * నాజనిగూల్చెద జుష్టవాధమా !

(రామునిజూచి) రామచంద్రా ! లోకమాతయగు సీత నీతీతి
నాడిన దురాత్ముని నా ఖడ్గరాజమునకు బలియొపంగి తీరెదను.

శ్రీరా—తమ్ములారా ! శాంతింపుడు. మీలోప మెద్యరిపైజూపుదు
రు! మతము నోరుమూసికొనవచ్చునుగాని లోకము నెట్లు
మూయగలము ? (ఇంచుక యూహకుండి) మీశే నాకుఁ జుట్ట
ములును, నఖిలును, ధనమును, బ్రాణములు నైయున్నారు.
మీ రేనన్న భక్తివిశ్వాసములతో నేవించుచు నన్ను రాజ్య
ధారేయునిగాఁ జేసినారు. లట్టియెడలఁ బ్రీతివిషయమును
మీతోఁ జెప్పవలసియున్నది. దానవుడు చెఱఁబట్టుకొని
పోయినకాంతను సాధ్వీయని తెచ్చుకొని శ్రీరాముఁడేలుచు
న్నడని జరులాడు వాక్యములు నా హృదయమును నిశి
తోగ్ర బాణములవలె నాటినవి. (లక్ష్మణునిజూచి) తమ్ము
డా ! లక్ష్మణా ! మున్ను లంకాపురమ దు రావణవధానంత
రంబున సీతను స్వీకరింపనని వలికి, యగ్నిం బ్రవేశింపుమని
నుడువ నామె యట్లొనరించుటయు, దేవతలామెను సుతించు
టయు నీవెఱిగియే యుంటివి. అదియుంగాక, యా సమయ
మున నగ్నిహోత్రుడువచ్చి “సీత మహాసాధ్వీ” యని పలుక
లేదామూఁగులిట్టివలుకులెక్కడ పలుకుదురోయని తలంచియే
నేనామెను నగ్నింబ్రవేశంపఁ జేసితిని. మూఁగులొద్దెను
భావింపరైరి. (అందఱినిజూచి) అనుజులార ! దుర్యోధమండి
జపించుటకన్న మరణించుటయేమేలు కావుననిందతోగొట్టు

కోనటకై నీతను బరిత్యజించు నలంచితిని. నీతయే యననేల?
అవసరమగునీని బ్రాణములనైన నంతకన్న నెక్కుడగు మిమ్ము
లైనన పడిచెదను. నీత పాధ్వయేయగుగాక ! లోకాపవాద
భీతికై యామెను బరిత్యజించెదను. (ఇంచుక యూరకుండి
భరతునిజూచి) భరతా !

తే గీ డెందమందున నినుమంత + సందియాంబు
బొందక - జనకభూపాల + పుత్రినిపుడు
నిశితభూములయందున + విడిచి నాకు
మోదమునుగూర్చు మీ,యన + వాద బాయ.

భర— [అనుబంధము 4]

మ. ఎవడో పామరుడాడు వాక్యముల నీ + వీరితీ నాలింప శ్రీ
యవనీపుత్రినివీడ ధర్మమగునే + యాసాధ్వీకే బాముల
భువిగల్గింపగ నే : నీ వెఱుగవే + పూబోడి సౌశీల్య మో
యవనీపాల కిలదీపిత పదా + బ్రాతన్వయా ? రాఘవా !

అగ్రీహ ! నేనెప్పుడును నీ యుజ్జకు బద్ధుడనై యుండువాడను. పరమ
పావన చరిత్రయగు నామెను బరిత్యజించుట ధర్మముగాదని చెప్ప
సాహసించినందులకు నన్ను మన్నింపుము.

శ్రీరా—మీ చెప్పగును నా కడ్డంగిల్పింపవలదు (భరతునిజూచి)
భరతా ? నీవు సంశయించక నీతను గాననంబున విడచిరమ్ము.

భర—రామచంద్రప్రభా ! నాచిత్తవృత్తి నీకు సంపూర్తిగ జెలి
యను. ఎప్పుడును నీ యుజ్జకు మీరినవాడనుగాను. కాని
యీ విషయమును నా చిత్త మొకింత వెనుదీయించున్నది,

చ. క్షీణితలమల్ల బుత్రీకుని + చేతను నేలగజేయ; జానకీ
పతిని సరణ్యభూములకు + బంధును గైకయటంచువచ్చె, నా

కలిధరమైసరింద ; యది ♦ యట్టులెయుండఁగ ; నీత నివృడ
గతిని వనాళి వీడుదు జ ♦ గంబు హసింపదె రాఘవాగ్రీణి !

దేనా! ననీకార్యము జేయఁజాలను. నన్నుక్షమింపుము.

శ్రీరా—(శత్రుఘ్నునిఁజూచి)

తే. గీ. చిన్నతమ్ముడ ! నీవైన ♦ నీత నెట్లా
విసినభూములయందున ♦ విడిచిరమ్ము
నగ్గిజూడనైన నేను దు ♦ ర్యశముగనుట
మంచిదా ! మీకు మదిని యో ♦ చించిచూడ.

శత్రు—

[అనుబంధము 5]

సీ. భూదేవి పుత్రియై ♦ పొలుపొంది, భువి నయో
నిజయాచు నొప్పిన ♦ నీలవేణి
జనకభూపాలు హా ♦ స్తంబుల నతిముద్దు
గాబెరిగినయట్టి ♦ కాంతమిన్న
సాధ్వీమణియటంచు ♦ సర్వభక్షకునిచే
బేరంది నెరిసిన ♦ విద్యుమోష్ఠి
తత్ప్రదాంబుజసేవ ♦ తిప్పనన్యమెరుంగ
క మెలంగుచుండెడి ♦ కమలనయన

తే.గీ. అట్టి పరమపాపనీల ♦ యైననీత
నెట్లు వనములందున డింపి ♦ యేగుదెంతుఁ
జేయజాల నీ కార్యంబు ♦ చేయజాల
నన్ను క్షమియింపుమయ్య భూ ♦ నాధ చంద్ర!

అగ్గిజా ! ఇట్టి దారుణమైన కార్యమును నేనెట్లుచేయఁగలను?

శ్రీరా—(తనలో) శత్రుఘ్నుడుగూడ నామెను సరణ్యములకుఁ గొని
పోవఁజాలనని పలుకుచున్నాఁడు. కల్పవరహితయుఁ బూత
చరిత్రయునగు నామెని లోకావారమునకు భీతిల్లి కఠినము

తినై విడుచుటకు నేను సమ్మతించుచుంటిని కాని వీరేల సమ్మతించుదు ? కానిమ్ము. లక్ష్మణుఁ డెవ్వక నా యాజ్ఞ బాలించును. (లక్ష్మణునిఁజూచి) సౌమిత్రి ! నీవు నాకెంతయు గూర్చు భక్తుండవు, నన్నెడఁజాయబాలక సమస్తభాగ్యములను, భాగ్యమవిడచి నానెంటు వరణ్యములకరుదెంచి నిద్రాహారములుమాని నన్ను సేవించితివి. ఇప్పుడీ కార్యభారము నీభుజస్కంధమునందుఁ బెట్టుచుంటిని. నీతను నీ వరణ్యములయందుండించి రావలయును. ఆమె నెట్లుతోడ్పొని పోవుమనా యని నీవు శంకింపవలదు. మీ వదినె గంగానదీతీరంబుననున్న తపోవనంబులఁగాంచి, మునికన్యకల దర్శించి రాఁగోరిక కలదని నాతో నుడివియున్నది. ఆమెను నీ వానెపంబున లేపు సూర్యోదయమున సుమంత్రచోదిత రథాధ్యక్షిణఁగాజేసి భాగీరథీతీరమున వాల్మీకాశ్రమ సమీపమున డించి రమ్ము.

తే, గీ. నీతకునులేదు రాముడు + క్షీలితలమున
రామునకులేదు నీత, యా + రాజముఖి
నాకు ఋణముదీరెను నట్లు + గాకయున్న
వచ్చునే! లక్ష్మణా ! యవ + వాదనేడు.

లక్ష్మణ—(తనలో) అక్కటా ? నేరప్పుడేమిసేయుదును ? ఇక్కార్యము నేను సేయనని వచించితినేని యీ యవఘ్నన కాగ్రహము వచ్చునేమో ? ఈతఁడు నన్ను దన యాజ్ఞాశృంఖలమున బంధించివై చినాఁడు. కానిమ్ము నెమ్మదిగా నిట్లుచెప్పిచూచెదగాక ! (ప్రకాశముగా)

సీ, ఏకాంతక్షీనీవు + శ్రీకంఠచూపంబు,
శిరించినత్కిర్తిఁ + గాంచినాహం

వీరామృతే నీవు • కూర్మరుడైన విరాధు,
 సవలసాగారు చి • యలరినావో
 ఏలేముకై నీవు • వాలిని నొకకోల,
 గూల జేసి యిసజ • నేలినావో
 ఏయింతికై నీవు • నెల్లనొకములేచు,
 దశరథునిగూల్చి • దనగినావో

జే. గీ, అట్టి ప్రియభావ, గుణశీల • సలఘుచరిత
 సాధ్వీలో కైకమాత శ్రీ • జనకపుత్ర
 సీతవిదనాడ ధర్మమే • చిత్తమందు
 దలచిచూచు నామాట • లలితతేజ !

మ. పదునాల్గేదులు ఘోరమౌవని వసిం • వం బోవు నీవెంట న
 మృదమాఁబొందుచువచ్చియ్యెడఁబుఁబుఁదూఁఖముఁజూడకే
 పదిదాస్యంబొనరించి నీకు తోజగ • త్రృభాత్యతినిం గాంచె న
 మృదిరాక్షీమకి కిట్టిపాట్లు మరలక • బ్రాప్తింసగాజాతువే.

మ. అలలంకాపురమందు నయ్యగలు • డాహ్లాదంబుతో వచ్చి ; యీ
 జలజాతాక్షి నుశీల, సాధ్వీయని యి • ఛ్చంజెప్పడే యట్టిచో
 గలకఁగి భవదీయ దాస్యకల నా • కామక ధరాపుత్రీక
 విడువంబాడియె నీకు రామన్యసతీ • వీక్షింపుమా సత్కృపక.

శ్రీరా—అక్షుణా ! నీకు నాయుండన్న వాస్థవ్యమెట్టిదో నేను సం
 పూర్ణముగ నెరింగియుండియే నిన్నీ కార్యమున నియోగించితిని
 మీవదినపై నన్ను ప్రేమచే నట్లుపలుకుచుంటిని. నీవు నా
 మాటల కన్యధా పలుకకుము. నేనామెలు లోకాపవాద
 బాధనొనటకై పరిత్యజించుచున్నాడను.

ఉ. కానమదాజ్ఞపై న జం • క ప్రభుకూతురు సీతనెట్టాలో
 కానసభములక విడచి • శ్రీకృష్ణవచ్చి మడియకీర్తి భూ

జానులయందు నిల్పునటు ♦ సమృద్ధిజేయఁగఁగయ్య తమ్ముడా
మానసమందుఁజేర్చ కనుఁగూడ మొకింతయుఁబొమ్మపొమ్మిక్న్
(భరత శత్రుఘ్నులనఁజూచి) తమ్ములారా ! రండు
[శ్రీరాముడు భరత శత్రుఘ్నులతో నిష్క్రమించును]

లక్ష్మణ—తనలో) ఇప్పుడు నేను శ్రీరాముని యాజ్ఞ ననుసరించి తీర
వలయును. ఇక నేను నీతా మహాదేవిగఁ గాననలబులయందు
విడచిరాక తప్పదు. (నీత నుద్దేశించి) హా! నీతా! పరమపావన
చీతా! నీవుపుట్టినయింట నేమి సౌఖ్యంబుగావించితివో గాని
మెట్టియింట మాత్రము సుఖమహాట మెఱుంగవైతివి.
నీ జీవనూత్రయంతయు విపరములయందే గడపుమని బ్రహ్మ
వ్రాసెను కాబోలు ! (యించుక యూరకుండి) ఇంక నేనువిచార
రించి సంనువలనఁ బ్రయోజనము లేదు. (ప్రక్కఁజూచి)
నేవకా !

సేవ—(ప్రవేశించి) ఏమి సేయెను ?

లక్ష్మణ—నీవరగి సుమత్యుని నా మంజిరమునకు రమ్మని నామాట
గాఁ జెప్పుము.

సేవ—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మణ—ఆహా ! నేనె.తదాదుడమైన కార్యము జేయవలసివచ్చినది !
(అనుబంధము 6) (నిష్క్రమించును.)

ఇది ప్రథమాంకము.

౩

సంపూర్ణోత్తర రామాయణము

ద్వితీయాంకము.

రంగము:—అరణ్యము.

ప్రవేశము:—రథముపై లక్ష్మణుడు-సీత-సుమంత్రుడు.

సీత—(తనలో) అక్కటా ! ఏమి కారణమోగాని నా మనంబంతయుఁ గలతఁనందుచున్నది. గృహము విడిచినదిమొదలుకొని నాకన్నియు నపశకునములే యగుచున్నవి. (లక్ష్మణునిజూచి)లక్ష్మణా! మనకన్నియు నపశకునములే యగుచున్నవేమి? నాచిత్తమున నదియొక విధమగు భయము కలుగుచున్నది.

సుమం—(తనలో) సామాన్యముగ ముందువచ్చు నపాయము సూచించుటకు దుర్నిమిత్తములు దోచుచుంటయో, లేక చిత్తమున సంతాపములు గలుగుచుండుటయో సంభవించుచుండును.

లక్ష్మణ—(తనలో) రామాజ్ఞంగొని కఠినచిత్తుడనై యీమెకు ఘోరారణ్యమునకు జేర్చితిని.

ఉ. కాననభూమియందు నినుఁ ♦ గ్రీక్కున వీడుమటంచు గామభూజాని యచుజ్జనిచ్చెనని ♦ చానకునెట్లువచింతు; జెప్పినకమానసమందు ధైర్యమణు ♦ మాత్రము బూనక చింతనొంది యీ బానకఁ యేమి నేయునొకొ ♦ సాహసముఁనుచు దోచదయ్యెడిక.

ఇప్పుడు నే నీమెకెట్లు వదించగలను ? (ప్రకాశముగా) అమ్మా ! ఈ యలశకునములు మనల నేమి సేయగలవు ?

సీత—నీవు చెప్పినమాట నిశ్చయమే. తాపనకన్యల జర్పించి నేఁ దెచ్చిన భూషణాంబరములు వారిఱాసంగి మన మిప్పుడే పురం బునకు మరలిపోవుదము.

చ. ధరణితలేందురీ నానతిసిఁ ♦ దద్దయుఁబూని ప్రశస్తభూషణాం బరములు తావసోత్తముల ♦ వత్సల కీమగ బోవుచుంటి; నీ వరయఁగ వెంటనుంటివి, శు భాన్వదకార్యముగాదె చేయఁగా మరది ! తలంచినా నివుడు ♦ మానసమందున భీతియేటికిన్ ?

అమ్మగారా! ఇప్పుడు మనము వాల్మీకాశ్రమమునకే పోవుచుంటిమా?

అమ్మ—(తనలో) నే నీమెకేమని చెప్పుదును? ఆ కనిపించు మార్గము వాల్మీకాశ్రమమునకే పోవును. కాని యీమెను నే నిప్పుడు గంగాతీరమునకుఁ జేర్చి యచ్చట పెడచెడఁగాక. ఆ నిమిషము నందే వాల్మీకాశ్రమమున్నది. (సుమంతూరినిఁజూచి)సుమంతూరి రథమును ద్వారగా నడిపింపుము.

సీత—సామిద్రీ! నామనంబున సంతాప మంతకంత కధికమగుచున్నది

సీ. కరుణయింతయులేక ♦ కైకమ్మ మనలను

పడవికిఁ బంపించు ♦ నప్పుడైన

మాయకురంగంబు ♦ మనలను పంచించి,

నాత్మేళు నెడబాపి ♦ నప్పుడైన

తపసివేషముతోడ ♦ దశశిరస్కుఁడువచ్చి

వేగ నకాగొనిపోవు ♦ వేళనైన

లంకాపురమ న ని ♦ శృంఖతోడైత్యకాం

తలు తన్న బాధించు ♦ తరినినైన

తే. గీ. నేటిగియుండని చింత నే • జేమొగాని
కలుగుచున్నది మదిలోన • లలితచరిత !
కారణం బిసుతుంతయుఁ • గానరాదు
మరలిపోదమా సగరికి • మరది ! యిప్పుడు.

ఇట్టి మనోవికారము మున్నెన్నడును నెఱిగియుండను. మార్గమున మనకన్నయు దుశ్శశనములేయైవి. ఇదియంతయుజూడ నా మనంబున దిగులుపుట్టుచున్నది. జగంబంతయు సంధకారముతో గప్పబడి నట్లు తోచుచున్నది. నాకేమియుఁ దోచకున్నది. నా మనోహరుడగు శ్రీరామచంద్రుని విడిచి పసంబులయందుండు మునిపత్నుల సేలజూడ గోరితిని? పోనిమ్ము. కాలతలు హితాహితచింతలు లేనివారని తలంచి నన్ను వారింక యమృతాత్ముఁడు నా యభీష్టము దీర్చుట కేలనమ్ము తించెను? సామిత్రి! ప్రాణేశ్వరుఁడు నన్ను గాంచి “నీ మనంబున నెట్టికోరిక కలదో తెలుపు” మని యడిగినప్పుడు పదునాల్గవత్సరము లకణ్యంబున మెలంగినది చాలక, మరల నిట్టి కోరికనే యేల గోరితిని? మరల నేమి మర్మక ఘటిల్లునోకదా! అన్నియు నవశకునములే! ఏని వలన రామభూపాలునకును, సత్తలకును, మఱదులకును, మఱదండ్రకును నెట్టి యాపదలును గలుగకుండుగాక!

లక్ష్మ—(తనలో) నిరంతరమును శ్రీరామచరిణసాన్నిధ్యమున మెలంగు నీమె విధిక్రితమున నాశించిన నెడబాయవలసి వచ్చెను. గదా! ఇదిగో! గంగాతీరమును జేరుకొంటియి. ఆవలితీరంబున నీమెకు విడువవలయును. (ప్రకాశముగా) తల్లీ! నీవేమియు దిగులునందఁ బరలేదు. నీవు మునిపత్నులను జూచిన తరువాత సత్స్వరముగనే మనము పురమున కేగవచ్చును.

సీత—లక్ష్మణా! మనము గంగాతీరమునకు వచ్చినాము ఆహా ఇది సేత్రపర్వం బొనరించుచున్నది. ఈ ప్రాంతిని, జూచిగంతన నా సంతాపము పోయినది.

లక్ష్మ—(తనలో) ఆహా ! ఈమె మొంత యమాముకురాలు! గృహను
జూచి సంతసించుచున్నది. నే నెక్కడ రథంబునాపి యీమెను
గంగనుదాటించి విడువవలయును. అరటా! యీమెను నేనెట్లు
విడువగలను! లోకావవాదకు భీతిల్లి నీ మనోహరుడు నినుఁ
గాననంబులయందు డించిరమ్మని నాకుఁ దెల్పెనవి సంపూర్ణ
గర్భవతియగు నీమెతో నెట్లుచెప్పగలను! నేనెంత కఠినచిత్తుఁ
డను ! ఆ రామచంద్రుఁ డిక్కార్యమునేయుటకు వస్తే యేల
నియోగించెను.

తే. కీ. ఈమె పరిపూర్ణ గర్భిణి • యెట్లు ఘోర
కౌసనంబుల విడనాడ • గలుగువాఁడ

(ఇంచుక యహారకుండి)

పాపకార్యము నేయంగ • బాలుపడిన
నాకు సద్గతి కలుగునే • లోకమందు ?

ఏమైనదేమి ! శ్రీరామునియాజ్ఞ తప్పదుకదా, (విచారించుచున్నాడు)

సీత—(లక్ష్మణునిజూచి) మఱదీ ! నిముషములో నీ ముఖంబునందు
న్న కళ మారిపోయినదేమి ! నీ వెందులకోగాని చింతనందు
చున్నట్లుంటివి.

సీ. హేమాచలమునుండి • యింపార జనుచెంచి
భాగీరథియనెడు • భవ్యనామ
మునుధరియించి యి • ప్పడమిపై శోభిల్లె,
భోగవతియటంచు • బాలువునందె
బాతాళమందున • పరసిద్ధసాధ్యయ
చ్చరముని సేవ్యమై సత్పథమున
మందాకినియను నా • మంబున రావలె,
నల పార్వతీశు జ • టాగ్రభాగ

తే, గీ. మందుధరియింపఁగాఁబడి ♦ యఖిలలోక
 నేవ్యమైనట్టి గంగ నీ ♦ క్షించి, ముదము
 నందక విచార మీరీతి ♦ డెందమందు
 నందె జేటికిఁ జెప్పమి ♦ యమలచరిత!

లక్ష్మ—తల్లీ ! ఎండియందు వచ్చుటంకేసి నామొగం బించుక వాడి
 యుండును. అంతకంటె మరేమియుఁ గారణములేదు. ఇదిగో !
 మన మిప్పుడీ గంగానదినిదాటి యావలకుఁ బోదము. (సుమం
 తునిఁజూచి) సుమంత్రా ! నీవు రథముతో నిచ్చటనుండుము.
 మేము గంగదాట మునిపత్నుల సందర్శించి వచ్చెదము.

సుమం—(తనలో) అక్కటా ! ఎంతకష్టము ! ఇంక లక్ష్మణుండిమెను
 నావలితీరమున విడిచివచ్చును.

చ. ధరణికుమారియై దశర ♦ ధక్షిణిపాలుని పెద్దకోడలై
 పరమగుణాధ్యుడైన రఘు ♦ వర్యనకెంతయు గూర్చుభార్యయై
 వరమణిసౌధరాజముల ♦ వాసముజేయుచునుండు నీమె కీ
 కరణి విధాత వాఁడెగద ♦ కాననభూముల నుండునట్లుగన్.

(ప్రకాశముగా) లక్ష్మణా! రథంబును నే నా వటవిటసిక్కింజ నావు)
 కొని యుందును.)

సీతయు, లక్ష్మణుండును, రథముదిగఁగా సుమంత్రుఁడు రథముతో
 నిష్క్రమించును]

లక్ష్మ—(సీతఁజూచి) అమ్మా ! గంగదాటుటకు నావ యచ్చట సిద్ధ
 ముగ నున్నది. రమ్మ.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:—గంగాతీరారణ్యభూమి.

(ప్రవేశము లక్ష్మణుడు, సీత)

సీత—లక్ష్మణా ! మనకొక్క తావసాశ్రమమైనను గానిపింపక యున్నదేమి ? ఒక వేళ మనము మార్గము తప్పలేదుగదా !

లక్ష్మణ—(కన్నులనీరు గార్చుచున్నాడు)

సీత—మఱిదీ ! నీవు విచారించెదవేల ? కన్నులవెంట జలమువచ్చుటకు గారణమేమి ? తలయెత్తి మాట్లాడవేల !

లక్ష్మణ—అమ్మా ! పరిచారికాజనంబును నిరంతరంబునేవింప శుద్ధాంత సాధనమున మెలంగుచు శ్రీరామపదదాస్యము దప్ప నన్య మెఱుంగని నిన్నీ భీకర శార్దూల నివాసభూమికిఁ జేర్చితినిగదా యని చింతించుచుంటిని.

సీత—లక్ష్మణా ! అట్లుబలికెదవేల ?

తే. గీ. మునివరుల భార్యలంగాంచ ♦ మోద మొదవె

ననుచు వదియింప శ్రీరాముఁ ♦ డాజ్ఞనిచ్చి,

పంపె నను నిన్నుఁదోడిచ్చి ♦ భవ్యచరిత

చింతయేటికి దీనికి ♦ స్వాంతమందు ?

మీమన్నగారి యాజ్ఞలేకుండ నన్నుదోడ్కొని రాలేదుగదా ?

లక్ష్మణ—తల్లీ ! నేనంత యవివేకినా ! (చింతించుచు.)

సీత—(అనుబంధము 7.) అట్లయిన ఏ విచారమేల ! నిన్నుఁజూడ నాకు గూడ దిగులు కలుగుచున్నది.

సీ. పరసౌఖ్యములరోసి ♦ చిరభక్తితోనన్ను

నడవికి నేలెంచు ♦ నప్పుడైన

అగ్రజువెదుకంగ ♦ నరుగుమాయని నిన్ను

నానాడుదూషించి ♦ నప్పుడైన

మిగులధైర్యములేర్పి • మేఘనాథుడునిన్ను
నాపాపింబునదాకి • నప్పుడైన
దర్శించి నీపైన • దానవేందుగఁచుక క్లి
నతితిప్పియుగవేసి • నప్పుడైన

తే గీ. ఇంచుకేనియు జింతించి • యెఱుగఁనట్టి
వాడవక, టా నే • డిట్లు వగవనేల
చెప్పుమా కారణంబును • జిత్తమందు
జేయిప్పై కలచినట్టు • లాయె మఱది !

లక్ష్మణా ! ఎంతదీనదశవచ్చినను ధైర్యమును గోలుపోవువాడవుగావు
సర్వజన్ములును నిన్ను సుగుణాకరుండని వినుతింపుచుండుదు. అట్టియెడ
నీ వెవ్వరి కెగుసేయ నూహించితివి? సామిత్రి ! పరభామలన్న మా
తృభావంబునను, పరధనమన్న గరళము తెఱంగునను, జూచుచుండువు.
ఎవ్వరిని బరుషవాక్యములాడవు. అసత్యములు బలుకవు. శ్రీరామశేవ
దప్ప నన్యమెరుంగవు. నీకీ విచారమేల !

లక్ష్మణ—(కన్నీరు గార్చుచు) తల్లీ ! నే నొక జననిందిత కృత్యమును
జేసితిని అందులకై వగచుచుంటిని.

సీత—నీవుచేసిన జననిందిత కృత్యమేమి ? భూయగ్నిజ్వలము నిన్ను
మన్నింపక నిరాకరణజేసెనా ? లేక నీకేయన్నపై భ్రతృల
గనా? తల్లియైన నుమిత్రాదేవి నేమైన గావించితివా ? గురు
జనుల నేమైన దూషించితివా ? శరణుబొందినవారిని జేపట్ట
నిరాకరించితివా ! శత్రువులకు తెన్నిచ్చితివా ?

లక్ష్మణ—(విచారముతో) తల్లీ ! అయోనిజువై, జనకశ్లోధీకుని గారా
బువుత్రివై ; యిట్వోరువంశ పావనుండును, నిఖిలదానవగజకం
తీరపుండును నగు శ్రీరామభూపాల దూడమణికి భార్యవై
యొప్పిన నీకు ఘోరారణ్యవాసము తప్పినది కాదుకదా !

తే. గీ. పావుడ గతినచిత్తుండ • భాన్కరకు •
మంతయనుకూల్ప జన్మంబు • నందినాడ
నిన్నునే డిట్లు వసులకు • జేర్చినాడ
శాపమిచ్చియున్న నన్ • జంపుయమ్మ.

[అనుబంధము 8) (సీతపాదములపై: బడుచున్నాడు)

సీత—లక్ష్మణా! ఇంత వెఱివాడవేమి! కారణముజెప్పక చింతి
తెడవు.

లక్ష్మణ—సాధ్యమే! ఇంతకుమున్నే పదునాల్గువత్సరము లరణ్యమువ
జరించి బడరానియిడుమల నెన్నియో పడితివి. మరల నేటి
నీ కట్టి దుస్థితి సంభవించినది. ఎంతవానిగర్భమునఁబుట్టిననేమి
ఎంతవాని జెట్టఁబట్టిన నేమి? విరించివ్రాత డాటుట కెవ్వరు
శక్తులగుదురు? అమ్మా! నాడింద్రజిత్తునితో, బోరి చావక
నేను నిన్నరణ్యంబుల విడచిపోవుటకే కాబోలు బ్రతికియం
టిన. (వడుచున్నాడు.)

సీత—అయ్యో! మఱదీ! ఏమిది! నీదుఃఖమంతకంత కధికమగు
చున్నది.

ఉ. కన్నులనీరు నేనెప్పుడు • గానగలేదు మొగంబునందు, నీ
కన్నులవెంటనీరు నది • గాఁబ్రవహించుచునుండ నేడు;నీ
పున్నది యున్నయట్టికను • నొప్పుగ జెప్పుము ధైర్యమూని నా
యన్న: విచారముగ గలగె • నాత్మకునాకుసునిన్నుఁ జూచినన్

లక్ష్మణ—(తనలో) అక్కటా! ఈమెకు రామాజ్ఞజెప్పక తప్పుదు
చెప్పుటకు నాకు నోరాడకున్నది చెప్పినయంతనే యీశు
యెట్టిసాహస కార్యమును సేయునోకదా? (నీ)కాశముగా)

ఉ. కాసలలోత నిన్విడిచి • గ్రోడ్డువరఞ్మని నాకు రామభూ
ణాని వదించె నందులక • స్వాంతమునందునఁ గుండుచుంటినో

మానిని ! సాధుశీలవును + మాన్య చరిత్రవునైన నిన్ను నీ
కానలవీడి యెట్టులరు + గంగలవాడనా తోచదక్కటా!

సీత—లక్ష్మణా ! నీ వాక్యము నాకు మిగుల నద్భుతమును గలుగఁజే
యించున్నది. నా పాశ్రీశక్యరుఁడు నన్నీ యరణ్యములయందు
విడిచిరమ్మననా! మరల పురంబునకుఁ దోడ్కొనిరమ్మని చెప్ప
లేదా?

లక్ష్మణ—తల్లీ ? ఈ కఠినాత్ముఁడు నిన్నమరలఁ దోడ్కొనిపోవుభాగ
మును నోచుకొనలేదు.

శీత—హా! ఎంతపాపాత్మురాలనైతిని! (మూర్ఛిల్లును)

లక్ష్మణ—ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

శీత—(మూర్ఛించుండి లేచి)

తే. శీ. అన్నవదియించినట్టి + వాక్యంబునీవు
నరిగ వింటివా లేదో నే + సరయఁజాల
మఱచి యానీతిజెప్పి తో + మఱచి ! కాక
యున్న రాముడిట్లు వచించి + యున్నవాఁడ?

లక్ష్మణ—అమ్మా! చెప్పుటకు నోరాడకున్నది. కాని యిట్టిదారుణకార్య
మాచరించిన నేనుచెప్పుటకు మాత్రమేలవెనుదీయుదును! నిన్ను
విడినంబులయందు విడిచిరమ్మనియే శ్రీరామునియూజ్ఞ.

సీత—(కన్నీరుగార్చుచు) హా ! మఱచి ! ఇట్టి శిక్షబొందుటకు నే నొ
సర్పిన మహాపాపమేమియున్నది!

లక్ష్మణ—సాధ్యమణి! ఏమిచెప్పుదును ? లోకకంటకుఁడైన రావణునిచే
గొనిపోవఁబడి యొకవత్సరము లంకయందుంచబడిన, సీతను
మరలఁ దెచ్చుకొని శ్రీరాముఁడేలుచున్నాఁడని జనులు చెప్పు
కొనుమాటల నాలించి, లోకావవాడకు భీతిల్లి యిట్లు
చేసినాఁడు.

సీత—ఈ రామా ! రామా ! (మూర్ఛిల్లును.)

లక్ష్మణ—అక్కటా ! ఈమెకింక దిక్కవ్యతోకదా !

సీత— (మూర్ఛనుండిలేచి) హా ! లక్ష్మణా ! నాకు బ్రాహ్మినిన
యీ దుర్గతికి నేనేమనివగతును ? అయ్యో ! ప్రాణేశ్వరుడు
నామెడల నెంతనిర్దయ వహించినాడు ! (శ్రీరామునుద్దేశించి
లక్ష్మణునితో)

సీ. పార్వతీవల్లభు ధీమతీబుఖండించె
దగ్గించి నానిమి ధీమతీబుగాడె
మాయామృతగంధైస ధీమతీచు వెన్నంటి
ధరగూల్చె నానిమి ధీమతీబుగాడె
బలశాలియా వాలి ధీమతీచి చేపట్టె
తరణిజనానిమి ధీమతీబుగాడె
అతిభయంకర యుద్ధ ధీమతీచు వధియించె
దశకంఠ నానిమి ధీమతీబుగాడె

త. గీ. యిట్టివన్నియు గావించి ధీమతీతుదకు
జనములాడు వాక్యములకు ధీమతీతనుడు
భీతిని కృపవీడి యీ ధీమతీనన్న
బాయిటిది యేటిధర్మంబు ధీమతీచరిత !

(శ్రీరామునిదలంచి)

సీ. నినుబాఁయఁగాలేక ధీమతీవెంటనడచికి
వదలివచ్చుటయైనఁ ధీమతీవలదె
ననుబాడ లంకకు ధీమతీదెంచిన సమీర
తనయునిమాటలఁ ధీమతీవలదె
సీమీద, బ్రాహ్మణుల్ ధీమతీ లంకాపురి
బలుబాములందుట ధీమతీవలదె

నను నగ్నిలోఁబడు ♦ ఖని దాబ్బు వేడ్కల
వట్టుల నేయుట్టైనను ♦ దలఁవవలదె

తే. గీ. చేయునేటికి ననలుండు ♦ వేగవచ్చి
సీత సాధ్వియటంచును ♦ జెప్పినట్టి
చలుకునైనను నొక్కింత ♦ తలఁవవలదె
రమ్యగుణసాంద్ర ! రఘుకుల ♦ రామచంద్ర !

హ ! రామచంద్ర ! నాగుణం బెఱింగియుండియు నన్నీరీతి విడనాడి
తివా ! (ఇంచుకయారకుంఁగి) లక్ష్మణా ! ప్రాణేశ్వరునిపదసేవ విడువ
లేక యరణ్యంబుల కరుఁడెంచిన నాగుణములు నీ వెఱుంగవా ? ప్రాణే
శ్వరుండెరుంగడా ? సమస్త దేవతలు చూచుచుండ నగ్నిహోత్రుఁడు
సాక్షాత్కరించి సీత పరమపావన చరిత్రయని చెప్పినవలుకు లాతఁడు
మరచియుండెనా ? సంపూర్ణ గర్భవతిసగు నన్నుఁ బరిత్యజించుట మీ
యన్నకు ధర్మమా ! ఇదియేనా రాజధర్మము ? లక్ష్మణా ! ఇంక నాకి
బ్రతుకేల ?

ఁ. ధర్మముదప్పి యా వ్రోజ వృ ♦ భాయపవాదను బల్కియుంట నా
కర్మము, దాని సత్యమని ♦ కాననభూమికి నన్ను బంపె నా
మర్మమెరింగియున్ విచుము ♦ మానవనాథుఁ డిక్కేమిసేతు ; నీ
నిర్మల గంగలోనబడి ♦ నిక్కముగాఁదవునున్ ద్యజించదన్.

లక్ష్మణ—తల్లీ ! అట్టి సాహసకృత్యమువలదు. నీ వెరుంగని ధ
మున్నదా ?

సీత—ఎంతనిర్దయ !

చ. ననుఁ గలనైన రామజన ♦ నాథుఁడు బాయనటంచునెంచ ; నా
వనజభవుండు నానుదుట ♦ వ్రాసినవ్రాతకు సేమనందు, దు
ర్దినములు వచ్చె నింకెటులు ♦ దీరనిదుఃఖముబొంది ఘోరహా
వనముల సంచరింపగల ♦ బ్రాణములన్ దరియించి లక్ష్మణా.

మఱి! శ్రీరామచంద్రుడు నాకెట్టి దుఃఖమును దెచ్చిపెట్టెను?

సీ. అనుకూల దాంపత్యం మని మోదమందిరి

గాని యిట్టులగుట గాననైతి

శ్రీరాముడేవైన చెలువొందితని యెంచి

తనిగాని యారీతిఁ దెలియనైతి

పట్టపురాణినై వాసికెక్కితినంచు

దలదితి, నీధంగిఁ దలపనైతి

పరిచారికల్ గొలు వంగ నుండునటంచు

నెంచితి నీ విధం బెఱుగనైతి

తే. గీ. అట! యేమని దుఃఖంతు నాత్మలోన

మత్పురాకృతపాప మీ మాడ్కి నన్ను

గట్టి కుడుపుచునున్నది కాకయున్న

కరుణవీడునె నాపైన కృధవుండు.

అక్కటా! న్యాయాన్యాయ విచారణపటిష్ఠుడగు రాముడు ముందు వెనుక లరయకుండ నిట్టికార్యము జేసెనుగదా! పోనిమ్ము. లక్ష్మణా! లోకాపవాదకు భీతిల్లి నన్ను బరిత్యజించువాఁడు నాతోడనే యేల చెప్పరాదు? నే నా మహానుభావుని యాజ్ఞ కన్యధా వర్తింతునా? ఇంతకు నా వ్రాతఫలమిట్లున్నది.

తే. గీ. కరుణ విడనాడి నన్నును గాననాళి ।

డించి రమ్మని నన్ను బం పించెగాన

దీర్చితివి యన్నకోరిక ధీరచరిత!

పోమ్ము పురము కేరంగ వే గమ్మె నీవు.

ప్రాణేశ్వరుండిట్లు జేయుచున్నానని నాతో జెప్పియున్నచో నే నెంతయు ముదంబంది యుండునుగదా!

లక్ష్మ—అమ్మా! నిన్నుఁ జూచిత నాకు దుఃఖమాగకయాత్న ది. నీ
పూర్ణగర్భిణిమగు నీ వీ యరణ్యంబున నెట్టిదుమలబడఁగలవు ?
భవదీయ మానసము శ్రీరాముఁడెఱింగియిండ్రియొ, లోకావ
వాదకు భయంబంది, మునికన్వలసు నీవు దర్శించి వచ్చుటకుఁ
గోర, యానెంబున నిన్ను వనంబులందు విడిచి రమ్మని నా
కాజ్ఞాపించినాఁడు. అక్కటా ! రామచంద్రుడు నాచే నెట్టి
బెట్టిదమైన కార్యము చేయించెను !

సీ. కంటకావృతమైన * కాననంబులె నీకు

మణిసౌధరాజియా * మగువమిన్న !

కడుభీతిఁ గలిగించు * కాననమృగములే

నీ చెలికత్తెలా * నీరజాక్షి !

యల కీరపికనిక * రారామముడలె నీకు

మంగళవాద్యమా * మౌనస్మరణిత !

కందిదుంపవలె నీకు * గడుపార భ్రమించు

నిష్ట మృప్తాన్నమా * యగుమహాడి !

తే. గీ. కఠిన పాపాణములే చంద్ర * కారతళిల

తగిన పొదరిండ్లు నీకు ను * ద్యావవసులు

కటకటా నీకు నెట్టి దు * ర్గతులు కలిగె

భవ్య గుణగాత్రి జనక భూ * పాలపుత్రి

సీత—లక్ష్మణా ! నీవు నన్నుఁగూర్చియేల చింతించెదవు? పూర్వ జ
న్మంబున నెట్టిదంపతుల నెడబాపితివో యా పాపమిప్పుడను
భవింపవలసినదనినది. (ఇంచుక యూరకుండి) మఱదీ : నిన్ను
బరిత్యజించుచుంటినని శ్రీరాముడు నాతోఁజెప్పక పోయి
నను, నీవైన నేలఁ పురంబున జేప్పకపోయితివి ! (రాముని
నుద్దేశించి) హా! రామచంద్రా! నాకేనంగతి చెప్పియింటివేని

సీ. కడసారిచూపంబుఁ ♦ గనులార నిను నేను
 పేక్షింపకుండునే ♦ విమలచరిత !
 తుదిసారి మొక్కటం ♦ చెదనెంచి నీ పదం
 బుల మొక్కకుండునే ♦ లలితతేజ !
 చివరకాగిలియని ♦ చేరి కటపుదీరఁ
 కాగలింపనె నిన్ను ♦ శ్రీగుణధ్య !
 లలితభావగతిదే ♦ పాలిమేరయని మన
 సార భాషింపనే ♦ సాధుమూర్తి :

తే. గీ. మరల నినుఁజూచు భాగ్యంబు ♦ మహితలమున
 గలుగునో గల్గదో నాకు ♦ దెలియరాదు
 మోసపోతిని మఱియింత ♦ మోసపోతి
 రమ్మ కరుణా స్వభావ ! శ్రీ ♦ రామదేవ !

(అత్మజునిఁజూచి) సుమిత్రాతనూభవా ! ఇంక నేను విచారింపనేల
 నాకదర్శ మీరీతిగ నున్నది. ఇందు నా ప్రాణేశ్వరునిఁగాని నిన్నుగాని
 నిందింపవలసిన యవసర మేమియునులేదు. సత్కులీను లెవ్వరును దుర్య
 శకు భరింపకుటకు సమ్యక్తియరు, తనకువచ్చిన నిందకు కారణురాల
 నైన నన్నఁ బరిత్యజించి శ్రీరామచంద్రుఁడు తన అశశ్చంద్రికలఁ
 గాపాడుకొనవలసినదే. నా కీకష్టముగలిగినందులకు విచారింపనుగాని
 భగవత్స్వరూపుఁడగు శ్రీరామచంద్రుని పాదపద్మసేవను విడువవలసి
 పుచ్చునుగదా యని చింతింతుఁడుంటిని. అత్మణా! సమస్తాభీష్టప్రదం
 యానా, పాపవిమోచకంబును, నగు శ్రీరాముని దివ్యమంగళరూపం
 బును నీ అన్యాయమైన మరల జూచుభాగ్యమిక నాకున్నదోలేదో!

అత్మ—(విచారముతో)

శా. మాణిక్యజ్వల రత్నసంకలిత హా ♦ ర్కంబందు దా నీజయత్
 పాణిద్వంద్వముబట్టుచుకా మిగుల ♦ నీపల్ చేయగానొప్పుచుకా

(బాణేశాంఘి) సరోజదంతయనుసత్ • భాగ్యంబునంబొల్పునో
యేటిలోచన ! నిన్నుఁ జేర్చితిగదా యీ ఘోరకాంతారము
మాతా! ఇట్టి దారుణకార్య మాచరించిన నాకేలుదుర్గతి కలుగునో
గదా! నిండు చూలాలనైన నిన్నీ యరణ్యంబున విడిచి నే నెట్లుపోవఁ
గలను?

సీత—లక్ష్మణా ! నీవు విచారించకుము. శ్రీరామచంద్రుని యాజ్ఞ
యనుల్లంఘనీయము. ఇంక నీ వగుదుము. నాగతి యెట్లుగా
నున్నదో యట్లుగును.

లక్ష్మణ—(విచారించును)

మ. ధరణీనాథుడు రామమూర్తివినుఁ గాం • తారంబునఁ దించిన
త్వరగా రమ్మనిచెప్పె; నిన్విడిచి పో • వంజాలకున్నాడ నీ
తరుణిఁ జూచి, సహించి యెట్లుదుగుదుఁ • గట్టా! యికేమందు, నే
తెరు వ్రాహింతువా తెల్పుమీకృపను సా • భీరత్నమా! జానకీ!

(సీతపాదములపై బడి) జననీ ! నాడు దండకారణ్యమున మాయాకు
రంగమునుబట్టి తెచ్చుట కరుగ మారీచుండు మసలవంచించ హా లక్ష్మ
ణా! సీతా! యని యరవ నీవు భీతినంది రామునివార్త నారసీరమ్మని,
నాకుఁ దెలుప, నేనునిరాకరించి, నీవెన్నియో కఠినభాషణంబుల నాడిన
గాని కదలని నేను నేను ఘోరారణ్యమునకు విడిచి పోవలసి వచ్చి
నది. హా! సీతా! లోకమాతా! నీకింకెవ్వరుదిక్కు ?

సీత—సౌమిత్రీ ! నీవు వగవవలదు, నీయగ్రీజుని యాజ్ఞావ్రతాధిమాచ
రించితివి. ఇంక నీవు పురంబునకు మరలుము. శ్రీరామచరణ
సాన్నిధ్యమును విడిచిన నేను జీవించునని తలంచితీవా! అదిగో!
ఎదుట గంగయున్నదికదా!

లక్ష్మణ—జననీ! నీ వాక్యములుచూడ నాకు దుఃఖము పొంగి పొరలు
చున్నది.

తే. గీ. పాణినాథుఁ డీరీతి నిన్ • బాసె ననుచు
దలఁచి దుఃఖంబు నందుచు • దనువు గంగ
కర్పణము నేయవలదు మా • యమ్మ ! నీవు
భూణపాత్యదోషంబును • బొందఁగలవు!

సీత—లక్ష్మణా ! నన్నుఁ జావకుండ గూడఁ జేసితివే ! కానిమ్ము
నీవింక నరుగుము. అర్హతాగ్రాహి పరాయణుండును, దివ్యమం
గళ విగ్రహుండును, నగు నాప్రాణేశ్వరుని పాదపద్మములకు
భక్తి పూర్వకముగఁ బ్రాణమిల్లితి ననుము. ఎప్పుడునుదననామ
స్మరణము విడువనని చెప్పితినిని చెప్పుము. అత్తలకు నమ
స్కారములనుము. భరతశత్రుఘ్నులను, మణిదండగ్రాసీ దీవిం
చితిని తెలుపుము.

తే. గీ. ఉర్విపై నేను జీవించి • యున్న నిన్ను
గాంచ భాగ్యంబు నాకును • గలుగునయ్య
కానిచోనిది తుదిచూపు • గాఁ దలంచి
పోయి రమ్మిక లక్ష్మణా ! • పురమునకును.

లక్ష్మణ—(ఏడ్చుచు) తల్లీ ! నిన్ను విడనాడక తప్పదయ్యె. ఇంక నా
కనఁజ్జ నిమ్ము.

మ. జననీ ! రామవచారవిందముల న • శ్రాంతంబు నేవించు, నిఁ
వనిలో వీడుచుఁ బోవుచుంటి నిక నిఁ • దాక్షిణ్య మేపారఁగా
గని, యెల్లప్పుడుగాచుచుండెదరుగా • కన్ సూర్యుడుఁ జందుడుఁ
వనజాతోద్భవశంకర ప్రముఖ దే • వశ్రేణియున్ మానయుఁ.

(ఇవతలకు వచ్చి)

చ. జనకస్మృతాలమౌళిసుత, • నద్గుణపేటి, నుశీల, సాధ్య, రా
మునినతి, యట్టి సీత నిలు • భూరివనంబుల యందు డింది యా
జనవతి యాజ్ఞపై న; గడు • సాహసలీలను బోవుచుంటి నో

యనినిమలూర ! యామనిక + సరవితసత్కృతమీరు బోధింపరే.
(అనుబంధము తి) (నిష్క్రమించును.)

సీత—(తనలో) సామంత్రి యరిగినాడు. ఈ ఘోరారణ్యమున నాకె
వ్యసదిక్కు ? నేనిప్పుడెచ్చటికిబోవుదు ? (ఆలోచించి) పుట్టిం
టికయగుటదా ! భర్తచేయిమనబడి యదృష్టికేరేతి బోధింపడును?
ఓ వనమృగయులారా ! నన్నుఁజంపివేయుడు ! ఓ దివిజనా
వలె ! నన్ను నీలో జేర్చుకొనుము. (రామునిఁ దలంచి) హా !
రామజంపా ! నుగుణసారదా ! నీ చరణానామ్యము విడిచి నే
మిఁదఁ బుడమిపై జీవింపఁజాల. ఈ గంగలోఁబడి మృత్యుంబుల
బడెనుద. పన్ని అన్నములెత్తినను నీవే నాకు నాభిషేకవగుదువు
గాక. గంగను సమీపించి తల్లి ! భాగీరథీ ! నాకు ముక్తి.
దయచేయుము, (ఇంచుక యూరకుండి) అక్కటా ! లక్ష్మణుం
డునన్నుఁ జావనదనియు, నట్లు చేసితివేని భూగవాల్త్యా
దోషమునకు బాల్పడుదువనియుఁ జెప్పినాడు లక్ష్మణా ! నన్ను
మరణమందకుండఁ గూడ, జేపితివే ?

(వాల్మీకి—ప్రవేశము.)

వాల్మీ—(ప్ర)వేశించి-సీతనుజూచి-తనలో) ఎవ్వరీకాదా ! నట్టదవియం
దొంటిగ నుండి విలపించుచున్నది. (ఆలోచించి) సరే ! తెలిసి
వది ఈమెను సమీపించి సంతాపము బోగొట్టెదగాక
(సమీపించును.)

సీత—(వాల్మీకినిఁజూచి) మహాత్మా ! నా వరదనము లతడుకొనుము
నీ వెవ్వరవో నాకు జెలియదు. దిక్కుండియు లేనిదావలె
యీ యరణ్యమునఁ బక్షి న పన్ను దక్షిణపుము.

వాల్మీ—సాధ్వీమణి ! నేను వాల్మీకిని. నీయదంతం బంతయు నేను
దివ్యదృష్టినిఁ గనుగొంటిని. నీవు జనకపుత్రువి. క్షీరామభార్య

పు. జవాపవాదకు భీష్మి రాముడు నిన్నిట్లు చేసినాడు. సీత చింతింపవలదు. నీకిరువురు తనయులుద్భవ మందుదురు. సీత నా యాశోమమునకురమ్ము. మువికన్యలు నీకు వలసిన పరిచ ర్యలఁజేయుదురు. శ్రీరామునకు నీయందు దయవచ్చుపరకును నా యాశోజింబున నుండుము. నీకు జనకుడెట్టివాడో అట్టి వానిగ నన్నభావింపుము. రమ్ము.

సీత—మునిందోత్తమా ! నీ యపారవోమకు సంజెసిందెరిసి. ఇక నాకు దిక్కు నీవే?

వాల్యీ—అమ్మా ! రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

రం గ ము.

(పుత్రముక్తింద రథసమేతుడై సుమంతుఁడు ప్రవేశము.)

సుమం—(తనలో) లక్ష్మణుండింకను రాకయున్నవాడేమి ? ఆ గంభీరమంతురాలగు జనకపుత్రికెట్టి యిడుమలు సంహృప్తించి నవి ! ఆ సాధ్వీమణి గుణంబు లెరింగియుండియు జనాపవాదకు భయంబంది యామెను విడిచిన శ్రీరాముడింకెట్లుండునో కదా ! (ఎదుటఁజూచి) అడుగో ! లక్ష్మణుండు సీతను విడిచి వచ్చుచున్నచున్నాడు.

[లక్ష్మణుండు—ప్రవేశము]

[అనఁబంధము 10]

లక్ష్మణుండు—(విచారముతో)

ఉ. ఎంతటి పాపకర్ముడనో * యెంతటికూర్మిడనో విగ్రహభూ కాంతతనూజ! సీత, ద్విజ * శిన్నత సద్గుణశీల వల్లుడు
రూతవనాలి వేడితివి * రామని యాజ్ఞామహిమ యింక నా కాంత దురంతచింతఁబడి * కాయము బాయనో రేమిసేయునో

లక్కటా! ఇంక నా జగన్మాతయగు సీతకు దిక్కవ్వరు !

సుమంత—(లక్ష్మణునిజూచి) లక్ష్మణా ! పూతచరిత్రయగుసీతను నర
భ్యంబున విడచి వచ్చితివా?

లక్ష్మణ—సుమంతా ! యీ కఠినాత్ముడా కార్యమును తేసియే వచ్చి
నాడు.

సీ. కడుభక్తిబరిచారి ♦ కల్ గొల్వగాబాసి

యవిదవనాళి నె ♦ ట్లుండగలదొ

మందితా రామసీ ♦ మలఁ జరింపవెఱచు,

యింతి కొండలనెట్టు ♦ లెక్కగలదొ

నవరసాన్నంబున ♦ దవిలియుండిన లేమ,

వనఫలంబుల నెట్లు ♦ దిసఁగగలదొ

నిరతంబు పఠినేన నెగడుచుండెడిసాధ్వి

యొంటిగా నడవి నె ♦ ట్లుండగలదొ

తే.గీ. ఎండవానలనేమియో ♦ యెరుఁగనట్టి

యమిత సుకుమారి యెట్లు వ ♦ రాతపముల

కోర్వగలదొ ; యక్కటకటా ! ♦ యర్విపుత్రీ

కెట్టి యిక్కట్లు బాగ్గిప్తించె ♦ నేమిసేతు.

సుమం— సామిత్రి ! ఏలచింతించెదవు ? దీనివలనఁ బ్రియోజనమేమి

యున్నది ! రామాజ్ఞ నెఱవేర్చితివి. శ్రీరాముడు నీ రాక్షస

వేచియుండును, రథంబెక్కుము. పోవుదము

లక్ష్మణ—సుమంతా !

తే. గీ. వచ్చునప్పుడు సీతతో ♦ వచ్చియుంటి

శూన్యరథముతోఁ బురమెట్లు ♦ చొచ్చువాడ

నచటి వారెల్ల సీతి యే ♦ దంచు నడుగ

జెప్ప నోరాడునే ! యిట్లు ♦ చేసితనుచు.

(ఇంచుకయూరకుండి) ఏమీ! నీత నట్లరణ్యంబులవిడిచినను పురంబు నకు రావలయునా? (కోపముచెచ్చుకొని యస్త్రముసంధించి)

మ. లలుకన్ మత్కరమండితాతతథను ♦ స్వాముక్తనా రాచపం
క్తుల నందందుఁజరింపజేసి తిరిజగ ♦ శ్రోభంబు గావించు, భూ
తలపుత్రీం గొనవచ్చిరాముఁగని, కాం ♦ తారత్నమున్ గొమ్మని
స్తులచారిత్రయటంచు దెబ్బగను దో ♦ డ్దీ సర్వలోకేశులున్.

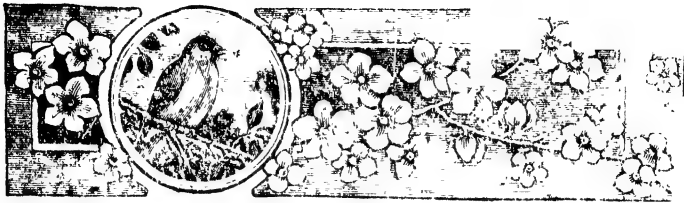
నే నట్లానిర్భుతిసేని లోకపాలకులు భయంబంది నీతను దోడ్కొని వచ్చి శ్రీరాముని సన్నిధింబెట్టి యామె సాధ్యయని తెలిసి యాతడా మెననుగ్రహించునట్లు చేయుదురు.

సుమం—(లక్ష్మణునిబట్టుకొని) లక్ష్మణా! శాంతింపుము. ఇట్లాసర్పి తివేని సకలలోకములును నాకులపాటొందును. ఇదియుం గాకయొక పరమరహస్యమున్నది. మున్ను దేవదానవయుద్ధమునదానవులు శ్రీహరికి భయమంది భృగుమునివారికి శరణు బొందిరి. అప్పుడు శ్రీహరి యమరులను రక్షించుటకుఁ దన చక్రముచే భృగుపత్నిందులిమెను. అందులకు భృగుమునీం దుగ్రిండలి భూమిపై మానవజన్మమెత్తి యాత్మపత్నీవిరహార్తివందుదువుగాక యని హరికి శాపమిచ్చెను. రాముడే శ్రీహరి. నీతయేలక్ష్మీ. ఇయ్యది నీవు గుప్తముగా నుంచుము. రమ్మ. రథంబెక్కుము. పురమునకుబోవుదము.

లక్ష్మ.—(రథమెక్కుచు ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

ఇది ద్వితీయాంకము.

శ్రీ

సంపూర్ణోత్తర రామాయణము.

— ❦ —

శృతి యాంకము.

❦ ❦ ❦ ❦ ❦ ❦ ❦

గంగము:—అయోధ్యయందలి సాధము.

[ప్రవేశము—విచారముతో శ్రీరాముడు]

శ్రీరా—(తనలో) అహ నాహ్మికయమును ననజభవుడు కఠిన శిలతో నిర్మించెనుకాబోలు! కాకున్నచో నెవడో పామరు దాడిన పలుకులువిని పూతచరిత్రయగు నానకిని నరణ్యము లకుఁబంపుచునా? ఇయ్యది జనకుఁడెరిగి యెంతచింతించునో కదా! అక్కటా! నిరంతరమును నాసేవనప్ప నన్యమెరుంగని సాధ్వీ సర్వసంపదలను, భోగఁబులను విడనాడి పితృవాక్పరి పాలనార్థమై నేనరణ్యమును కరుగునవ్వడు నావియోగంబును సహింపజాలక నావెంట ఘోరాటవుల కరుదెంచి నాసుఖములు తనసుఖములుగను నాకష్టములు తన కష్టములుగను భావించి నన్ను సేవించిన సాధుచరిత్ర, దండకారణ్యంబున మాయా కురంగమైన మారీచుడు మమ్మునుచింప, హా లక్ష్మణా! సీతా! యని కేకవేయ, నా కేమియావదనంభ వించినదోయని భయంబంది, పర్వశాలలయగుదుఁదానొంటిగ

నుండవలసినప్పుడనియైనను దలంపక నన్నరయుటకు సామితిని
బంపించినట్లే. అట్టి సీతకు నే నెట్టి యిడుమల గల్పించి
తిని ? (నీనుద్దేశించి) హా ! సీతా !

సీ. పావనచరిత్రవై • భాసిల్లి తని పల్కె,

ధర సయోనిజవయి • తనరినావు

ఘన జముషియైన • జనకభూపాలుని

ముద్దులపుణ్యవై • బాలించినావు

తగణివంశమణియకా • గళరధక్షితి పాలు

పెద్దకోడలవాడు • వెలసినావు

దైత్యవంశాటవి • దావానిలు డైనై

యొప్పు నా భార్యవై • యుష్పినావు

తే. గీ. పరమసుగుణంబులందున • ధరణిపుణ్య

జెప్పిభువినిమరొక్కరి • జెప్పవలయు

నాచు నగ్నిహోతుని మెప్పు • నంది నాకు

సంతసంబును గూర్చితే • కాంత ! నీవు.

హా ! జనక రాజతనయా!

చ జనుని సత్యశాసనము • సమ్మతిబాలన నేయనెంచియ

వ్యసయుల వాసమున సలిపి • వచ్చితి నింకవయి నుఖంబుల

గనుచు జనంబుమెచ్చగను • తొత్తల మేలుచు నిన్ను గూడియుం

దునని తలంపగా నకట • తోయజనంభవు డిట్లువ్రాసెగా.

అడవులయందుబడిన కష్టంబులన్నియుఁ దీరిపోయినవనియు, నింక

సుఖంబుగా నుండుననియుఁ దలంచితిని ; కాని యిట్లు లోకాపవాద

మువచ్చుననియు, నేను నిన్ను బరిత్యజింతుననియు కలనైన దలంప

లేదు. హా హానీ ! నిరంతరమదీయ చరణధానినానకచిత్త

సీ. నీ నిమిత్త మెకదా • నీలకంఠుని విల్లు
 పుద్గీశులీక్షింప • విజచినాడ
 నీ కొఱకేగదా • నిర్జరాతలియా
 మారీచుడృటిని, దు • న్నాడినాడి
 నీ కోసమేకదా • నిజశౌర్యమున వాలి
 గూలవేసి యినఱ • నేలినాడ
 నీ కతంబునకదా ! • లోకకంటకుడైన
 దశకంఠునిగూల్చి • తనరినాడ

తే. గీ. ఇట్టికార్యంబులనజేసి • చిట్టచివర
 నకటకట ! లోకనిందకు • నాత్మయందు
 భీతి నొందుచు నిన్ ఘోర • విపినములను
 విడిచి రాజ్యస్థితినిగదా • విమ్రామ్యాపి !

సంపూర్ణ గర్భవతివగు సన్నరణ్యము బాలుచేసితినిగదా ! గర్భవతి
 వైతిసనియు, సుతోదయభాగ్యము నాకు గలుగుననియు సంతసించి
 తిని కోరికలు గొంతిమ్మకోరికలయ్యెనుగదా హా ! తరుణీ !

చ. సనములలోన నిన్విడిచి • వచ్చెడివేళ సుమిత్రవట్టి భో
 జనములు పల్కుమాటలకు • స్వాంతమునందుఁగలంగి యిట్టులన్
 నినువిడనాడె రాముడని • నీకునుదెల్పిన యంతనే మనం
 బున ననుగూర్చియేకరణి • బొందితివోకద ! యాగ్రహంబునన్

నాప్రాణశ్వరుండింతటి కష్టచిత్తుడాయని యెల్లుతలంచితినో కదా !
 ప్రాణశ్వరో ! నీగుండలునాకుదెలిసియుండియు నిన్ను విడిచితిని.
 నానంటి నిర్భాగ్యునకు. భార్యవై యుండుటచేతనే నీకిట్టి కష్టములు
 సంపాదించినవి. నీజనకుని యింట నేమినుఖంబులఁ బొందియుంటి
 వోకాని, నన్ను వివాహమాడినదిమొదలు నీకు గష్టములే ఘటిల్లినవి

హా! విదేహరాజతనయా! నీకు సంప్రాప్తింపజేసిన యీదుర్గతికి నే నేమనివగతును ?

చ. మనుకులపావనుండు, గడు ♦ మాన్యచరిత్రుడు రాఘవేశ్వరుం
డని ముదమంది నా బరిణ ♦ యంబును తేనెనుగాని యెట్లు లీ
వసములందు సంతతము ♦ వాసము సల్పగ జేయుమంచు నీ
జకుండెఱుండయ్యెగద ♦ సారసవత్రి విశాలలోచనా !

హా! రమణీశిరోమణి! నిన్న వంబులపాలుజేసి యిప్పుడు చింత
నందుచుంటి. నిన్న నేనుమంల గాంచగల్గుదునా ? అట్టి భాగ్యము
నాకబ్బునా? (ఇంచుక యూరికుండి, అక్కటా! కాంతామణి
యరణ్యములయందు దెబ్బిండునోకదా!

చ. అనఘుడు లక్ష్మణుండు జన ♦ కాధిపువుత్రిని విడినంత, నే
మనుచుండపించునోమున ర ♦ యాశ్రమభూమి నుండ బోయెనో
కనులను నశ్రుబిందువులు ♦ గాఢుచు, నాధుడెయిల్లుచేసెగా
యని మదిగింది దేహమున ♦ నానినువీడుచునీలై నోకదా!

హా! సీతా! సివులేని యీ మండిగము కళాహినిమైయున్నది.

[లక్ష్మణుడాడ — ప)వేశము.]

లక్ష్మణ — (తనలో పచారిముత్య) సుమంత్రుని గృహమునకుఁ బంపి
నేనిట్లు వచ్చితిని. అక్కటా! నేంత పాపకర్మడను!

సీ. వసజాక్షివిడనాడి ♦ వచ్చినావాయని
యడుగు మాయన్న కే ♦ మనెడువాడ
భన్యచారిత్ర సీ ♦ తమ్మ యేమయ్యెరా
యనెడి కాసల్య కే ♦ మనెడువాడ
మాదేని జానకీ ♦ మనవ యేదనునీత
చెలికత్తెలకు నెట్లు ♦ చెప్పవాడ

అక్కయ్యయేదంచు ♦ సడిగడి యూర్పితా
దిసతులకేమంచు ♦ దెలుపువాడ

గీ. మహిత సాకేతనగర సా ♦ మ్రాజ్యలక్ష్మి

సీత నెచ్చోటడించి వ ♦ చ్చిత్ర వటంచు

నడుగుపారులకేమని ♦ నుడువువాడ

నక్కటా ! తోచదయ్యెను ♦ నాత్మలోన

(శ్రీరామునిజూచి) ఇడుగో రామచంద్రుడొంటిగ నిచ్చట సీతంగూర్చి
కాటోలు విచారించుచూ నున్నవాడు సీతను సరణ్యంబులందు విడిచి
వచ్చితిననుమాట నివృద్ధితనికే జెప్పవలయుచుగదా. అక్కటా ! ఎట్లు
చెప్పుదును (సమాపించి) అగ్గివా ! లక్ష్మణుండిదే నమస్కరించు
చున్నాడు.

శ్రీరా—(లక్ష్మణునిజూచి) తమ్ముడా లక్ష్మణా నాసగ్యసౌఖ్యము
లకు నాలవాలము. నా సంతోషమానకు మూలకారణము,
నా సుఖదుఃఖములకుఁ దోడునీడ, సద్గుణములయందు నాకీలోక
మునకుఁ దలకట్టు. సకలసంపదలను బరిత్యజించి నావెంట సర
ణ్యముల కరుదెంచి నన్ను నేవించిన సాధ్వీమణి, పరమపావన
సరిత్రయని యగ్ని దేవునిచే మెప్పొందిన సుగుణవహుటి, అట్టి
సీత సరణ్యభూములయందు విడనాడి వచ్చితిరా ?

లక్ష్మణ—అగ్గివా ! కఠినచిత్తుడైన నేనట్టి కార్యమునుకేసియేవచ్చినాను.

శ్రీరా—తమ్ముడా ! అకారణనిందను గొట్టించి యా పరమపతివ్రతా
మణిని సరణ్యంబునకుఁ బంపితినిగదా ! నేనట్టిదాహ్మర్య మొన
రించితినిని యక్కంత నన్నెంతగా దూరమున్నదో ! ఎంతగా
కలపించుచున్నదో ! ఆ యింతిలేని నా ప్రాణములే ! సౌ
మిత్రీ ! ఈ జన్మంబున నింక నేను సీతనుజూడనుగదా ! (సీతకుద్దే
లించి) హా ! సీతా !

మ. కలిశీ ! కన్నులపండువై లలితమై ♦ కల్యాణ సంధాయమై
 లలితానంద విశేషదాయకమునై ♦ లక్ష్మీవిలాసంబునై
 బలుచందంబుల సమ్మదానహమునై ♦ భాసిల్లు నీదీప్తముం
 గళహవళికి జూడఁగలగు భా ♦ గల్గింబున్నదే ధారుణిక.

విత్త — (అనుబంధము 11) అగ్రజా! నీవామెరుగూర్చి యిట్లు చింతిం
 పదగదు. నీకు దెలియని షరతుధర్మము లెందుగలవు ? మాన
 వునకు సుఖదుఃఖములు సహజములు నీవు సామన్యమాన
 వుండవుగావు. పరమాత్ముండవు జగమునందెల్లెడ నెఱంగియుం
 టివి. నీయందు నిశ్చలభక్తిఁబూని నేవించు మహాత్ములే పుత్ర
 మిత్రకళత్రాదులపై మోహమును విడిచి విరక్తులై యుండఁ
 గా, నీవు చింతించుట ధర్మమగునా? నీ వీ రీతి నద్దేవికి జెం
 గఁగొనియున్నచో, రాముఁడు భార్యను బాసి ధరాపరిపాలన
 ము నొనరించుకొనెనని జరులు పలికెదరు.

[భరత శత్రుఘ్నులు—ప్రవేశము]

భర — (శత్రుఘ్నునిజూచి) తమ్ముడా! అరణ్యమున నీతను విడిచిలత్తు
 ఁడు నచ్చినాడు. మనము శ్రీరాముని దర్శితమురమ్ము.
 (రాముని సమీపింతురు.)

శ్రీరా — తమ్ములారా ! రండు. అటఁ గూర్చుండుడు.

[భరత శత్రుఘ్ను లాసీనులగుదురు.]

శ్రీరా — తమ్ములారా !

ఉ. పామరుడాడు వాక్యముల ♦ పాటియొనర్చి సుశీలయైన యా
 భూమిజు గాననంబులకుఁ ♦ బోవగఁజేసితి, నామెలేని నా
 కీ మహియేల ! భోగము ల ♦ వేటికి ? సంపదలేల ? యింక ను
 ద్దామవనాళి కేగెదను ♦ దావనవృత్తిని సంచరింపగన్.

భర—అగ్నిహ ! గతించినదానికి నీ విట్లు విచారించుట తగదు. నీవే
యరణ్యముల కేగినవో మేముమాత్రము సగరంబున నుం
దుమా ! నీవు సామాన్యమర్త్యునిలాగున సంతాపమందెదవే!

తే. గీ. పుడమిఁ నేవలననుడవే • భూభరంబు

వాప నవతారమునుదాల్చి • సట్టి యింది

రాధపుండ్రు నీవు శ్రీ • రావచంద్ర

చింతనొందెద నేటికి • స్నాంతమందు ?

సీతను విడిచినది యేల పరితపించెదవు! నీవామెను బాయలేదు. ఆమె
నిన్నుఁ బాయలేదు. నీయందామెయున్నది. ఆమెమందు నీవుంటివి.

శ్రీరా—(సీతందలచుకొని) హా ! సీతా! ని న్నెట్టికడగండ్లపాలుఁ జేసి
తిని. నేనట్లు కఠినచిత్తుడనగుదుననినీవెన్నఁడును దలంపవైతివి
కదా ! అయ్యో! ఘోరారణ్యమే నీకుఁ బురమయ్యెనా? కఠిన
సామాణకంటకా పుత్రమైన రావేలయే నీకు బూవుల సాస్ప
య్యెనా ? అతిభీతిఁగొల్పు ఖడ్గ సింహవాఙ్మయి భల్లూకాది
ఘోరమృగా రావములే నీకు వీణారవమయ్యెనా ? కందమూల
ఫలంబులే నీకుఁ గడుపారభక్షించు నవరసభోజ్యములయ్యెనా ?

భర—అన్నయ్యా ! వెట్టివానివలె నీవు చింతించిన, మే మేమని నుడు
వఁగలము ?

చ. గతజలసేతుబంధనము • కైకయిక నీగతిఁ గుండకుండ, నీ
క్షీతిహయమేధయాగమును • జేయుము దేవతలెల్లమెచ్చ ; నీ
మరిగలతాపమంతయును • మాయుచు; సర్వశుభంబులుఁ బొందు
న్నతయశముఁ లభించు నర • నాధులయందున రాఘవాగ్నిః

శ్రీరా—తమ్ముడా ! అశ్వమేధయాగ మనుమాటఁ జక్కగ జ్ఞప్తికిఁదె
చ్చితివి. రావణుని వధించిన బ్రహ్మహత్యాపాతక నివారణ
గర్హస్థి యా యాగమును జేయవలయునను తలంపిదివలె కే యు

న్నది. (శత్రుఁఘ్నునిజూచి) తమ్ముడా! శత్రుఁఘ్ను! నీవరిగి
వసిష్ఠమునీందునిని దోడ్కొనిరమ్ము.

శత్రుఁ—(నిష్క్రమించును.)

శ్రీరా—తమ్ములారా! అశ్వమేధయాగంబును గూర్చిన తలంపుమంచి
దే కాని యయ్యది నేను చేయుట కర్హుండనగుదునో కానో
తెలియదయ్యె.

భర—(ఎదుటజూచి) అగ్రజా! మానగురవగు వసిష్ఠుడగుదెంచుచున్నాడు
(శత్రుఁఘ్నుఁడు వసిష్ఠుఁడు ప్రవేశము.)

శ్రీరా—(వసిష్ఠునిజూచి) గురువర్యా! ఇటఁ గూర్చుండుము.

వసి—(ఆసీనుఁడై) రామచంద్రా! నన్ను రావించుటకు గారణం
బెఱింగింతువే?

శ్రీరా—చుహాత్మా! మహాశివోధనుండగు నీవు గురుండవై యుండుట
చేతనే మా యిత్వాకవశం బింతి పావనత వహించినది.
(ఇంచుకయురకుండి) మునీంద్రా! రావణుని వధించినందుల
కు సంభవించు బ్రహ్మహత్యాపాతక నివారణార్థమై యశ్వమే
ధయాగము నేయఁదలంచితిని ఇందులకు నీయభిప్రాయమేమి?

వసి—రామా! ఇత్వాక వంశపావనుండవగు నీవా యాగమునుదప్పక
చేయవలసినదే. దానిం జేయుటకు నీవెంతయు వగినవాడవు.

శ్రీరా—చుహానభావా! అంత్రీకుడు యాగమాచరించుట కర్హుం
డగునా?

వసి—నేగానంగతియే చెప్పఁబోవుచున్నాను. అగ్నిహోత్రాది శార్క
ములకు సతులే మూలము. హేమవంతో సీతాప్రతిరూపంబు
ను గల్పించి క్రశువు జేయవచ్చును. ధర్మశాస్త్ర మిట్లు చెప్పు
చున్నది. నీవావంత యు సందియంబును బొందవలదు.

శ్రీరా—అన్నిటికని గురుండు వగు నీవే యున్నావు.

(తెరలో)

హా ! కుమారా ! నీకింతలోనే నూరేండ్లు నిండెనా ?

శ్రీరా—లక్ష్మణా ! ద్వారము ముందెవ్వరో రోదనము సేయుచున్నా
రు, అరసిరమ్ము.

లక్ష్మ—(గమ్మరిమించి నెంటనే ప్రవేశించును.)

(వృద్ధ బాహ్మణుఁ డొకడు మృతుఁడైన తన కుమారుని

క శేబరముతో నేడ్చుచుఁ బ్రవేశించును.)

బాహ్మ—(మృతశరీరమును శ్రీరామునిముందుఁ బడవైచి)

కుమారా ! మమ్మిరీతి విడనాడిపోవుట నీకు ధర్మమా ? మా
నలన నేమి దోషము కలదు. నావంటినిర్భాగ్యునకు నీవుదక్కు
దువా ? అనేకుల వేల్పులను గొల్చి నిన్ను గంటిని. వంశము
నిల్పెనుగదాయని తలంపితినిగాని, యకాలమృత్యువు నిన్ను
మృంగునని తలంపనైతినిగా ! నీమీదనే ప్రాణముల నిల్పు
కొనియున్న మీ యమ్మకేమి దిక్కుఁ జూపితివి ? ఇంక మా
కు దిక్కెవ్వరు ?శా. చందల్లాడఁగ, రావికేకు గడలన్ ♦ జోద్యంబుగా, ఘల్లు ఘ
ల్లుచున్ మోయఁగ గజైలంఁదియలు, నాహోదంబుగల్పించుచున్
చంచద్బాల మనోహరాకృతిని నే ♦ చందంబునన్ వీడి, జీ
వింపన్ శక్తుడనొందునయ్య తయూ ♦ పృథ్విన్ ననున్ బాసితే.లక్కటా ! పుత్రునకుఁ దండ్రియూ దహనాది కృత్యముల నలుపవల
యును. (ఇంచుకయూరకుండ్లి శ్రీరామచంద్రుఁడు ధర్మసంధు
డనియె, నా యణునకు సముండసియు వినియుంటిని. నే
డనీమృతీవలన నయ్యదో మృషయని తెలిసినది. వర్ణాశ్రమధర్మ
రక్షణము వేరనులయందుఁ జెప్పఁబడిన రీతిని రాజేంద్రుడొన
ర్పఁడేని యాతఁ డాదోషము నందును అ రాజదోషమున

భూజనులకిట్టి యకారణమృత్యువు మొదలగు బాధలు సంభవించును.

శ్రీరా—(భూసుగుని వాక్యములు విని యతనిని విలోకించి) భూసురోత్తమా! ఈ బాలుని మృతశరీరమును నిచ్చటకు దెచ్చివిలపించెద వేల ! ఎంత విలపించినను మరణించినవారు మరల వత్తురా? జననమరణములు ప్రతివారికి నున్న వేకదా !

బ్రాహ్మ—రామా ! విష్ణ్వంశసంభూతుడగు శ్రీరామచంద్రుడు రాజ్యమేలుచుండగా, భూసుర బాలకుండకారణముగ మృతి జెందెనను సవవాద నీవు భరించి యుచుచులను, డమ్ములను, నిరంతరమును నేవింప నాచంద్రాగ్రముగ సౌఖ్యశ్రీల నందుచు జెలంగుము. ఇహ్లోకులవంశజుల పరిపాలనమున నిట్టియకాలమృత్యు వెప్పుడును జెలుంగము. అయ్యది, యిప్పుడు నీపరిపాలనమున వాటిల్లెను. బాలుని కగ్నిసంస్కారము జేయుట నాకుచితముగాదు. కావున నేనును నాభార్యయుం గూడ శరీరములద్యజించెదము. ఈ మూడు హత్యల ఫలమును నీవు గాంచి సుఖంపుము.

శ్రీరా—బ్రాహ్మణోత్తమా ! ఇంచుక యూరడిల్లుము, (వసిష్ఠునిజూచి) ముసీంద్రా ! ఏమి యీ ఘోరము ఈ బ్రాహ్మణోత్తముడు నన్ను నిందించుచున్నాడే నేనేమి చేయుదును?

పసి—రామచంద్రా! నానాటికి ధర్మము తగ్గుచున్నది. యుగయుగమున గలుగు చున్న మార్పులనివినియు నిప్పుడు నీకు జెప్పుచున్నచో కాలవిలంబనమగును. ఇప్పుడు నేను తపోదృష్టిని జూచితిని ఇచ్చటకు సమీపారణ్యమునంజే యొకశూద్రుడు, పరమనిష్ఠుడూని ఘోరతపము జేయుచున్నాడు. కావున నీవు కాలవిలంబము నేయక యీ శూద్రుని వధించి యీ బ్రా

హృణకుమారుని బ్రహ్మికింపుము. రామా! రాజధర్మము పచిం
చితినిగాని నీకుదెలియని ధర్మము లేమున్నవి ?

తే. గీ. “రామ”యని చిత్తమున నొక ♦ మారు నీన్న
సంస్మరించిన బాపముల్ ♦ నమసిపోవు
నట్టిచో నీకు స్వల్ప కా ♦ స్వల్పముగాఁజె
బాలకుని వీని బ్రహ్మికించి ♦ పలుకఁమున్న.

శ్రీరా—(బ్రాహ్మణుని నాచి)

తే. గీ. బ్రాహ్మణోత్తమ! సంతాప ♦ భరముపడువు
నీకుమారుని బ్రహ్మికించి ♦ నెగడువాడ
బ్రహ్మక జేయకయున్న నా ♦ ప్రితిన వినుము
నేను విడిచిన వేరంటు ♦ నిశ్చయముగ

(లక్ష్మణునిజూచి) లక్ష్మణా ! నీవాధరామకునకు ధైర్యముఁజెప్పుచు
తత్తనయుని శరీరము సుగంధతైలమున సురక్షితముగ జేసియుంచుము
భూసురకుమార పాణినరక్షణార్థమై తూర్పితావసవధోద్యోగభాగ
మునహించి నేరికి వచ్చెదగాక.

లక్ష్మ—చిత్తము

శ్రీరా—(నిష్క్రమించుచు,

లక్ష్మ—(భూసురునిజూచి) భూసురోత్తమా! శోకముమాని యొక
శేబరంబు నటు దోడ్కొనిరమ్ము. శ్రీరామాజ్ఞ ననుసరించి ను
గంధతైలమున సురక్షితము నేయవలయును.

బ్రాహ్మణుడు బాలుని కశేబరము గొనిపోవును. అందరు

నిష్క్రమింతురు.

రంగము—అరణ్యము శంబుకుడు తపమునేయుచుండును.

(ప్రవేశము-శ్రీరాముడు)

శ్రీరా—(తపము చేయుచున్న శంబుకునిఁ జూచి) ఆహా ! ఈతఁడెవ్వడో
కదా ! యథోఽయిక్ష్మతపము చేయుచున్నాడు. ఈతనితపము
మహద్భూతము గలిగించు చున్నది. ఎవ్వరో యారయవలయు
ను (శంబుకుని సమీపించి)

మ. అశఘా! యెవ్వడ వెట్టికార్యమునకై • యత్సంతనిష్ఠా మనం
బున నీరీతిని యిచ్చని దపం • బున్ సల్పుచున్నావు నా
కును విస్మించుము సంతసంబుగను నీ • కోర్కె మహాశ్చర్యమై
దనరెన్ నీతప మిట్టిభంగి ధరణి • గావింపలే రెవ్వరూ.

నేను దశరథపుత్రుడ శ్రీరాముడను.

శంబు—[కన్నులదెరిచి] అర్కకులనారాశిచంద్రా ! రామచంద్రా !
భవదీయదివ్య మంగళవిగ్రహ సందర్శనమున నేను భద్రుడ
నైతిని. సముద్రబుధున సమయమున నిన్ను నేమించును వెంట
నరుదె చిన కపులకన్న నెక్కుడు ప్రేమతో నుడుతను లాలించి
నావు పరమనిష్ఠాగరిష్ఠులై తపంబొనర్చిన మునీంద్రులతో
సమానముజేసి పక్షినాథుడగు జటాయునకు మోక్షంబొసం
గినావు రాజావధానంతరంబున నయోధ్యకు మరలివచ్చుచు,
భరతునికన్నను ముందుగాఁ గిరాతనాథుడగు గుహుని
క్షేమ మరయ హనుమంతుని బంపినావు. భరద్వాజ మునీం
ద్రుఁడను. శబరియిచ్చిన పండ్లును నొక్కరీతిగ భావించినావు.
నీవు సాక్షాద్రీమానాయకుండవుగాని సామాన్య మానవు
డవుగావు ధర్మాభారము బాపుట కిట్టిక్షాన్తకు వంశంబున నవత
రించినావు. బ్రహ్మకు ద్రోహుడై దేవతలు తావకాంశంబులు.
(ఇంచుక యూరకుండి) దేవా ! నాసంగతి నరయదలంచి నీ

దుగ నేనసత్యమేల పలికెదను ? నేను శూద్రుడను శంబు
కుండనువాడ బొందితోడ స్వర్గమున కరుగఁదలంచి యిట్టి
ఘోరతపము నేయుచున్నాడ.

శ్రీరా—(తపశ్శ్రీ) బ్రాహ్మణకుమారుని యకాలమృత్యువున కీశూ
దునిని ఘోరమైన తపమేకదా ! కారణము అక్కటా ! ఇప్పు
దు నాకేరుచేయుటకును దోచకున్నది

తే. కీ. పరమనిష్ఠను బూని యి + వ్యసమునందు
ముక్తిబడయుగఁ గోరి య + మోఘమైత
తపము గావించు వీనిని + దయనువీడి
చంప జేతులాడునె నాకు + సాహసమున.

(అలోచించి) ఏమైననేమి భూసుర కుమారుని ప్రాణరక్షణార్థమై
వీనిని వధింప వలయును వీనివధవలన నాకు బాపము సంభవించ
కుండుఁగాక (యొరనుండి ఖడ్గముదీసి శంబుకుని శిరము ఖండించుచు

(ఆ క స ము న)

రామచంద్రా! మేము దేవతలము నీవు రాజధర్మమును గాపాడుకొని
నందుల కెంతయు సంతసించితిమి. నీకృపణముచే దెగిన యీ
శూద్రుడు దేహముతోడనే దివికరుగును. ఇంకనీకుఁ గావల
సిన పరంబొందు గోరుము

శ్రీరా—(ఆకసమువంకజూచి) ఓహహా! దేవతలునాకుఁ బ్రసన్ను
లైరి? (ప్ర)కాశముగా మింటున్న దేవతలజూచి బృందారకు
లారా ! మీరు నాయెడలఁజూపిన కరుణకు సంతసించితిని
మృతుండైన భూసుర కుమారుని బ్రతికింపుడు.

(ఆ క స ము న)

శంబుకుఁ డెప్పుడు నీచే దెగెనో యీ కృణముననే యీ బ్రా
హ్మణబాలుడు సజీవుఁడైనాఁడు.

శ్రీరా—(తనలో) ఆహా! ఇప్పుడు నాకెంతయు సంతనము గలిగినది. శూద్రుని యభీష్టమా దీరినది. బ్రాహ్మణాత్మజుడా జీవించి నాడు. (ఇంచుక యూరకుండు) ఇంక నేనిక్కడఁ దడయనేల ? పురమున కేగదగాక. (నిష్క్రమించును.)

రంగము:—అయోధ్య—సభామందిరము.

(ప్రవేశము—శ్రీరామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నులు, వసిష్ఠుడు.

శ్రీరా—(వసిష్ఠునిఁజూచి) మునీంద్రా! యాగము జేయించుభారమంతయు నీదైయున్నది.

వసి—రామచంద్రా! నీవావంతయు నందియ మందవలదు. సాక్షాద్విష్ణుడవగు నీహనర్చు క్రతువుల కేవిధమగు భంగము కలుగదు. బంధువులను మిత్రులను నానా నేశాధీశులను రావించి కౌతుదీక్షఁ బూనుము. యజ్ఞప్రారంభమునకు ముందు యజ్ఞ బిరుదు పట్టముగట్టి యశ్వమును భూచక్ర మెల్లఁజరించిరా విడువవలయును. అ న్యుది యెవ్వరచేత నైనను బట్టవడనేని కౌతువునకు భంగమొగవును.

శ్రీరా—మునీంద్రా! కౌతువానివెంబడి శత్రుఘ్నుండరుగును. బంధుజనులను బిలుచుటకు భరతుండేగును. జనక మహారాజును దోడి తెచ్చుటకు సౌమిత్రిని బంపుదును (లక్ష్మణునిఁజూచి) లక్ష్మణా! సుగ్రీవ హనుమదాది వానరులకు, విభీషణుని సత్వరముగ రావింపుము. (శత్రుఘ్నునిఁజూచి) తమ్ముడా? శత్రుఘ్నా! మఖాశ్వము వెంట నీవరుగుము. ఎవ్వరైన. బరాక్రమమున విజృంభించి యశ్వమును బంధించిరేని దశకంతవధచే గలిగిన పాతకము బోగొట్టుకొనఁదలంచి యామఖ మొనర్చఁబడుచున్నది గాని, సరపాలురయందు గొప్పవాడనని ఖ్యాతి

నందుటకుఁ జేయబడుటలేదని చెప్పుము. నీపలుకుల కశ్యమును బంధించినవారు వినక, యశ్వంబును వదలనిచో వారిపై నీదగ్ధ మంతయుఁ జూపక యేదోవిధమున భయపెట్టుము (భరతునిఁ జూచి) భరతా ! మనబంధువులను, సకలన్యపాఠరస, యాగ ముజూడరమ్మని వినయ పూర్వకముగ బలికి తోడితెమ్ము. ల క్ష్మణునిఁ(జూచి) సౌమిత్రి! జనక మహారాజుం దోడితెచ్చుటకు నీవే తగినవాడవు. నీ వాచుహత్మునితో నా పలుకులుగా నిట్లు చెప్పుము.

శ్లా. కూతుంగానకు బంపినాడనిమహా • తోక్రిధంబునొక్కింతయుఁ జేతంబందున బూనకుండ గరుఃశా • సింధుండనై యజ్ఞముఁ బ్రీతిఁ జూడగ నేగుడెంచి యశముఁ • జేకూర్పుమానాకు, నా చేతంబందున నిన్ను • దండివలెనీ • క్షింతుఁ గదా భూవరా.

తే. గీ, పృథ్విపుత్రిక యుండిన • బిలువకుండ
వచ్చియుందువు నీవె భూ • పాలచంద్ర !
యామెలేనట్లవచ్చి నీ • యలఘు కరుణ
జూపవలె నాపయినఁ బరి • శుద్ధమతిని.

లక్ష్మణ—అనయ్యా ! అట్లనేచెప్పెదను.

శ్రీరా—మునీందా, ! మన మరుగుదము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది తృతీయాఁకము.

౩

సంపూర్ణోత్తర రామాయణము

. చతుర్థాంకము,

రంగము—వాల్మీకాశ్రమప్రాంతవనము.

[అవుడును, గాలవుడును, మునిబాలుడును ప్రవేశించుచున్నారు]

అవు—మిత్రమా! గాలవా! ఈవనంబుననున్న విశేషమేమియో
కంటివా!

సీ. పగయంత దిగనాడి ♦ వరకుంఠంగములకుఁ

బాలిచ్చుచుండెడి ♦ వ్యాఘ్ర సమితి

భీతియింతయు లేక ♦ ప్రీతితో హరులతోఁ

గలిసి చరించెడి ♦ గజచయంబు

వరమహర్షముతోడ ♦ బావురుప్లితోఁ

గలిసియుండెడి మూష ♦ కప్రికరము

జంకుబూనక యింతి ♦ సాళువంబుల ముందు

పరుగెత్తుచుండెడి ♦ సక్తికులము

తే. గీ. గలిగి, చూచువారలకు నెంతో ♦ కనులవండు

వైడలరుచున్న యీమహా ♦ నవముగాంచి

నావ యిట్లుండఁగారణం ♦ బరసినావ

మనగురుండగు వాల్మీకి ♦ మహిమసుచ్చు!!

గాల—మనగురుండు సామాన్యచుహిమ గలవాడుకాదు. ఎంతటివీ
భావము గలిగినవాడు కాకపోయినచో, బ్రహ్మ యాతనినేల
రామాయణ మహాకావ్యము రచించుటకు నియోగించును ?

లవు—మిత్రీమా! రామాయణమనిన జ్ఞాపకమువచ్చినది. మనగురుడు
నరుణ లోకమునకుఁ బోవుచు నేను మరలివచ్చునప్పటిక
రామాయణములోని వెనుకటిశ్లోకములన్నియు జదివయుండు
మని చెప్పినాడు. నేనాసంగతియే మఱచిపోయినాను. ఇదిగో !
గ్రంథము దగ్గరనేయున్నది. ఒక్కసారిచూడకొందును.

శ్లో. మానిషాద ప్రతిష్ఠాత్వ మగమశ్చాశ్వతీస్సమాః |
యత్యైశ్చ మిధునా దేక మవధీః కామ మోహితమ్ ||

(అనిచదువుచున్నాడు)

[తెరలో ధ్వని]

గాల—లవా! ఏదియో పెద్దధ్వనివినవచ్చుచున్నది.

లవు—(ఎదుటజూచి) అటుజూడుము. ఎవ్వరిదో యశ్వ మీదారిని
బరుగెత్తుకొని వచ్చుచున్నది. దానిపాదసంఘట్టనధ్వనికి భూమి
యదరుచున్నది. అదిగో! అయ్యది మనలను సమీపించుచు
న్నది. దాని లలాటంబున నేదియో కట్టబడియున్నది. పోయి
చూచెదగాక. (నిష్క్రమించి వెంటనేగుఱ్ఱముతో ప్రవేశించి)
గాలవా ! చూచితివా ! దీని లలాటంబున నెట్టి బిరుదుపట్టంబు
కట్టబడియున్నదో

తే. గీ. నవనవాయ మిద్ది మనవంశ • జలధశశీయు
పీఠుడును నైన రాముచే • విడువబడియె
శూరులెవరైన నున్నచో • సా.పుమీర
దీనిఁ బట్టంగవచ్చును • తెగువబూని.

లవు—చూచియున్నది.

గాల—లవకుమారా ! ఈ హయముతో మనకేమి పనియున్నది ?
ఇయ్యది యే మహారాజుచేతనో విడువబడిన కర్మమువా.

లవ—సఖుడా ! అట్లుగాదు. శూరులెవరైన నున్న బట్టుడని బిరుద
పట్టమున వ్రాయబడియున్నది. నేను శూరుండనగుటచే దీనిని
బంధించెద. ఎవరడ్డమువచ్చెదరో చూచెదగాక !

గాల—లవా ! మునికుమారులమగు మనకు బారువముతో నేమి
పనియున్నది ? దీనిని నీవు బంధించితివేని మనకు ముప్పు
వాటిల్లును. ఈ యశ్వ మొంటిగా నిట్లు వచ్చినదని తెలింప
కుము. దీనివెనుక ననేకమంది వీరులుందురు.

లవ—ఉండిన నుందురుగాక ! వారు నన్నేమి నేయగలరు ? తూము
లున్న బట్టవచ్చునని బిరుదపట్టంబున లిఖింపబడియే యున్నది
కదా. నేను వీరుండను నేను బంధించెదను.

గాల—మిత్రీమా ! దీనివలన గలహము సంప్రాప్తించును. మనము
కలహమున కర్హులముగాము. స్నానసంధ్యాహోమ జపతప
బులే మనకు ధర్మము.

లవ—సఖుడా నీవు భయమందకుము. (గుఱ్ఱమును దన యుత్తరీయ
ముతో నొక వృక్షమునకుఁ గట్టుచున్నాడు)

గాల—లవా ! ఏమి నీ సాహసము ?

[అనుబంధము. 12.]

నీవు బాలుడవు. ఈ హయము నిట్లు బంధించియుంచితివేని వెనుక
నుండి వీరులువచ్చి నిన్ను జాట్టముట్టెదరు. అప్పుడు నీ వేమి నేయు
దువు.

లవ—ఇదియో ! నీకుగలిగిన భయము. ఈ రుజ్జుహయమును విడచి
నవాడు కొనల్యాసుతుండఁట. అమె వీరమాతయట. కానిమ్ము

మాతల్లిమాత్రము యేల వీరమాతకాదో నేనేల పీరుడఁ
గానో చూచెడ !

చ. సవనహయంబుఁబట్టితిని • సాహసశౌర్యములుంటచేతనే
శివుడరుదెంచిన భయము • జెందిను నెమ్మది ; వామలూరుసం
భవుఁడిడినట్టి విద్యలవో • భావముఁ జూపఁగవచ్చు; వీరులఁ
బవరమునందు దాకి నుర • వర్గముమెచ్చఁగఁ బోరునల్పదణ్.
గాల—మిత్రమా! నామాటవినవా? ఇట్టి సాహసశౌర్యము నేలజేయ
నిచ్చితివని మీరుమ్మ నాపై నాగ్రహించును.

లవు—గాలవా ! ఈ విషయమున నీకు దెలియదు. (ఎదుటఁజూచి)
అదిగో ! ఎవ్వరో వచ్చుచున్నారు.

[జయవర్ష—ప్ర]వేశించుచు.

జయ—(లవుఁజూచి తనలో) ఏమిదీ ! ఈ బాలకుఁడెవఁడోకదా
యశ్వమును బంధించినాఁడు. వేషమునుజూడఁగా మునికుమారు
నివలెను, ముఖలక్షణమునుజూడ క్షత్రియ బాలకునివలెను
నోచుచున్నాఁడు. (ప్ర)కాశముగా లవునిఁజూచి)

తే. గీ. ముందు వెనుకలఁజూడక • మందగతిని
గ్రతు తురంగము నేటికి • గట్టినావు ?
బ్రాహ్మణుండవు గావున • భావమందు
వాడమదియ్యెఁ గినుక దీని • విడువుమింక.

లవు—ఏమేమీ! కాగ్రహణుడను గావున నీకు న్నాపైఁ గినుక వాడ
మలేదా! ఏమి కరుణార్ద్రాహ్వానయము! ఈమాటలతో నేమి
పనియొన్నది. ఈయశ్వమును నేను బంధించితిని. నీచేత నయ్యె
నేని విడిపించుకొనుము.

జయ—బాలకా! నీసాహసముఁజూడ నాకు నవ్వువచ్చుచున్నది. బా
ల్యచాపల్యమున నెఱుంగక కట్టితివి. ఇంకదీనివిడిచి పుచ్చుము

లవు—విడువవలయునను తలంపున్నచో బంధించుట యేల తటస్థం
చును? యోగులున్నచో బట్టుడని దీనిముఖంబునఁ గట్టుబడిన
బిరుదపట్టంబు గాంచి నేనిట్లు బంధించితిని.

జయ—మునిబాలుండవగు నీకిట్టి సాహస మెట్లలవడెను ?

చ. మునిబాలుండవు నీకు నేమి తెలియున్ • భూరివ్రతావుండు రా
మునియజ్ఞశ్వుము దీనిఁ బట్టదరమే • ముక్కంటికిన్ సాహసం
బున బంధించుట కంతవాడ వవురా • భూమీసురుం డిట్టి చే
తకు గావించుట యెంచునైనఁ గలదే • ధాతృతలంబందున్.

లవు—బ్రాహ్మణులంత పరాక్రమహీనులనియూ నీయభిప్రాయము?

మ. ధరలో నిర్వదియొక్క మారులు సమ • పృథ్వీకాంతారమున్
బంధించిన జామదగ్ని వినవో • బాహుబలప్రాధిమ్య
సరియెవ్వారతనిన్ జయింపగను నే • ట్నాధీశుచేఁ గల్గె ని
ల్వర నీతూతృత నాదుభూసురతయన్ • బాల్యర విక్షింపుమా

[వింట నారిని సారించుచున్నాడు.]

జయ—(తనలో) యేమి ! యీ బాలుని ధైర్యము! ఈతడు సామాన్య
మునిబాలుని వలెలేదు. కాకున్నచో నీతడేమి! యజ్ఞశ్వుమును
బంధించుటేమి! (ప్రకాశముగా) మునికుమారా ! నీ వాక్య
ములు నీ వయసునకు మించియున్నవి. బరశురాముని గూర్చి
యధికముగాఁ బలికితివి.

తే. గీ. పరశురాము నని భంగ • పఱచినట్టి
వీరుడైన శ్రీరామ పు • ధ్వివతి విడిచి
నట్టి ఘనమఖివాజియై • యలరు నిద్రి
దీని బంధింప నీకిట్టి • తెగువ తగునె ?

చాలు. చాలు. (గుఱ్ఱమును కట్టిన వృక్షమును పమిపించుచున్నాడు)

లవు—అడ్డముపొయి) సాహసంపకుము.

తే. గీ. శౌర్యముండుటచేతనే • సాహసించి
బట్టిరాడను నీ కృతు • నాజి నిపుడు
భీరు లెవరైన నేతెంచి • ఘోర రణము
సలిపి దీనిని దోడ్కొని • చనగవలయు.

అతియేగాని, బంధించిన యీ హయమును నేను మాటలతో విడుచు
వాడగునాను.

జయ—విజృంభితవాడవగు నీవాక్యములు నాకు సవ్య బుట్టించుచున్నవి.
ఇంక నీచోగల్గువాక్యములాపి గుఱ్ఱమును విడుపుము.

లవు—నాకు మాటలతో బంధిలేదు.

ఉ. చిచ్చుటకన్నునుండెఱచి చేత | ద్విశూలములాల్చి టంగ్రుండే
వచ్చునుగాక యియ్యెడకు; | స్వాంతమునక భయమందకుండ స
స్మచ్చులులాస్త్రులంతతుల | సంగర భూమిని జమ్మువాడ; నీ
సచ్చనిమాటలేటికి ర | ఇంబుచకు దిగుశక్తి గల్గినా.

జయ—నీవు నాతో రణముజేయఁదలచితివా? గుఱ్ఱమును విడువవా?

లవు—నిడువను. ముమ్మాటికిని విడువను.

జయ—బాలుండవగు నీతో, పోరుటకు నాకు జేతు లెట్లాడును?
నాచేత నొప్పింపఁబడితివేని నీ తలిదండ్రులు నీకై యంతగుం
దుదురో?

లవు—ఈ వీటిమాటలవిడుపుము. నీచేతనై సచోగయ్యముసకురమ్ము
లేదేని తోలగిపోమ్ము.

జయ—(తనలో) ఈ బాలుండవరోగాని హయమును మాటలతో విడు
చునట్లులేదు. ఒక్క శరమును బ్రయోగించి భయపెట్టి చూచెద
గాక! (ప్రకాశముగా) అట్లనా! కానిమ్ము. హయమును గొని
పోవుటకు నీవు మార్గమీయకపోయినచో నాశరమైనను మార్గ
మునిప్పింపక యుండునా? (శరప్రయోగము నేయును)

లవు—(శరముఖండించి) ఇదిగో! నాశరమును గాచుకొనుము.

(ప్రయోగించుచున్నాడు)

జయ—(తనలో) ఈ బాలుని శరసంఘాతనైపుణ్య మెంతయు సద్భుతంబుగలిగించుచున్నది. అది యేమికారణమోగాని బాలుడైన వీనితో సమరము నేయుటకే నాకుభయముగలుగుచున్నది.

[శత్రుఁ డు—ప్రయోగించుచున్నాడు] [అనబంధము. 13]

శత్రు—(తనలో) ఈ బాలుడెవరో హయమును బంధించడమేగాక జయవర్జితో నిర్భయముగా మాటలాడుచున్నాడు. (ఎదుట బాచి మాటలేకాదు శరముధరించి నిలిచినాడు. ఆహా! ఏమి ఈ కుమారుని యాకారము!

మ. మొగమా! పూర్ణశశాంకకోటులను దెప్పగన్నలా! యెంచగా నగు బద్ధంబుల గుంతంబులను నెప్పవచ్చునీలంబుల; సాగసాబాహుల తీరజూడ భలిరా • శుండాశుండంబులే యగు; నీబాలకుడెవ్వడోకద! యనూ • నాశ్చర్యమయ్యె; మది.

ఈతని ముఖవికాసము నన్న సంపూర్ణగా నాకర్షించి, యొకవిధమగు ప్రేమయ జనింపజేయుచున్నది. పలుకరించెగాక. (లవునినమి పించి)

చ. ఎవడవునీవు యజ్ఞహయ • మేటికి గట్టితివయ్య రామభూ ధవమణి దీని వీడెనని • తద్దయునీమది దోచలేదె, మా సవనము జూడరమ్మిక • బ్రశస్తచినుత్న చిరత్న చేలముల్ భవనమునిండ నీశాసంగి • భవ్యమగు భుజియింప జేసెదన్

కుమారా! సాకేతపురాధీశుండగుశ్రీరామచంద్రునిచేసికొనుతురంగము విడువబడినది. దీని నెవ్వరైన బంధింపరాదు. మనబాలుడవగు నీ విది యెగుంగకి పట్టితివి. ఇంక విడిచివుచ్చము. ఏమితియీయార్థమైన కార్యము బ్రాహ్మణ వడువగు నీవు చేసినందులకు నవ్వు వచ్చుచున్నది.

లవు—నీమఖిలక్షణముచూడగా నీ హాక రాజేంద్రుడవని తోచుచున్నది. అయిననేమి ! ఈ హయమునకు లలాటంబున గట్టబడియున్న బిరుదపట్టముజూచి నేను దీనింబట్టితిని. నేను బ్రాహ్మణుడనైననేమి ! మునికుమారుడనైననేమి ! బ్రాహ్మబలశౌర్యవికృతమంబులుప్రభావము.

శత్రు—వత్సా ! నీచిన్నతపవుమాటలను వినువుము. ఈహయముతో నీకేమియు బనిలేదు. నావెంట సాకేతపురమునకు రమ్మశ్రీరామచంద్ర స్వపాలసార్యభాము డశ్వమేధ యాగమును జేయుచున్నాడు. నీ యిచ్చవచ్చునట్లు భుజింపజేసెదను. వలసిన రత్నాంబరముల నిప్పించెద. ఇంతియేగాక, నీకు నశ్వమేకావలసియున్నతో వేటాకదాని నిచ్చెద దీనిని వినువుము.

లవు—ఇవి యన్నియు మాకేల ? రాజపుగావున నిట్టి దానముల జేయగలవు

తే. గీ. ఆహవంబును గోరియే ♦ హయమునిట్లు
సాహసంబున బట్టితి ♦ త్నాతలేంద్ర !
భవుడుపచ్చిన మదిలోన ♦ భయముసంద
మాటలేటికి వేగమే ♦ మరలు పురికి

శత్రు—

ఉ. బ్రాహ్మణులవీపు క్షత్రియుల ♦ భంగు లెదుంగవ భంగ సంగరా
భీలురమైన మాయెడల ♦ భీతినొకంతయుఁ బూసకుండనే
యాలముగోరుచుంటివి హ ♦ యంబునుబట్టి, త్రినేత్రుడైనసే
జాలునె మమ్ముగెల్వగను ♦ సాహసమూనకు దాపసాత్మజా
మ వరమాణిక్యములో మహారథములో ♦ వస్త్రంబు మాడలో
ఃరులో గాంచనమో తురంగతత్పయో ♦ గాకున్న నింకెదియే

ధరణీదేవకుమార! యిచ్చెదను మో • దంబార్హగైకొంచు, నీ
తురగంబు విడనాడుమయ్య యిళ దోడ్తోడేరుదుమాపురిక.
కుమారా! మందిరంబులుగాని, భూచణంబులుగాని గోరుకొనుము.

లవు—

సీ. కంద దుంపల మెక్కు • త్నాదేవులగుమాకు
నవరస పాయసా • న్నంబదేల,
నారలంగట్టి యిం • పారఁదిరుగు మాకు
మణిమయభూషణం • బరములేల,
వనములందిరుగుచు • వరలుచుండెడిమాకు
స్థిరముగానుండు మం • దిరములేల,
ఘనతపోవృత్తిని • గ్రాలుచుండెడి మాకు
జనులుండు నగర వా • సంబదేల,

తే. గీ. ఎంత దూరంబునైన నొ • క్కింత శ్రమము
నందక నడువ గల మాకు • పాయములేల
స్వందనములేల మదసామ • జంబులేల
వంతమే మాకు ముఖ్యమి • పరగు భూప !

నేను బంధించిన యీహాయంబును నిప్పుడు విడిచి నీవెంటఁ బురంబు
నకువచ్చితినేని, యచ్చటి వారెల్ల నన్నుజూచి నవ్వరా! మన మిరువు
రమును సంగ్రామ కేళిలోఁ దేలినపిమ్మట వలయునేని బురంబునకు
బోవచ్చును.

ఉ. ధీరుఁడుగాడు, మాని, వస • దేశసవాసి; మహారణంబులోఁ
బోరఁగలేడు వీడనుచు • బుద్ధి విచారణనేయవద్దు, నీ
పౌరుషముక బరాక్రమము • భండనపాండితి నేడుచూపు, నే
వీగుడ నంచు జెప్పుచును • పల్లు కరంబునబట్టినిచ్చితిన్.

సంగరరంగంబునఁ జచ్చినను బ్రతికినను గీతయే లభించును, జయము

నకుఁగాని సవజయంబునకుఁగాని నేను వెనుదీయఁవాడనుఁ గాను.
 వాల్మీకి మహామునీంద్ర కృపాసమాసాదితాత్ర విద్యాధురంధరుడ
 నగు నేను నీవగాక చతుర్థశభువనంబు లెత్తివచ్చినను భయంబందను.
 శత్రు—మునికుమారకా! నీవునామాటలు పెడఁచెవిం బెట్టిరణమే
 ప్రభానమని చెప్పుచున్నావు. యుద్ధమనఁగా నేమిగాఁ దలం
 చితివి ?

సీ. ఘోటక స్వంజన • కుంజరబులుగాని ;
 వశలనుండు కురంగ • పంక్తిగాదు
 అగ్నిజమ్మెడి మహా • దస్త్రసమితిగాని
 పూజార్హమైనట్టి • పూలుగావు
 ఘనరక్త స్తిక్త సల • కాశకాయముగాని
 పాలుపారధరియింప • భూతికాదు
 పీఠాభి పీఠుల • పిక్రమార్భటిగాని,
 కోర్కెనించెడివేద • ఘోషగాదు

తే, గీ. ఏలనాతోడఁ గ్రహింప • నెంతవయ్య
 తోడిబాలురఁ గూడుచు • నాడుకొనగ
 బామ్మసంతోష ముచి మాయమ్మ మిదిసి
 భాలకా ! కయ్యమేటికి • నలదు నలదు.

సీ ముద్దయ్య నీనగు • మోము వీక్షింపగ,
 వర శరాశసమెట్లు • బట్టువాడ
 కణరుగలిగెను నీ • కాయంబు తిలకింప
 సంగరంబే రీతి • జరుపువాడ
 సనురాగ మొచ్చెనీ • యతి మృదోక్తుజ్ఞుడ
 వాడి బాణము లెట్లు • బరపువాడ

నానందమాయె బా + ల్యంపు చేష్టలఁ జూడ
స్మారత నిన్నెట్లు + గూల్చువాడ

తే. గీ. ఏడనీవేడ నమరం బ + దేడ: శరణుఁ
బొందు మిక నిఁ బోచి మా + పురమునకును
దోడ్కొనుచు బోవువాడ సం + తోష మెసఁగ
నచట గలయట్టివంతల + నరయవచ్చు

లవు—రాజా! పౌరుషహీనమైన వాక్యముల నేల పలికెదవు?

ఉ. పోరుటమాని వాడఁగొని + పొమ్మని చెప్పిన, తల్లిఁ జూడఁగొన్
జేరనుబోవుమా యనుచు + నీ శరణఁబుచ్చు బొంద: వస్తువుల్
గోరును: తోడి బాలకులఁ + గూడను నాలల వేయునేటికిఁ
బౌరుషసాహసంబు లేడఁ + బాయపు నామది నెన్ని చెప్పినన్.

శత్రు—అట్లనా! నాశరముల వేడిమి నీకు దగిలినఁగాని తెలియదు.

[అనుబంధము. 14]

లవు—[అనుబంధము. 25] ఇదిగో! నేను సంసిద్ధుడనై యున్నా
డను. నేను విడిచెడి యాశరము నామహిమ నీకుఁ జూపును
గాక ! (శరమును విడుచుచు.)

శత్రు—(శరమును ఖండించి. తనలో) ఓహో! ఏమిది ! ఈతఁడ
సమానాస్త్రి విద్యాధురంధరునివలె నున్నాఁడు. ఈతనియెడల
నేను నిర్లక్ష్యముగా నుండరాదు. (ప్రకాశముగా) ఇదిగో !
ఈశరమును గాచుకొమ్ము. (శరము పోయోగించుచు.)

లవు—హా! (మూర్ఛిల్లును.)

శత్రు—అహా! ఈమునికుమారు నాబాఁబోహోరమున మూర్ఛి
ల్లినాఁడు. అయ్యో! మునిబాలకా ! నే నెంతచెప్పినను విన
వైతివి.

చ. కలకలలాడు నీనగు మొ ధ గంబును, గన్నుల యండచందమున్
లలిత వయోవిలాసమును ధ లక్షణముల్ ఘన దేహకాంతులున్
దలచి తృప్తీయమాత యటుఁ ధ దద్దయు జింతను బొందునోకదా
యిలవయి నిన్నుఁ గూల్చితి ని ధ కేమి యొనర్తును దాపసాత్మకా

కారణమేమో నేనూహించఁ జాలను గాని యూకుమారునియెడ నీ
నాకు, బుత్రీవాత్సల్య మొనరినది. ఇప్పుడు నే నేమనుకొన్న నేమి
లాభము? (పడియున్న లవునిఁ జూచి) ఈతఁడు మూర్ఖుడగు
మునింగినాఁడు. కానిమ్ము. నేను వీనినిశీరామునిసన్నిధిఁ జేర్చెను.
(లవుని రథముపైఁ బెట్టుకొని హయములో నిష్క్రమించును.)

గలవుడు—(ప్రవేశించి) అయ్యో! అయ్యో! ఆరాజేంద్రుఁడు మా
లవుని మూర్ఖులచే రథముపైఁ బెట్టుకొని పోవుచున్నాఁడు.
మాగురుండగు వాల్మీకిగూడ యాశ్చర్యమంబున లేడే. సత్వర
ముగ నేనరిగి యీవాతఁ నీతామహదేవి కెఱిగించెగాక!
(నిష్క్రమించును.)

సంగము:—వాల్మీకాశ్చర్యము.

(మూర్ఖులో నున్న సీతయు—గలవుడు ప్రవేశము.)

గల—అక్కటా! నేనా లవకుమారుని సంగతి, జదిపినంతనేయీ
సాధ్వీ మూర్ఖునందినది.

(అనుబంధము. 16)

సీత—(మూర్ఖుడందేదీ) హా! లవకుమారా! సంపూర్ణపూర్ణి నూ
చంద్రమండలమును ధిక్కరించు నీముఖమును దిలకించి సంతసే
యెవ్వరైనముద్దుపెట్టుకొనకుండురే అట్టిచో నీపైకఠినశరంబులఁ
బ్రయోగించుట కాభాసాలుని చిత్తమెట్లు సమ్మతించినది! వ
త్సా! బాలుండవకు నీ వారాజేంద్రు! నేల యెదిరించితివి?

చ. ననుగన తండ్రి సీమొము • నాకును జూపితివేని పాపమా
నన తలపోసి శౌర్యమున • యజ్ఞహయంబును బట్టి వీరుడొ
జనపతిచేత గూలికొనె • సాహస మిట్లులు నేయవచ్చునే
వనములనుండు వారలకు • బొగుష మేటికి బుత్తరత్నమా!

విధివశమున భర్తచే విడువబడి యరణ్యముల పాలయినను మీయి
గువుగుకు కూరులను జూచుకొనుచు నాదుఃఖమును గొంతి మిగింగియుం
టిని. నాయనా ! నీవు నేడిట్లయితివి నే నేను నేయుదును నాకు బ్రా
ద్దురోవుటకు నీవాడు మండు నీముద్దు మాటల నెట్లు మరతును. అను
దినంబును సరణ్యమున కరిగి నాకొఱకు శ్రేయపడి ఘటబులును, పు
ష్పంబులును గొని తెచ్చి యిట్లు నీప్రేమ నిప్పుడేమి చేసితి? ఒక్క
నిమిషమేని యెడబాసి యెరుగని నీయన్నను విడుచుటకు నీచిత్త
మెట్లు సమ్మతించినది?

సీ. నినుబాసి నేనెట్లు • నిలువనోవుదునయ్య

కాననంబులయందు • గన్నకొడుక

మిమజూచియేకదా • మిగింగియుంటిని చిత్త

మందునదుఃఖంబు • నాత్మజాత

యన్నయ్యయే తెంచి • యనుగు దమ్మునిజూపు

మంచు నడిగిన నే • మందు బుత్తర

వనమందు జరియించు • వాడవు నీవేల

హయము బంధించినా • నయ్యతనయ

తే. గీ. బట్టితివి నాకనిన్న భూ • పాలవరుడు

విడువు మనిచెప్పి నంతనె • విడువకుండ

సాహసిందితి వేటికి • శౌర్యమునను

లలితకందర్ప శృంగార • లవకుమార

తండ్రి! బాల్మీకయస్కుండవగు నీతో ఘోరసమరము నేయ నాహ
సిందిన యా గాతేంద్రు! డెవడొకదా

నీ. జనక భూపాలు హా • స్తములబెరింగినదాన

నయ్య నిట్టడవుల • నడలవలసె

దశరథమేది • ధవు పెద్దకోడల

నయ్య నిట్టివగవు • నందలసె

దవివంశ నాణియైన • రామునిసతి నయ్య

ఘోరసంకటములర • గుండవలసె

పుణ్యచారితు'తా • ముగ్గురు మఱిమలకు

వదినె నయ్యను నిట్లు • వగవ వలసె

తే. గీ. అక్కటా! పూర్వజన్మంబు • నందు నెట్టి

పాపమాచరించితి నొ యా • భవము నందు

నిన్ను బాహంగగంటిని • కన్నకొడుక !

యేమి చేయుదు నింకనా • కేమి తెరువు !

హా!లవకుమారా! మూర్ఖమునింగిన నిన్నుడన రథముపైఁ బెట్టి
కొనిపోయి చూభూపాలుఁడేమిచేసెనొకదా!తండ్రి! నీ విట్లయితివని
వినిన నాశరీరమునండి యింకను బ్రాణములు పోవక యున్నవి.

గాల—సాధ్వీమణి! ఊరడిల్లుము. కుశకుమారుండరుదెంచి కర్తవ్య
ములు విచారింప గలడు.

నీత — తాపనకుమారా! ఇంక నేమి కర్తవ్యము;

తే. గీ. బాలుఁడంచున్ననైన భా • వమునఁదలవు

బూనక, సుకుమారా, మతుని • మూర్ఖబుచ్చి

రథముపై నిడుకొని యేగె • రాజవరుడు,

చిన్నికొమరు నేనిక వీ • క్షింపఁగలన!

(కుమాగుని నుద్దేశించి) హా ! వత్సా ! నాయాకలిదీర్చుటకర్మణమున

కరిగి పరివర్త్యభలంబుల నింకెవ్వరుతెచ్చి యిచ్చెదరు ! నాకు దానము నకై యనుదినంబును విమలభాగీరథీనలిలంబు లెవ్వరుజెచ్చి యిచ్చెదరు? తల్లీ ! నా విక్రమంబును జూకుమని చెప్పి యరణ్యంబున నున్న సింహవాన్యభూమిది సత్యంబులఁ బట్టి తెచ్చి యాశ్రమము ముందింకె వ్వరు గట్టుచుందురు ?

ఉ. హా నుకుమార! హా పరగు ! నాకర! హాజిత చంద్రబింబ! హా మోసముజేసి యెచ్చటికి ! బోయితివయ్య, వనాళి లోపలకా గాసి పడంగ నేటికని ! కాయము బాయఁదలందిది యుద్ధముం జేసి వృషాలతోడ, నటుఁ ! జిక్కితివా ! ననుపిడి నందనా !

[కుశుడు—స)వేశము.]

కుశుడు—(తనలో) ఏమిదీ! ఈయాశ్రమ మంతయు నేడు చిన్నబోయి నట్లున్నది.

సీ. అనుదినంబును వేడ్క / మునిసనుతుల జడినెఱి

వేదపాఠములేల / వినిగరావు

నయజూచినంతనే / మునికన్యలందందుఁ

జేరు చుండుటకేమి / కారణంబా

భూరి మోదముఁగూర్చు / ముద్దుతమ్మడదేల,

యాటలాడక యుండె / నాశ్రమమున

ఏను పచ్చిన జాడ / నెఱిగి యెదురుగ వ

చెడి తల్లినన్నెల / జేరకుండె

తే. గీ. మునికుమారకు లెల్ల నా / మోముఁజూచి

శిరములెత్తక యుండిరి / చింతబడుచు

గారణం బదియేమియో / కానపింప

జేమియును గోచకున్నది / హృదయమందు.

నాచిత్తమంతయు గలత నందుచున్నది. (ఇంచాకి నడచి) ఇదుగో :

నాతల్లి యిచ్చట నున్నది! ఏమి కారణమోగాని, యీమే మిగుల విచారమున మునిగి యుండినట్లు గనబడుచున్నది. సమీపించి కారణం బరసెదఁగాక. (నీతను సమీపించి) అమ్మా!

చ. కనులను నీరు కాలువలు ! గట్టగ నెందుల కేడ్చెదమ్మ ! నా
యనుజుడు గానరా డెటకు ! నాటలకేగెను జెప్పమమ్మ; యా
మునిసుతులెల్లఁ నన్నుఁగని ! మోములు వంచినదేల! నామనం
బునఁ బరితాప మార్పు పరి ! పూర్ణతరంబగు భక్తిమొక్కెదన్.

నీత—(కుశునిఁజూచి) నాయనా ! కుశా ! వచ్చితివా? ఏమిచెప్పుదును నీతమ్ముడగు లవకుమారుఁడు గలవునితో వసప్రాంతమున కేగఁగా నచ్చటి కొక యజ్ఞహయము వచ్చినదట. గలవుడు వలదనుచున్నను లవుఁడు దానిని బంధించెనట లంతట నెవరో యొక భూపాలుం డరుడెంచి లవునితోఁ గయ్యమొనరించి వానిని మూర్ఖుబుచ్చి తన రథముపైఁ బెట్టుకొని పోవుచున్నాఁడట. తండ్రి! ఇంక నే నెట్లు బ్రతుకుదునోయి

కుశు—(లవుని నుద్దేశించి) హా లవా! (అనుబంధము. 17)

తే. గీ, పూర్ణచంద్రుని బోలు నీ ! మోముఁజూచి

కరుణ వహించు నెంతటి ! కఠినుడైన

నట్టిచో నిన్ను గృపలేక ! యాహనమున

భూమినాథుఁ డేరీతి నిన్ ! మూర్ఖుబుచ్చె ?

(తనలో) నే నిప్పుడు తమ్ముని గూర్చి యధికసంతాప మందినచో నాతల్లి మఱిత శోకించును. వాల్మీకిమహాముని కృపావర్ణముడగు నాతని కొక్కింతయు హాని సంభవించియుండదు. ఇప్పట్లున నేను మాతల్లిని సూరడించి సత్వరముగా బోయి తమ్ముని తన రథముపైఁ బెట్టుకొని పోవుచున్న నృపాలుని గలిసికొని యాతని దర్శనమడచి తమ్ముని దోడ్కొని వచ్చెదఁగాక. (ఏకాశముగా) అమ్మా! నీవు శోకింపవలదు.

తే. గీ. వామలూరు సంభవసత్కృతాః పాసమార్జితాః
తామ్రవిద్యాధురంధరుః డగుచునొప్పు
లవుని నేవీరు, డైనఁగూఁ ల్పంగఁగలడె
మూర్ఖయైయుండునయ్యది ల పొగలనేల

నీవు దుఃఖమును విడిచి ధైర్యమున నుండుము.

(అనుబంధము. 18)

చ. అరదముమీద నాయనజుఁ ♦ నావిధి దోడ్కొని పోవుచున్నయా
ధరణిపుఁ దాకి నాడుభుజు ♦ దర్పమెల్లర్పగ బోర నేలపై
నొరగఁగజేసి యాయుధము, నొప్పుగఁదమ్ముని దోడితెచ్చెదన్
గురుతరధైర్యముం గనుచు ♦ గుండక యుండుము మానసంబునన్
నీత—నాయనా! కుశా! నాకు మఱియొకశోకమును దెచ్చిపెట్టెదవా?
నీవైన నుండుము నీవేడ! ఆరాజేంద్రునితో బోరుటేడ! మి
మ్ములను జూచుకొని నేనెట్టలో దుఃఖమును మింగి యీకా
వంబులయందు జీవయాత్ర సలుపు చుంటిని.

కుశు—తల్లీ! నీవు నావిషయమై సందియ మండవలదు.

చ. శరమును బూని హస్తమున ♦ సాహసమేర్పడ సిల్చియున్న సం
గరమునఁ నెన్న దాకుటకుఁ ♦ గాలునికైనను శక్తిగల్గునే
పుంహరు డేగుడెంచినను ♦ బోర జముతురు భీతియేల? న
త్వరగమనంబునన్ లవునిఁ ♦ డప్పుక తెచ్చెద నాజ్ఞనీయుమా.

అబ్బా! పదునాలుగులోకములును నేకమైవచ్చినను రణంబునకునీకుమా
రుడగు కుశుడు భీతిల్లువాడు గాడని యెఱుంగుము. (ఇంచుక
యూరకుండి) జననీ! ఆలస్య మొనరించుటకు నాచిత్త మణు
మాత్రమును సమ్మతింపకయున్నది. వైరిని గెల్చి గెమ్మని జె
చ్చుటకుఁబోవు నాకు నీచుహదాశీర్వచనం బొసంగి పంపుము.

సీత—వత్సా! కుశా! సిద్ధార్థమే నిన్ను రక్షించుగాక! వాల్మీకియొసంగిన
నీయత్రువిద్యాప్రభావమున కెందును సాటిలేక యుండుఁగాక!

చ. జనవతి సత్య శాసనము • సమ్మతి బాలన సేయనెంచి, య
వ్యసముల కేగువేళ రఘు • వర్యున కాతని మాతయిచ్చు దీ
వనలె సదా నిన్ గనుఁ • భవ్య సుఖంబులనిచ్చు పుత్రీకా
యనిమిషులెల్ల నీకు జయ • మబ్బగజేకురు సంగరంబునన్

నినుఁ ద్రీమూర్తులును, సూర్యచంద్రాదులును, నప్తఋషులునురక్షిం
చెదరుగాక! మఱియు

తే. గీ. అమృతము గొనితెచ్చుటకునై • యరుగునట్టి

గరుడునకుఁ దల్లి వినత స • త్కరుణతోడ

నిదిన మంఘాళాశీస్సులే • కొడుక నిలచు

గాత నీయందు, విజయంబుఁ • గాంచి రమ్మ

కుఠు—తల్లీ! నమస్కారము నీవు లోనికేగుము (గాలపురిజూచు)

గాలవా! ఆరాజేంద్రుడు తమ్ముని రథమ్మపై బెట్టుకొని

పోయిన మార్గము జూపుదువుగాక! రమ్మ

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

ఇది చతుర్థాంకము

శ్రీ

సంపూర్ణోత్తరరామాయణము.

పంచమాంకము.

రంగము—వాల్మీకాశ్రమప్రాంతభూమి

[ప్రవేశము—ధనుర్ధరుడై కుశుడు.]

కవిరాజవిరాజితము.

నిలు నిలు మెచ్చటికేగెన విప్పుడు ♦ నేరదె నచ్చితి, నీ
చలము బలంబును వేగమె చూపుము ♦ సంగర రంగమునన్
గలిత పరాశ్రమ శౌర్యము లుండెను ♦ గాయని తమ్ముని మూ
ర్ఖులనొనరించెదవా! నిను నియ్యెడ ♦ జంపకవీరుడనె?

[అను పద్యమును జదువుచు కుశుడు ప్రవేశించి తనలో]
అదిగో! ఆవచ్చు రథముపై నున్నవాడేకాబోలు భూపాలుడు. (వరి
కించి) సందియ మేమున్నది! మూర్ఖునందైన తమ్ముడుగూడ నున్నా
డు. రానిమ్ము.

[రథముపై శత్రుఘ్నుడు—ప్రవేశము.]

కుశు—(శత్రుఘ్నునిజూచి)

మ. పసిబాలుండగు నాదుతమ్ముని ననిన్ ♦ బాహుబల పౌఢిమన్
వెన మూర్ఖులగ జేసి యిట్లగుడే వీరాధివీరుండవే

యసహాయుండగు శుక్రచానివయి బా • హావర్పమున్ జూపుదే
 కుశుడన్ వచ్చితి నిన్ను గొల్పుటకునె • ఘోషింపనీబాంధవుల్ .
 రథం బావుము. నింక నొక యడుగైన నవతలకుఁ బోనీయక నీద
 ర్శనుడచి నాతమ్ముల దోడ్కొని పోయెకఁగాక!

శత్రు) — తనలో ఈతఁడెవడు? నాశరములచే మూర్ఛనొందిన యీ
 మునిబాలుని నలెనే యున్నాఁడు ఇంత పసితనమునందేవీరికి
 శౌర్యసాహసంబు లెట్లు గలిగినవోకదా!

ఈ బాలుడు చూడ రామవర • పాలుని భంగిని దోచుచుండె, భూ
 పాలనుతుండొ కాడొ, ముని • పర్యుల యాశ్రమ మందుంచుడునీ
 బాలుని సోదరుండగుచు • భాసితనంచుఁ దలంతుఁ గానిచో
 నాలము నేయ నాపయికి • నద్భుతకార్యముతోడ వచ్చునే.

ఈబాలుని ముఖముచూడ నాకథి కానురాగముజనించుచున్నది. ఈతని
 తోడ నే నెట్లు సమర మొనర్తును? ఈకుమారుల నిజమైన సంగతియే
 తెలియలేదు. వీరి యాకారములు శ్రీరామచంద్రునిజోలియున్నవి.

చ. వనమున రాముచేత విడు • వంబడినట్టి విదేహపుత్రికిన్
 జననము నొందివారనుచు స్వాంతయునం దలపోతుఁ గానిచో
 మనసిజరూప చారు నుకు • మారత గల్గిన వీరి మోములన్

గనినఁ గృపారసం బొదవె • గాయిపుడంతయు నాకుఁజూడఁగన్ .
 ఇప్పుడు నేనేమి నేయుదును? రథము పాగకుండ నీబాలుఁ డడ్డము
 వచ్చి నిలచినాడు. యజ్ఞహయంబుకు గొనిజోకుండఁ బురంబున కేగితి
 నేని యాగము జరుగదు కానిమ్ము సామవాక్యములతో నీబాలుని
 మనంబు ద్రిప్పుటకుఁ బ్రయత్నించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓ యీ !
 మునిబాలకా!

చ. నిలునిలుమంచు నారథము • నిల్పితి వెంతయు శౌర్యవృత్తిన్
 గలన నెదుర్పగాఁగలవె • కాంచితివేకద! నీదు తమ్ముడున్

బడిన తెరంగు సంతయును + బాగుపముక విడనాడి పొమ్ము ని
శ్చలగతి నాశ్రమమును + సంతసమండగ నీను తల్లియున్ .
తాపనకుమారుడవగు నీకు మాత్రోగలహమేటికి?

కుశు—

ఉ. బాలుడ నంచు నెచకుము + భావము నందున నిదుపాలిటన్
గాలుడ నాచు వచ్చితిని + గావున ధైర్యము బూని నిల్చిమా
భీల రణంబునం దిపుడు + భీతి జరించిన నన్ను వేడుమా
సాలన నేయవాడ నర + పాలక చెప్పితి మాటలేటికి

శత్రు— అవురా ఎట్టి సాహసపు బల్కుల బలికితివి! నిన్ను నేను
శరణంబు వేడవలయునా చాలుజాలు నీ వాక్సహము
నొక్కింత యాపి నామాటనినుము.

చ. లలితమృణాళపల్లవ వి + లాసము మించెడి నీవృశస్తబా
హు నిలుదిగిప్పుచున్ బలుకు + లోష్ణగ నాకును ముద్దువచ్చెనా
కలిత ప్రరాకృతి ము బెటుల + గన్నడ జేయుదు నిన్ను దాకి నా
వలుకుల విశ్వసింపు ముని + బాలుర కేల రణప్రచారముల్.

చ. మనసేజహూహ చారు నుకు + మూరకుమారుని నిన్ను జూడగా
ఘన శృవ బుట్టై గారణము + గాంచగ నైతి నొకింత యట్టిచో
నని మొన నిన్ను దాకి మహా + దస్త్ర పరంపర పాలు నేయ నా
మన మెటుసమ్మతించు నను + మానము వీడి వచించితిన్ సుతా

కుశు— రాజా సమరముఖము నుండి తప్పించుకొనిపోవుటకు బ్రయ
త్నింపకుము. నీవు నిజమైన వీరుండవేని రణంబున నిలువుము
[రథముపై నున్న లవుడు మార్చునుండి లేచును.]

లత్ర— (తొందరగాలేచి రథముపై నుండి నేలకు లంఘించి శత్రువును
నిజాచి)

మ. అనిలో మూర్ఖిల్యంతమాత్రిమున, నా ♦ హా వీడు నీచేతజ
 చెప్పటంచుకొ దలపోయుదే మరల లే ♦ చెక్ నిన్ను దాకంగ మ
 ధన నా రాచ పరంపరాహతిని నీ దర్పంబు దూలింతునీ
 రణరంగంబును వీడి పోవకు నుమీ ♦ రాజాస్వయగ్రామణీ.

[ఎదుట నున్న కుశునిజూచి]

అన్నయా! కుశా! ఎప్పుడు వచ్చితివి?

కుశ—తమ్ముడా! లేచితివా!

లవు—అన్నయ్యా! మన మాతరువాత మాట్లాడుకొనవచ్చును.

ముందు మన మీసృపాలుని గెలిచి సవనహయంబును మరల
 బంధింపవలయును. (శత్రుఘ్నునిజూచి) సృపాలా! ఇప్పు
 డెచ్చటికిబోయెదవు? రణమున మూర్ఖిల్లగా రథముపై
 బెట్టుకొని పోవుచుంటివా! ఇదియేనా నీవరాక్రిమము!

తే. గీ. అన్నదమ్ముల మిరువుర ♦ మాయందు

నిలిచి నారము రారమ్ము ♦ నిలువు మిపుడు

భవుడె యేతెంచి నీకడ్డు ♦ పడినగాని

భయము నందక నీదు ద ♦ ర్పంబునార్తు

(శరములు నవరించుకొనుచున్నాడు)

శత్రు—(తనలో) వీరిరువురును నశ్వినీకుమారులవలె గవ్వట్టుచు
 బరాక్రిమంబున విజృంభించుచున్నారు, నేనింక గనుక వహిం
 పరాదు (ప్రకాశముగా)

తే. గీ. బ్రాహ్మణార్భకులకునేల ♦ భండనంబ

టంచు వచియించితిని గాని ♦ యాజకేవుకు

భయము వందు వాడను గాను ♦ బాలురార

రంకు కోర్కెయిండిన సంగ ♦ రమ్మునేయ.

కుశ—ఇదిగో! మేముసంసిద్ధులమైయుంటిమి

లవు—ఇదిగో! ఈయస్త్రమును గాచుకొనుము. (శరవ్రేయోగము నేయును.)

శత్రు—ఇదిగో! నీశరంబునుఖండించితిని. (తనలో) లవణాసురునితో బోరునప్పుడైన ధైర్యమును విడువని నాచిత్త మేటికోగాని వెనుదీయుచున్నది. (ప్ర)కాశము బాలకులారా? ఈయస్త్ర రాజము మిమ్ముదప్పక నేలఁగూల్చును.

(శరము విడుచుచు)

కుశు—(అస్త్రమును ఖండించి)

మ? వరపాతాళములోని కేగిన, నభో + భాగంబునక బొచ్చినక
శరధిముగ్ధి యడంగినక సుజనర + మౌదత్తుడా పార్వతీ
వరు డడ్డంబయి నిల్చినక వినుము మ + ద్వాబంబు నీప్రాణముల్
ధరణిం గూల్చక యుండునే నిలుపుమీ + ధైర్యంబునకభావరా.
(శరవ్రేయోగము నేయును)

శత్రు—హా! (నేలంబడును.)

లవు—అగ్రజా! మనముతోందరంగా బోయి యాసేసలను జీకాకు
వరచి హయంబును బంధించుకొని పోవునము రమ్మ.
(నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:—[వాల్మీకాశ్రమోపాసాంతవనము :—కదలికాతరువునకు
గట్టఁబడిన యజ్ఞశ్వముతో కుశలవులుప్రవేశము.]

లవు—అన్నయ్యా! మనశరంబులచే మూర్ఛనొందిన యాశత్రుఁ ఘ్నుని
పాతక వినియతనియన్ననని చెప్పుచు లక్ష్మణుండువచ్చి యా
తఁడుగూడ దమ్మునిపాటునే బొందెనుగదా! ఇంకెవ్వరు
వచ్చెదరో!

కుశు—తమ్ముడా. ఎవ్వరు వచ్చిననేమి!

తే. గీ. మూడుజగములు నేకమై • భూరివికృతి
మమున వచ్చిన, రానిమ్ము • సమరమందు
భీతి నొక్కింత యందక • భీకరాశ్రు
వహ్నిలోవేల్చి విజయంబు • బడయువాడ.

తమ్ముడా!రమ్ము. మనమాయశ్వమునొద్ద సుందము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

[శ్రీరాముడు—భరతుడు—ప్రవేశింతురు.]

శ్రీరా—

(అనుబంధము 20)

భరతా ! లోకకంటకుడైన యాలవణాసురుని వధించిన మనశత్రు
ఘ్నఁడమి ! ఆ మునికుమారులచే నేలఁగూలుటయేమి ! శౌర్యధ
నుండగు వాని కిట్టిపాటు గలుగునని యెన్నడైన దలంచితివా ? ఇది
యట్లుండ లక్ష్మణునిస్థితివాకు నుజితచింతయు నద్భుతంబునుగలుగఁ
జేయుచున్నది ! అక్కటా ! నీనీయశ్వమేధయాగంబు నేలఁ నేయ
బ్రాంభించితిని. వీరరత్నములగు నాయువులు తమ్ములను గోలుచోవు
టకే కాఁబోలు (లక్ష్మణుని దేక్షించి) హా ! సుమిత్రాత్మజా !

సీ. అతికాయ దానవు • నవలీల గెల్చిన

భవదీయశౌర్య మే • పంచకరిగె

కుంభ నికుంభాది • ఘోరాసురుల గూల్చు

వికృతమాటోపమే • పృథ్విజోచ్చె

కడుకోపి ధూమాత్ము • కాయంబు బాపిన

మహనీయశక్తి యే • మంటఁగలిసె

మేటివీరుండైన • మేఘనాథుని జంపి,

నట్టిచాతుర్య మెం • దడఁగియుండె

తే. గీ. అక్కటాయంతశక్తి నీ యందు సలరు

చుండినను మఖవాజికై • భండనమున

మునికుమారుల నెదిరించి • పుడమియందుఁ
 బ్రాణములే బాపితే సుమి • తాళికుమార.
 నీ. నినుఁ బాయలేనంచు • ఘనసౌఖ్యముల వీడి
 వసులకు నావెంట • వచ్చినావు
 వదునాల్గువర్షముల్ • బవలింపకే నాకు,
 సన్నక్తిసేవల • సలిపినావు
 నాకష్టసుఖములే • నీకష్టసుఖముల
 టంచు నెంచుచు జరి • యించినావు
 నిరతంబు నాయాజ్ఞ • శిరముపై ధరియించి,
 నేవకు కైవడి • చెలగినావు

తే. గీ. కటకటా! నేడు నామీద • గలితభక్తి
 విడిచి యజ్ఞాశ్శమునకు నై • పుడమి పడితే
 నిన్న విడనాడియింకెట్లు • నిలువనేర్తు
 తమ్ముడా! లక్ష్మణా! సుమి • తాళికుమార .

భర—అగ్గిజా! నీకిది యేమివెత్తి! విశ్రామసంపన్నులగు లక్ష్మణ
 శత్రుఘ్ను లొకరిచే నేలబడువారా! వారు మూర్ఖుల
 మునింగియుండిరి.

శ్రీరా—తమ్ముడా! ఏమిమూర్ఖు! తమ్ముల సజీవులగుట నేను
 వీక్షించెదనా! అట్టిభాగ్యము నాకున్నదా!

చ. సతులు సనేకులుం గలరు • సువదలెట్టివి నైనవచ్చు స
 గతిని సనేకబంధువులు • గల్గుచునుందురు: పుత్రపుత్రికా
 తతియు జనించుచుండును; ర • ధంబులు నేర్దులు వచ్చుగాని యీ
 క్షితితలమందు సోదరులు • జేకును పెట్లు దలంచిచూడగల.

భర—అగ్గిజా! నీవు విచారించవచ్చు: మన లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు
 త్వరలోనే మూర్ఖులండి లేవగలరు.

శ్రీరా—(కోపముతో) తమ్ముడా ! మన లక్ష్మణశత్రుఘ్నుల కట్టిపాటు సంభవింపజేసి యజ్ఞాశ్వమును బంధించిన యామునికుమారులెవ్వరో, వారి వధోద్యోగమునఁ బ్రవేశించుటకు నాచిత్తము తత్తరమందుచున్నది. ఏమైననునరే ! ఆతాపనకుమారులింకఁ బుడమిపై లేనివారుగనే భావింపవలయును.

భర—అన్నయ్యా ! అటుచూడుము. మఖహయంబున నావృక్షము నకుఁగట్టి యిట్లువచ్చుచున్న యాబాలకులే మన సైన్యబులఁ జీకాకువఱచి తమ్ములతోఁ గయ్యముజేసినవారని తలంచెదను.

[కుశలవులు—గాలవునితో బ్రేవేశము.]

కుశు—(గాలవునిజూచి) గాలవా ! నేజెప్పిన సంగతి యంతయు నరసి వచ్చితివా ? ఆవచ్చిన మహాసైన్యమున నెవరెవ్వరెట్టి వీరా గ్రణులలో గనుగొంటివా !

గాల—కుశకుమారా ! అంతయు నెరింగివచ్చితినిగాని, యాసైన్యముఁ జూడఁగా నేలయూనిన చందమున నుండి నాకు మిగుల భయమును గలుగఁజేయుచున్నది. శ్రీరాముడే స్వయముగాఁ దనతమ్ముడగు భరతునితోఁ గయ్యమునకువచ్చినాడు.

లవు—గాలవా ! మాయరువురకై యెంతసైన్యము వచ్చినదో చూచితివా !

గాల—మిత్రులారా ! జరిగినదానిం దలపక యజ్ఞాశ్వమునువిడిచి మన మాశ్రమమునకు బోవుదము.

కుశు—బ్రాహ్మణుడా ! భీతిబాందక నీవు తెలిసిగొనివచ్చినంతవఱకు నామహాసైన్యములోఁ ప్రముఖులైన వీరులెవ్వరో తెలియజేయుము.

గాల—కీను గనుగొని వచ్చినంతవఱకు వినిపించెదను. ఎట్లులైనను మనకు నమరముతోఁ బనిలేకండ హయమునువిడిచిపోవుదము.

లవు—గాలవా! పిరికిమాటలువిడిచి యావీరు లెవ్వరెవ్వరో చెప్పుము.

గాల—మిత్రులారా! ఇటు రండు

నీ. మిడిగుడ్లు ద్రిప్పుదు ♦ భీమరూపంబుల

వెల్గెడి వానర ♦ వీరులరుగొ

నీలజీమూత న ♦ న్నిభశరీరులు నతి

ధైర్యచిత్తులైన ♦ దైత్యులరుగొ

కడురోమవృద్ధిచే ♦ గాగ్రుచు భయము గొ

ల్పెడి మేటి భల్లుక ♦ వీరులరుగొ

వరశుష్టిన గదాది ♦ బాణంబులను దాల్చి

బరగుచుండిన నర ♦ పాలురుగొ

తే. గీ. కంటి కే నేలయూనిన ♦ కరణిచున్న

నేపఁ దీనిఁ జూచినయంత ♦ చిత్తమందు

భయముగలదె యెంతటి ♦ వానికైన

మహితగుణులార నీతాకు ♦ మాగులారా.

లవు—ఈకోతులను కొండముచ్చులకు జూపిన నెవరికి భయముగలుగును! (పరికించి) గాలవా! అచ్చట సుభాషించుచున్న యావీరు లెవ్వరో నీవు చెప్పగలవా!

గాల—వారి విషయమై నేనెఱింగివచ్చితిని. చూడుము. ఆ మొదటనిలుచున్నవాడు సుగ్రీవు డట వెనుక రామనావణయుద్ధమున నీతఁడద్వితీయపరాక్రమంబున మెలంగిన వానివీరుఁడట. ఆ రెండవవాడు హనుమంతుఁడు.

నీ. శాల్యంబునందున ♦ వ్యాకరణాది శా

స్త్రములు సూర్యనికడఁ ♦ జనివినాడు

రామకార్యార్థియై ♦ రహి లక్ష కేసుచో

వారాశి లంఘించి ♦ వతిలినాడు

శంక యంతయు లేక ♦ లంకాపురంబెల్ల

చిచ్చులోపలఁబెట్టి ♦ చెలఁగినాడు

నిరతంబు శ్రీరామ ♦ చరణసేవకుడౌచు

సతివృథావముతోడ ♦ నలరినాడు

తే. గీ. వాయుదేవుని వరమున ♦ వరలినాడు

కవులయందున విఖ్యాతి ♦ గాంచి నాడు

పేరు నానుమంతుడందురు ♦ భీకరాజి

నతనిసాకుట కష్టమో ♦ యనఘులార.

కుశు—గాలవా! ఈశోతులను జూచి భయమందకుము పీరినంగఱును
మన యాశ్రమముముందుఁ గట్టివేసెదను.

గావ—(ఎదుటజూచి)ఆతనివృక్కనున్నవాడు లోకకంటకుడైన రావ
ణుని తమ్ముడగు విభీషణుడంటు. రావణుని రణరంగమున
శ్రీరాముడు పుత్రామాత్య భృత్యాది వర్గముతోఁ దునిమి
యీతనిని లంకకు రాజుగా జేసినాడు (ఇంచుక యూరకుండి
కుశలవులారా! ఇటురండు. (ఆ మహాపురుషుని శ్రీరాముని
జూపుచు)

సీ. శతకోటిచూర్తాండ ♦ సమశరమువాడు

కంజాతములబోలు ♦ కనులవాడు

వజ్రివంజరనిధి ♦ వక్షస్థలమువాడు

మందారకుసుమ దా ♦ మంబువాడు

మహనీయ మాణిక్య ♦ మయకీటమువాడు

కమనీయరత్నకం ♦ కణమువాడు

నీలమేఘచ్ఛాయ ♦ నిరసింపఁదగువాడు

కరుణాంతరంగంబు ♦ గలుగువాడు

తే. గీ. పూర్ణచంద్రునిజోలు నె ♦ మోమువాడు

భక్తజన రక్షణుడౌచు ♦ బరగువాడు

విల్లు నమ్మలు కరముల ♦ వెలయువాడు

రవికులాంబుధిశశియైన ♦ రాముడతడె.

అతని పోక్కనున్న వా డతనితమ్ముడగు భరతుడు.

లవు—(కుశుని, జూచి) అన్నయ్యా! వాల్మీకిమహాముని మనకాజెప్పిన
రామాయణకావ్యమునందుఁ గథానాయకుడగు రాముఁ డీత
డేనా?

కుశు—తమ్ముడా ! ఇప్పుడు మనకా విచారణ యేల?

గాల—హితాలారా! చూచితిరా ! సైన్యమెట్లున్నదో ! ఎంతమంది
వానరులో ! ఎంతమంది దైత్యులో !

లవు—

చ- వానరులైననేమి సుర ♦ వర్గమె యైననునేమి ? కూర్చులా
దానవులైననేమి నగ ♦ ధైర్యసమున్నతిగాంచి మించునా
మానవులైననేమి యను ♦ మానమొకింతయు బూనకుండ యీ
నూనవరాకృతి కృమము - నొప్పగఁజూపుచుదుగించివైచెదన్

కుశు—

తే. గీ. అమరనాథుడుగాని, పు ♦ రారిగాని

యంతకుడెగాని పరమేష్టి ♦ యైనఁగాని

భయమునొక్కింత బొందక ♦ బవరమందు

దాకి విజయంబుగాంచెద ♦ దధ్యముగను.

తమ్ముడా ! మనమిచ్చటనుండుటజూచి హయము నెవ్వరైన దీసికొని
పోవుదురేమో? మనము దానిసమీపమునందే యుండము రమ్ము
(నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీరా—(భరతునిజూచి) తమ్ముడా చూచితిరా

ఉ. కంతుజయంతులఁ దెగడి • గ్రాబుచునుండిన వీర లీ వన
 ప్రింతమునందుఁ దాపసుల • భంగినినుండుటకేమి హేతువో;
 స్వాంతమునందు నందియము • జాలఁగదోచెను గాకయున్న దు
 ర్దాంత పరాక్రమిం బిటులు • తాపసులందున గల్గియుండునే
 వీరివేషములఁజూడ మునికుమారులవలె నున్నారు ముని సుతుల నీ
 రూపలావణ్యంబులుగాని, పరాక్రమధైర్యసాహసంబులుగాని యుండుట
 యెందైన గనివినియుంటిమా?

(తెరలో)

ఓహూ వానరవీరలారా మునికుమారుల యస్త్రశాస్త్రాల కాగలేక
 పరుగిడవరేల?

శ్రీరా—అహ! ఏమిది! భరతా అటుచూడుము మనమిక్కడ నుం
 డగనే యాయరువురి మునికుమారులును మన సైన్యమును
 గవిసి చీకాకుపఱచుచున్నారు, వీరిధైర్యసాహసము లద్భుతము
 గలిగించుచున్న వే అదిగోసుగ్రీవుఁడాకుచూరులిరువుర దాకుచు
 న్నాడు వారియ్యడకే యరుడెంచున్నారు, మనమాప్రక్క
 నుండి వీక్షింతమురమ్ము (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు)

(అంత సుగ్రీవుడు-కుశలవులు ప్రవేశము)

సుగ్రీ—(కుశలవులంబాచి)

ఉ. జాలకలార నేబలుక • వాక్యములఁ విని యింకనైన, నీ
 జాలముమాని యేగుడు గ • శాసన మర్థమైనరామభూ
 పాలుడు బంపినట్టి మఖ • వాడినిబట్టఁ ద్రినేత్రుడైనను
 జాలునె. సాహసంబికను • సాగదు సత్యముగా వచించితి

లవు—ఓయీ! కోతిగంతుల కిక్కడ నెవ్వరును భీతిల్లువారు లేరు

తే. గీ. పొరువంబున బట్టితి • మఖహయంబు

ఫాలలోచనుఁ డేతెంచె • బవరమందు

నిలిచినను నిల్చుగాక వె + స్నీయమెపుడు

వేయిమాటలికేల వే + వేగరమ్మ.

సుగ్రీ — మీపాలిటికి ద్రినేతుగ్గుడు రావలయునా? మీరు బాలకులగు
టచే నింతవంకుఁ జెప్పితిని, లేకున్న మదీయ గదాదండముచే
మీతల లిదివరకే పిండిజేసియుందును. (లవ్రనిజూచి)

చ. నిలువుము ఘోరయ ధమున + నీబలమెట్టిదోచూచువాడ న్న
దలపడ నెంచినాడవు గ + దా! యికసంశయమందనేల! నే
గెలిచెదమూడులోకముఃః + గిరిండికిద్రోక్కుచు నాగనాథు దో
ర్బలుఁడగు భానువుతుగ్గిడస + భావమునందు నెఱుంగుమీ ననన్.
కుశ — సరి సరి, నీవు సుగ్రీవుడవా! అట్లయిన నీవిషయము మే మతి
తీవ్రముగ విచారించవలయును.

సుగ్రీ —

చ. అనిమొన నన్ను దాకి, తిగ్గు + రారియు గెల్వగజాలఁ డట్టి చో
వనముల లోపలఁ దిరుగు + బాగ్నిహృణపుత్రకులై నమీరలా
నను నిటగె వారలు, చి + సంగడు నచ్చెరువయ్యెఁ గావునన్
జనుఁడిక మీగృహంబునకుఁ + జయ్యన బాగ్నిములుండగోరినన్.

కుశు — ఆత్మజ్ఞానావరాయణా?

చ. భనువులుబూని యాకరణి + దర్పము బేర్చి రణంబులోపలన్
నినువెనదాకి గెల్చుఁగొన + నిల్చినవారము; భీతిలేదు; నీ
ఘనభుజదర్పమంతయును + గన్పడజేయుము గాకయున్న. ని
య్యనిమొవీడిపొమ్ము శర + చార్థిగఁ జొగ్గితునునిన్ను నశ్శ్రు పన్

సుగ్రీ — కానిండు మీరు గాలము సమీపించినది.

(యధమునకు మొనయుచున్నాడు.)

కుశ — ఇదిగో! ఈశరము నీ బాగ్నిముల దీయును.

సుగ్రీ—(శరీరము దప్పించుకొని) కాలదండనన్నిభమగు మదీయ
గదా దండప్రహారము గాచుకొనుము.

కుశు—(తప్పించుకొని)

చ. ఘనమగు వారుణాశ్రు మిది ♦ కృన్నన వీడుచునుంటి సేవయిన్
వనచర ! యెందుబోయెదవు ! వార్ధినిముగ్ధిని, భూమిజోచ్చినన్
మునికులై న రామవర ♦ నాధుని వజ్రమడ్రాగి యుండినన్
నిను వెనువెంటనే తగిలి ♦ నీయుసురుల్ హరియించు మర్కటా !

(అశ్రుముచు విడుచును)

సుగ్రీ—హా! (నేలబడుచు.)

లవు—అన్నయ్యా! రక్షోవానర సైన్యబులయందు మేటివీరులమని
విజ్ఞప్తిగుచు మనలను దాకినవారిదర్శ మడగినది.

కుశు—(ఎదుట జూచి) తమ్ముడా ! ఆవచ్చునది యింతకుమున్ను మన
కు గాలవుడుచెప్పిన రామునితమ్మునివలె నున్నాడు.

లవు—అవును.

[భరతుడు—ప్రవేశము]

భర—(తనలో) సుందరరూపులగు నీకుమారద్వయమును జూచిన
నాకది యొకవిధమగు ననుమానము పొడముచున్నది. వీరు
వనవాసులగు మునికుమారు లేలయగుదురు ? లోకాపవాదకు
భీతిల్లిపరమపాపనచరిత్రయగు సీతామహాదేవి నిండుచూలా
లని తలంపక రామచంద్రుడు వనబులయందు విడిచెనుగదా
ఆసాధ్యరత్నమున కీమతులుడయించిరని నేభావించెద. ముఖ
లక్షణములన్నియు రామచంద్రుని బోలియున్నవి. కాకున్న
మునిబాలురేయైనచో లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు వీరిచే రణాబున
స్మృతిదప్పిబడియుందురా ! సుగ్రీవాది వానర కిగు లోకు
దురా? ఆదిశక్తియు, పరిజ్యోతియు నైన సీతామహాదేవి

జనించినవారగుట నిక్కంబుగా కాని నేనిప్పుడీసంగతి రామునితోజెప్పి వీరిని ననుగ్రహింపుమని నుడువరాదు. అమ్మహాత్ముని యాజ్ఞను నేను బాలింపవలయును. నేను వీరిని సమీపించి శాంతవచనములతో కృతతురంగంబును విడువుడని చెప్పెదను (కుశలపులనుసమీపించి)

తే. గీ. రాముబంపున వచ్చిన ♦ కృతహయంబు

బట్టి బంధుపనేటికి ♦ బాలులార

బట్టితిరి కాక నేనలఁ ♦ గోటనేల

తగునె సాహసంబీరీతి ♦ దాపసులకు

చ. భగతుండ నేను రామనర ♦ పాలుని తమ్ముడ మిమ్ము జూచినఁ

గరుణజనించె నామదిని ♦ గావున యుద్ధము నేయనొల్లని

ధ్వజిని భూసురోత్తముల ♦ దాకరుయుద్ధమునఁ నృపాలకుల్.

బరువడి వీడుఁడిహయము ♦ పార్థివుడెంతయు సంతసించెడుఁ

శ్రీరాముఁడార్తత్రాణ పరాయణుఁడు జగత్కర్త అవతారపురుషుడు

చ. మగఁటిమివీడి మీమదుల ♦ మానవనాథుని వేడుడయ్య ము

జ్జగముల వేల్పుతండగుట ♦ సత్యము దీనశరణ్యమూర్తి మీ

వగలిక సాగిరావు కృతు ♦ వాజిని వీడుఁడు కోర్కెతీరెగా

దగిన హయంబులుఁ మణులు ♦ దంతిచయంబును మీకునిచ్చెదఁ

శ్రీరాముడనిన సామాన్యమానవుడుగాఁడు. దైత్యకులసంహారము

గావించి భూభరంబువాపుట కవతారమందిన పిష్టుమూర్తి

మ. దశదిగ్భాగములఁ బ్రతాపమహిమల్ ♦ దట్టంబుగానిండ స

ద్దశకంఠస్ఫుటకంఠ పంక్తులను దై ♦ త్యశ్రేణి భీతిల్ల ను

గృశరాళిఁ రణమందునున్న సుమన ♦ స్కశ్రేణిమెచ్చు మహా

యశముఁ గాంచెను నట్టి రాఘవునిను ♦ గ్రాహిణి వెసంగల్తువే

లవు—రాజేంద్రా! నీవు చెప్పవలసిన మాటలన్నియు జెప్పితివి ఇక
మావాక్యముల వినుము

ఉ. ధారుణి వ్యయ్యలైన హిమ ధాముడు సూర్యుడు ద్రోవదప్పినన్
వారిధులెల్ల నింకినను ధర్వతముల్ చలనంబునందినన్
వీకులమంచు బేర్పడగ వేడ్కను బట్టిన యశ్వరాజమున్
ధారుణియందు వీడ మిక తిథ్యముగా వదియింతు మౌనపా

శుశు—తే. గీ. బ్రతుకులా! యస్థిములు సం పదలు చంచ
లంబు గావున వీనిభా వంబు నెఱిగి
యశమునే గోరి నిరతంబు నలరువాడు
పుణ్యలోకంబు బొందును బుడమిపాల

మేము, ధ్యోత కే యాయశ్వరాజమును బట్టి యింతసమరం బాచ
రించితమి ణ్ణిచో మీకు మణిమయభూషణంబులును కడులును
హరులును మందిరంబులును నొసంగెద నశ్వమును విడువడని యేల
బలిపదిపు. ఇవేయన్నియు మాకేల?

నీ. హరిన యుతమైన హారపథులు మీకు
బరమిచ్చు దుద్రాక్షు సగులుమాకు
హాసకస్థితి ది వ్యాంబరంబులు మీకు
లలితమా నారచే లములుమాకు
నైభవాస్పదమైన వరసౌధతతి మీకు
సౌఖ్యమిచ్చెడి పర్వ శాలమాకు
బహువిధభోజన భాగ్యగరిమ మీకు
బహువిధ ఫలహార వసతిమాకు

తే. గీ. బహుళ గజరథ జంనాన్వ బాము మీకు
బహుభయంకిం పసమ్మిగి బలముమాకు

సతత ఘనరాష్ట్రపాలనా • సక్తిమీకు

సతత పరమేశ చింతనా • సక్తిమాకు

లవు—రాజేంద్రా! నీవు శ్రీరాముడు సాక్షాద్విష్ణుస్వరూపుడని
చెప్పటచేత మాకు సమరోత్సాహము మఱింత యధికమగు
చున్నది. నా కడసారి వాక్యము వినుము.

మ. పర రామావనిపాలచంద్రుడవర • బ్రహ్మంబుగానన్ పుణ్యో
ద్ధరసంగ్రామతలంబునందు వినుమా • దోశ్యక్తి మైగెచ్చినన్
స్థిరహాకీర్తిలభించుగాక యశఁడే • చెండాడినన్ మమ్ముమో
క్షమంబొంది సుఖంపగల్గుదుము చే • వాఘంబు శ్లాఘింపగన్

కుశు—నిశ్చయము. నిశ్చయము.

భర—(తనలో) ఆహా! ఏమి! ఈబాలురయొక్క ధైర్యసాహసములు
ఇప్పుడు నేనేమి నేయుదును! (అలోచించి) చేయుటకేమున్నది?
సమరమే కర్తవ్యము. (కోపముతో)

ఉ- భారుణిలోన మీరు ఘన • తాపసపుత్రులకుతాటమమ్ములన్
ఘోరరణంబునం దిప్పుడు • గూల్పుంగఁ జేతులు రాక యిట్లు లి
పారంగఁ జెప్పినాడ నిక • నాహవమే యొపరింపఁ గోతిరిన్
ధీరమనస్కులై నిలుండు • దేవత లచ్చెరువంది మెచ్చంగన్.

కుశు—మే మింతకు మున్నే సంసిద్ధులమైయుంటిమి. నీవేమైన నెవరి
తోనైనఁ జెప్పిగొని రావలసిచో జెప్పిరమ్మా.

భర—ఆ! ఏమంటివి. ఇదిగో శరము! (ప్రయోగించును.)

కుశు—(శరమును దప్పించుకొని)

తే. గీ. గురుని నత్కృప నాపైన • బరగెనేర
గురుని నిరతంబు నాత్మలోఁ గొలుతునేని
జనని మునిజనామరసుత • సాధ్వయేని
యత్రుమా! వేగఁ గూల్పుమీ • యవనిపాలు.

(శరమును విడుచును.)

భర—హా! (నేలబడును.)

(తెరలో)

శా. బౌరారా యిది యెంతవీరితఁ ఘనజఁ న్యక్షిణిలోఁ దమ్ములన్
 ధీరోదారుల శౌర్యమూర్తులను నర్థిం గూర్చుగా జాలినా
 రా ! రంధిక నెందుబోయెనగు శ్రీః • రాముండనన్ నాడుఁడి
 ఘోరాస్త్రంబురబుచ్చి మిమ్ము నిపుడే • గూర్చున్ దలంపునితినన్
 కుశు—(లవునిజూచి)

చ. తమ్ముని బాటుజూచి. కనుఁ • దమ్ముల కెంపులురాల కోపభా
 వమ్ముచుబూని యాత్రిపుర • భంజనుడై యలరాగుదుద్రుచం
 దమ్మున వచ్చుచుండె నటు • థాత్రివిభుండగురామమూర్తిఁ
 ద్ధమ్మున దాకఁగా మనల • ధైర్యమువీడకయుండు తమ్ముడా.
 లవు—

మ. ఎవఁడైనన్ మనకేమిసంగరములో • నింద్రామర శ్రేణితో
 భవుడే తెంచియెనిల్చుగాకనుభయం బావంతయున్ బొందనా
 జననత్వంబులు నీకునుం దెలియవా • శౌర్యంబుదీపింప , భూ
 భవునిన్ రాముని దాకెదన్. భరణి ను • దృష్టిన్ ద్రి నార్జించెదన్
 కుశు—తమ్ముడా! ఎవడో వానరు డిట్లు వచ్చుచున్నాడు.

[హనుమంతుడు—ప్రవేశము.]

హను—అహా! ఏమిది! బాలురెంతటిపరాక్రమవంతులై నారు! మహా
 శౌర్యమూర్తులై న భరత లక్ష్మణశత్రుఘ్నలమరణంబున నొక
 కోలకుదెచ్చిరే! వీరులగునుగీ! వాడులోడిపోయిరి. (ఎదుటజూచి)
 అడుగో ! భరతుని పాటుజూచి శ్రీరాముడు ప్రళయరుద్రుని
 చందంబున వెలుంగుచు నీ తాపనకుమారులను దాకుటకు
 గాఁబోలు నిట్లు వచ్చుచున్నాడు. ఈతనిరూపము మిగుల
 భయము గలుగఁ జేయుచున్నది.

నీ. భానుపుత్రుని బోవ • వాలిని దునుమాడు
 సమయమందైన నీ • శక్తిలేదు
 వారాశి బంధింప • వడి చాపమెత్తిన
 సమయమందైన నీ • కృమములేదు
 గంభీరమైనట్టి • కుంభకర్ణుని చూచు
 సపుడైన యింత ధై • ర్యంబు లేదు
 భువనకంటకడైన • పొలనుదిండులతేని
 దెగవోయినపు డింత • తెగువలేదు

తే. గీ. నేటిధర్మంబు, చూపంబు • సరుపమాన
 సాహసంబును వీక్షింప • జగములెల్ల
 భస్మముగజేయునా యను • భయముదోచె
 వీరరాఘవచూపంబు • వెలయుకతన.

నేనిప్పు డిమహాత్ముని సన్నిధికరిగి యీతనిని వాగించి, నే నీముని
 కుమారులతోఁ బోయి టంబునకుఁ గడంగెదఁగాక! (నిష్క్రమించును)
 కుశు—తమ్ముడా! ఈవానరుఁ డిట్లువచ్చి మరల రామునికడ కరిగి
 యేదియో చెప్పుచున్నాడు కానిమ్ము. ఒకరినిమిత్రమై మన
 ము వేచియుండనేల? మనమే శ్రీరాముని దగ్గరకు బోవుదము
 రమ్ము. (ఇంచుక నడచును)

(తెరలో)

చ. నిలుండు నిలుండు బాలకులు! • నేనిదె వచ్చుచునుంటిఁ బోవగా
 వల దనురాంతకుండనయి • వస్కెకు నెక్కిన వాయుచుండు, దో
 ర్పల ఘనవిక్రమాఘ్యుడగు • భానుకుమారునమాతృదక్షమహా
 జ్వల చరితుండు రామనరు • పాలుని దానుండ నన్ను గెల్పుడీ.
 (అను పద్యమును జదువుచు హనుమంతుండు వ్రేవేళించును.)
 లవు—(హనుమంతుని జూచి) ఓహో! నీవు రాలేదనియే మేము

చూచుచుంటిమి. నీవు సుగ్రీవునిమంత్రివా ! సరే! మమ్మెది
రించి సుగ్రీవుడేమయ్యెనో చూచితివా ? నీవును వట్లే యగు
దువురమ్ము.

హను—(తనలో) ఆహా! వీరియాకారములు నాకెంతయు వద్భుతము
గొలుపుచున్నవి. అదియుంగాక, శ్రీరామచంద్రుని ముఖలక్ష
ణములన్నియు వీరియందలరాసుచున్నవి. లోకావవాదకు
భయమంది రామునిచేవిడువబడిన సీతామహాదేవిగర్భమున
నీకుమారులుడుదయించిగని తలంచుట కావంతయు సందియము
లేదు. కాకున్నచో నిట్టి బలికృమశౌర్యము లెట్లువచ్చును.
నిశ్చయముగా వీరిం గెల్పుట కాపురవారుండైనను శక్తుడు
గాడు.

శి. బాలుర కిట్టి సాహసము + వచ్చుట వింతగదోచె వీరితో
నాలమునేయగాదరమె + యబ్జభవాదులకైనగాని; యా
భీలత మున్నచానవుల + వీచమడంచిన యట్లుగాదు; నీ
తాలలనామనోహరుడ + తప్పక దీనినిఁ దీర్చగావలె
అయినను వీరిని సామవాక్యములచే భయపఱచి చూచెదగాక ? (ప్ర)
కాశముగా) బాలురారా!

నీ. శతయోజనంబైన + జలరాశి నొకగోష్ఠ
దంబుగ భావించి + దాటినాడ
లంకాపురముగాయు + లంకిణీ యను నిశా
చరి దర్శమును నార్చి + వరలినాడ
అక్షీణబలుడైన + రాక్షసు సత్తయు,
గురుశౌర్యమున నాజిఁ + గూల్చినాడ
శంకయింతయులేక + లంకాపురంబెల్ల
సన్నిలోపలఁ బెట్టి + యలరినాడ

తే. గీ. భీతిఁబూనక రాక్షస విభునితోడ

జేరి రామునిఁగూర్చి భా • పించినాడ

నట్టి నాతోడ మీరేడ • నాజయేడ

చాలుఁజాలును మరలుఁడో • బాలురార!

కుశు—అందఱు నిట్లే విష్ణువీగి మాశరముల బాలయినారు,

లవు—సుక్కటా ! నీప్రగల్భవాక్యములఁ జాలించి శక్తియున్నచో
గదనమునకురమ్ము.

హను—ఏమీ ! ఇదిగో ! నాప్రతాపముఁజూడుదు. నావాలంబునకు
మిమ్ముజుట్టి శ్రీరాముని చరణసన్నిధియందు జెట్టెడఁగాక?
(వాలమును దిప్పుచు సమీపించును.)

కుశు—(లవునిజూచి) తమ్ముడా! ఈమర్కటుఁడు విశేషమహిమగల
వాడును, భుజసత్వముగలిగినవాడును నై యున్నాడు. వీనితో
బోరుచుఁ గాలహరణము నేయుటకు నామనంబు సమ్మతించ
క యున్నది. కావున, గురువరుం డొసంగిన సమ్మోహనరా
రామాస్త్రంబున వీనిని బంధించెడఁగాక.

(మోహనాస్త్రమును బ్రయోగించును.)

హను—తనలో ఆహా! ఏమి యీబాలుని ప్రభావము? అస్త్రప్ర
యోగంబున నన్ను శౌర్యహీనునిఁగఁ జేసినాడే !

లవు—హనుమంతా! మేమెక్కడికి, బోయిన నక్కడకుఁ జెంపుడు
కోతివలెవచ్చుచుండుము. (హనుమంతుని తనప్రక్కకు దీసి
కొనివచ్చి నిలఁబెట్టును.)

కుశు—(ఎదుటజూచి) తమ్ముడా! అడుగో! శ్రీరాముఁడు స్వయముగ
మనలో రణం బొనర్చుటకుఁ గాబోలు వచ్చుచున్నాడు.

వు—రానిమ్ము.

[శ్రీరాముడు—ప]వేశము]

శ్రీరా—(తనలో,

చ, పడిరి ధరాధినియకులు ♦ పాణమువాసిరివానరాగ్రిణుల్

పొడిపొడియయ్యెమేల్ రథము ♦ లుక్ జవనాశ్వములు గజంబులు

బడియె నిదేమివంత ముని ♦ నాధమాగుల కిట్టి సాహసం

బలవడు తెందు నేను గన ♦ నైతిని మానవలోకమందున

(ఎదుటజూచి) అరుగో హనుమంతుని సమ్మోహనాస్త్రముచే బంధిం

చినైచి వారిచ్చటనేయున్నారు. ఆహా ఏమి వీరిరూపంబులు నాచి

త్తము నాకర్షించివేయుచున్నది. కోపమును మరపించినవి.

తే. గీ. మారునకు పంకడిద్దు కు ♦ మారవరుల

గాంచి నంతనె నాక్కును ♦ త్సౌతనూజ

తలపునకువచ్చుచుండె జిత్తంబునందు

గారణంబది యేమియో ♦ కానరాదు

(పరికించి) సందియములేదు వీరు నిశ్చయముగా సీతకుజనించినవారే

చ. అవినిజనావిధంబున వ ♦ నాళికిబంపగ నామె యాత్మయా

చు వనములకజరించి, మునిశూడల యాశ్రమభూమిజొచ్చి, యా

కవలనుగాంచియుండు, (సీతను దలంచుకొని)

జన ♦ కక్షీతినాథతనూజ! నిన్నునున్

భువి నవవాదకుల్ భయము ♦ బొంది వనాళికి బంపితిగదా,

(ఇంచుక యూరకుండి) వీరు సీతాపుత్రీకులుగానిచో నిట్టి పరాక్రమ

మెట్లుగలుగును? సీతమోముననున్న లక్ష్మణములన్నియు వీరిమోము

నందునఁ గానవచ్చుచున్నవి. (అలోచించి) ఇప్పుడునేసినమరంగంబున

విచారించుచు సుంటి నేనివారండరుచునవ్వుదురు. కావున హృదయము

ననుండి పొంగిపొరలిపచ్చుచున్న చింతనాపుకొని, యీరుమారులకు

సామవాక్యములఁ జెప్పి హయమును గొనిపోవఁ జూచెదను
గాక! (కుశలపులను సమీపించి, ప్రకాశముగా) బాలకులారా!

ఉ. కాశలలోపలఁ గనరు ♦ కాయల మెక్కుచునుండు మీర లే
హానికృపారసంబున న ♦ మగ్గితరంబగు నస్త్రవిద్యలఁ
గానగజాలినారు, కనఁ ♦ గా మదికచ్చెరువయ్యె నెంతయుఁ
హానికుమారులై యిటుల ♦ మమ్మెదిరించుట మీకు ధర్మమే.
మీరు వీధులై న నగుదురుగాక! రాజులమగు మాతో విరోధమేల!
మితవంబున కియ్యది భంగముకాదా!

చ. సమతపరాక్రమక్రమము ♦ సాహసశౌర్యము మీకునేల? భూ
రమణుల సొమ్ములయ్యివి; వి ♦ రాజిత శాస్త్రము లభ్యసించు నే
మమునఁ జెలంగగావలయు ♦ త్మోసురపుత్రులైన మీరు; భూ
రమణుడఁ జెప్పినాడ నను ♦ రామునిఁగాగ నెఱుంగఁ గాదగుఁ.

కుశు—(రామునిజూచి)

మ. జనపాలోత్తమ! మానులన్న నిటు ని ♦ స్సారంబుగాఁ జూతునే
ఘనశౌర్యంబు నృపాలురందుననె ను ♦ గ్రహస్ఫూర్తి శోభిల్లనే
గనలేదే జమదగ్ని నందనుని లో ♦ కస్తుత్య శౌర్యంబుతో
మనుజాధీశుల శౌర్యదర్శములనిన్ ♦ మాయింపడే భూమిపై

శ్రీరా—మనికుమారులారా! వ్రాశంస వచ్చినది కావునఁ జెప్పక
తప్పదయ్యెను దీనివలన నాత్మస్తుతిఁ జేసికొంటినని తలంపవ
లదు. మీరిప్పుడు నుడివిన పరశురాముడే నాచే నాశయందు
భంగపడినాడు.

చ. సమరమునందు నాయెదుట ♦ సాగునె మీబలవిక్రమంబు, లా
యమరులతోడగూడి త్రిపు ♦ రారియు వచ్చిన గెల్వలేడు నన్
గమలదళాక్షులార మియు; ♦ గాంచిన నెంతయుఁబ్రీతియయ్యె హ
స్తముః శరంబు నేగతిని ♦ నాల్పును మిమ్ములఁ గూల్పనిత్తఱిన్

వత్సలారా! మీతో గయ్యమొసర్చుటకు నాచిత్తము సమ్మతింపక
యన్నది. సవనహయముతో మీ కేమియు బనిలేదు. తాపసులగు
మీరు మౌనాద్వైతమునఁ గోవాగ్ని జనింపజేయుకు. మీ మేలును
గోరి వచించు నాపలుకుల విని సచనాశ్వమును విడిచి, నావెంట పా
శీతమునకు రండు. అచ్చట యాగంబును జూడవచ్చును. మీకు వల
సిన మణిమయభూషణ కనకాంబరాదుల నొసంగెద.

లవు—రామా! రవికుల జలసిధి సోమా !

మ. తగ నీయానతి సేయకన్నను: బ్రీత * స్తంభైన సత్కార్యమీ
జగతిన్లేదు మఱొందు, కాని విలస * చౌర్యంబుచే గీర్తిగాం
చుగ బంధించిన యశ్వరాజ మిక చే * చందంబునకే వీడఁగా
నగు; సందేహముమాని నీనుదిని * ఘోరాజ్ఞ మిముగఁగెల్పుమా
కుశు—

ఉ పోన ను గోరియే తురగ * ముగ వడిబట్టితి మిట్టిలీల, నిగ్
ఘోరరణంబునందున న * కుంతితశౌర్యము తోడదాకి, వి
స్తారయశోబు గాంచెదము; * ధావణిఁగూలితిమేని మోక్షల
క్ష్మీరమణిఁ వరించెదము * చిత్తమునందున శంకయేటికి.

రఘువంధనా ! నీవు సంశయింపఁ బనిలేదు.

తే. గీ. మణిమయంబైన భూషణం * బరములిడెద
నంచుఁ బయక నేల, కరుణమా * యందుఁబూని
వేడెద మొసంగుమీ రణ * భిక్షుమాకు
రమ్యగుణసాంద్ర శ్రీరఘు * రామచంద్ర.

శ్రీరా—(తనలో) ఆహా! అమృత మొలుకు వీరిమాటలు నాకు
నుజింశ యనురాగ మొన జేయుచు సంగరముఖమునుండి
తప్పించుచున్నది. (ప్రకాశముగా) బాలకులారా ! ఇంతి లే

బ్రాహ్మమునందే యిట్టిశౌర్యసాహసము లెట్లవడినవి ! మీ తల్లి దండ్రిలెవరు ! మీ శేగురునియొద్ద నభ్యసించితిరి?

లవు—మహారాజా ! మాతోడ నీవేమైన సంబంధము కేయుదువా ? మేమెక్కడ విద్యల వభ్యసించిన నేమి : మాతల్లిదండ్రి లెవరైన నేమి ! మాశౌర్యపరాక్రమములు సంగ్రామరంగంబునఁ జూచెదవుగాక !

శ్రీరా—మీరుసంగ్రామ మనుమాటనువదలకయున్నారు, పోనిండు ఈమాటవినుఁడు. మీరిప్పుడు మీతల్లికడకరిగి,

ను. జననీ ! రామస్మృతాల శేఖరుని యు ధ్ జ్ఞాశ్శంబు బంధించి, యాతని సైన్యంబు సమస్తమున్ దునుమగా ధాత్రీశుఁడేవచ్చె; మేమనిలో నాతని దాకవచ్చునె సము ధ్ ద్యచ్ఛౌర్య మేపారఁగా నని ప్రశ్నించినదు త్తరంబు గొనుడి యుపైన వీక్షించెదన్.

లవు—రాజేంద్రా ! రణరంగంబున విజయలక్ష్మి లాలితులముగాకుండ మాతల్లికడ కరిగినచో నామె మాముఖంబుల దిలకించునా ! (ఇంచుక యూరకుండి) రామదండ్రా ! ఈ యసవసరమైన సంభాషణముతో నేలకాలయాపనముజేసెదవు ! నీవెంత చెప్పినను మేము రణరంగమునుండి మరలిపోము

శ్రీరా—(తనలో) ఇంక ఏరికి భయముగొల్పి చూడవలయును. (ప్ర) కాశముగా బాలులారా !

మ. అరయన్ జలకయాన్నవారు గద; బా ధ్ హాశౌర్యమేపార. సం గరరంగంబున నున్న నన్ను జెనకం ధ్ గాఁజాలు నెవ్వడు భీకరులై లోకము లేచు పాతకుల ర ధ్ తుశ్శ్రేణిఁ దున్నాడి, యిద్ధరణీభారము బాసినాడ నని చి ధ్ త్తంబందు మీరెంచుడి

అనేక నక్తంచరుల వధించి మించిన నాకు మీరెంతవాగు ! బాలకులగుటచే నింతవఱకుఁ జెప్పితిని.

కుశు—నీవు దైత్యాంతకుడవనియు భగవత్స్వరూపుండవనియు మే
మెఱుంగుదుము.

ఉ. నీదగు సత్కథాతతియు ♦ నీమహిమాతిశయంబునెల్ల, న
త్యాగరలీలఁ గావ్యముగ ♦ భారుణియందు రచించి మాకు స
మ్మోడముతోఁ బఠింప ముని ♦ పుంగవుఁడిచ్చెనుమాగుతుండునిఁ
శ్రీదయితుండవే యనఁచుఁ ♦ జిత్తములందున నెంతుమెప్పుడు

లవు—(శ్రీ)రామునిఁజూచి)

నీ. పతిశాపవశమునఁ ♦ బాషాణమైయున్న,
వడఁతి శాపంబును ♦ బాపినావు
అక్షీణకృపబూని ♦ పక్షినాథునిఁగాంచి
దివ్యమోక్షంబు నం ♦ దించినావు
శబరి యుచ్చిన పండ్లు ♦ చవిఁజూచి, తృప్తివ
హించి సత్కృపను భావించినావు
జలధిబంధనవేళ ♦ లలితకారుణ్యంబు
నించి యుడుతమలా ♦ లించినావు

నే. గీ. దైత్యవిభుతమ్ముఁడనియైనఁ ♦ దలఁపకుండ
మించుకృప విభీషణుని ర ♦ ట్లించినావు
రాజమాతుండవే నీవు ♦ రామదండ్య
హరి నటంచును నిన్ను మే ♦ మరయవలదె.

యుద్ధముఁ జేసిన నీతోడనే చేయవలయు.

శ్రీరా—(తనలో) నాచరిత్రమునొక మునీంద్రుఁడు కావ్యముగకూడ
వ్రాసినాడట. (ప్ర)కాశముగా) బాలకారా ! ఇంక మీరు
నామాటవివర. కానిండు (శరమును చేబూని) బాలకా !

మ. ఖరునిం ఘోరరణంబులో హతునిగా • గావించి మించెన్ మహా-
 ధూర బాహుబలశాలి వానిని దృటిన్ • దున్నాడె లంకాపురీ
 శ్వరుడైనట్టి దశాననున్ దునిమిదే • వశేణి రక్షించె నే
 వరచాపంబాః యదేసుమియిదియు మీపై నేబ్రయోగించెదన్
 (శరముచేబూని)

బాలకులారా ? ఇప్పుడైనను మీగుబాగుగ యోచించుకొనుడు. నా
 శరము కరమునుండి వడనేని మీప్రాణములు దక్కవు.

కుశు—రామా ? మమ్ము భయపెట్టవలదు.

మ. ధరణీభారనివారణంబునకు దై • తృశ్శ్రేణి గూల్పంగ, భా
 స్కరవంశంబున జన్మమందిన రమా • కాంతుండవో నిన్ను సం
 గరమందున్ గెలువంగగల్గిన దిలో • కఖ్యాతి చేకూరు ! నీ
 కరమందున్ దెగినన్ లభించుగద • మోక్షశ్రీనమాశ్లేష మో
 వరలక్ష్మీధర సంశయింప కింక నీ • బాణంబు సంధింపవే ?

లవు—

చ॥ జగములకెల్ల దండ్రివట • సత్యము మాకును దండ్రినాదువో
 నిగతు విచార ! నీలగళ • నీరజసంభవ నన్నతా ! నినున్
 దగ రణమందు దాకి సము • దగ్గిబలంబున గెల్పుగొన్నచో
 జగమున కీర్తిగాంతు మది • సాగక నీదు శరాళిచేతనే
 దెగిపడినన్ సుఖించెదము • దివ్యపదంబును జేరి రాఘవా?

అంతియేగాని మేము సమరపరాజ్ఞులము గాము అట్లానగ్నినచో
 నాల్గొకిశిష్యులనియునీతానుతులనియు జెప్పుకొందురా?

శ్రీరా—(ఆశ్చర్యముతో) హా ! సీతాపుత్రుల ! సీతా !
[మూర్ఛిల్లును]

లవు—అన్నయ్యా ! ఈనృపాలుడు మనము యుద్ధము నేయకుండనే
మూర్ఛబొందినాడేమి

కుశు—నాకును వింతగ నేయున్నది. కానిమ్ము ఇదియు మంచిదే
మనచే బంధింపబడిన యీవానరుని దోడ్కొని యాశ్రమము
నకుఁ బోవుకము. అమ్మ మనకై విచారించుచున్నది రమ్మ

ఇ ది ద ం చ మౌ ం క ము

౩

సంపూర్ణోత్తరరామాయణము.

షష్ఠాంకము.

రంగము;—వాల్మీకాశ్రమము.

[ప్ర]వేశము:—పిచారమతో నీత (మూర్ఖులొందును) [కుశలవులు]
లవు—అగ్రిజా! మన మా సమరవిధంబంతయుఁ జెప్పినయంతనే
అమ్మ యీవిధంబున మూర్ఖునందిన జేమికారణమొకదా?
కుశు—నాకును నేమియు దోచకున్నది.

[అనుబంధము21]

నీత—(మూర్ఖునండిలేది) హా! ప్రాణేశ్వరా! నీ కెట్టిపాటు సంభ
వించినది! అశోకావవాదకు భయంబంది నీవు నన్నుఁ బరిత్య
జించినను నిరంతరమును నాహృయపీఠమున నీమూర్తిసే
బాదుకొలిపి నీసౌఖ్యమే గోరుచు నీయరణ్యంబున దినములఁ
బుచ్చుచుంటిని.

ఉ. హా! రఘువంశదీప! విబుధావన! హాచిరపుణ్యలీల! యా
హా! రమణీయగాత్ర! సక ధిలామరనన్నత పాదపద్మ! ఐ
స్తాయితప్రకాశ సము ధి దారగుణాకర! గామచంద్రి! నీ
నా రణములను నాశించితి ధి నైతివే పుత్రులచే, మనోహరా!

ఇంత నా జగ్గమేల !

సీ. రాష్ట్రావరాధు వి • రాధుని నానాడు
 నాకునై గాదె దు • న్నాడినావు
 భానుజుజేపట్టి • నానిమిత్తముకాదె
 వాలిదిర్పము భంగ • పఱచినావు
 మతిమంత్రుడౌ హను • మాత్రు నాకై కాదె
 మించి లంకకును బం • పించినావు
 శంకయింతయు లేక • జలరాశిపై న నా
 కై కాదె నేతువుగట్టినావు

తీ. గి. నాఁగొఱకుఁగాదె వీరవా • నరులగూడి
 లంక కరుదెంచి దైత్యుల • బింకమార్చి
 దశశిరస్కుని దున్నాడి • తనరినావు
 రఘుకుంభోధిచంద్ర! శ్రీరామచంద్ర!

అట్టి నీవు నేడిట్లయితివా ! హా!నాథా! నీదివ్యమంగళ విగ్రహసందర్శనమునకు, నీపాదసేవకును నేను దూరంబయినను నిరంతరమును నీనామస్మరణమే నేయుచుఁ గాలము గడుపుచుండ నీవిల్లయితివా ? అయ్యో! ప్రాణేశ్వరా! ఇంక నాకేమిగతి?

కుశు—(సీతనుజూచి) తల్లీ! నీవీరీతి శోకించెదవేల ? మాకేమియు తోచకున్నది!

సీత—కుమారులారా! ఏమిచెప్పుదును? మీరెంత సాహసకార్యమును జేసినారు!

చ. జనకుఁడు మీకు భానుకుల • సాగరచంద్రుడు రామచంద్రుఁడా
 తిని నిటుఁజేసినారుకద • ధర్మముదప్పి; కుమారు లెందును
 జనకుల కెగ్గునేయుదురె • సాహసమొప్పెను మీకెగాక ? నా
 తను వెటునిల్చునింక గుణ • ధాముని రాముని జూడకుండినన్

కుశు— ఏమీ శ్రీరామచంద్రుడు మాజనకుడా ! ఈసంగతి మాకె
న్నడును దెలుపవైతివే !

లవు—అమ్మా ! నిన్నెన్నిసారులు మేము మాతండ్రియెచ్చటనుండెను ?
అతని పేరేమి యని యడుగ, నెన్నడును జెప్పవైతివే !

సీత—సాక్షాద్భగవంతుడగు నాశ్రీరాముడే మీతండ్రి మీచే గూ
లిన భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు మీపినతండ్రిలు.

లవు—(నిచారముతో) హా ! మేమెంత వారుణకార్యమాచరించితిమి !

చ. జనకుడు సేయు యజ్ఞమని + స్వాంతమునం దలపోయకుండ, నా
తనిమఖవాజిబట్టి, పిన + తండ్రిల మువ్వర బుణ్యమూర్తుల
ఘనరణమందు గెల్చి తిజ + గంబులలోఁ బితృహంతలంచు మ
మ్మనుకొనగా నొనర్చితిమి + హా ! యిక నేకీయ సుందుమమ్మరో !

కుశు—అమ్మా ! శ్రీరాముడు మాతండ్రియని యెన్నడును జెప్పియుం
డవైతివికదా ! మాకాసంగతి దెలిసియున్నచో నింత సాహస
కార్యంబొనరించి, పాపము గట్టుకొందుమా ! ఇట్టి పాపకార్యం
బొనరించి మేమింక ధాత్రిపై బ్రతుకజాలము. రణరంగంబున
మూర్ఛనొందియున్న మాతండ్రి చరణనన్నిధికరిగి, యచ్చ
టనే పాణిములఁ బాసెదము.

సీత—ఎంతకష్టమెంతకష్టము ! పుత్రులారా ! జనకుని దివ్యమంగళ
విగ్రహముఁ జూచినప్పుడైన మీకు రణోత్సాహము తగ్గలేదా
అమ్మహత్తునిపై మీరేల శరంబుల బఱపితిర ?

లవు—అమ్మా ! మేమాతనితో యుద్ధమే సేయలేదు. రణముఖమున
మేమతి భక్తవిషయములతో సంభాషించినాము. మాటలాడు
చునే యాతడు మూర్ఛనొందినాడు. నీవుమామాలలనమ్మవేని
మేము తోడ్కొనివచ్చిన పాపమంతయు వానగు నడిగి
తెలిసికొనుము.

సీత—హనుమంతుడా ? ఎచటచున్నాడు !

కుశు—రణమున మేమాతనిని సమ్మోహనాస్త్రంబున బంధించి, తీసి
కొనివచ్చి యాశ్రమముందు గట్టిపెడినాము.

సీత—హనుమంతుడే మీచేత బంధింపబడినాడా ! (తనలో) వీరి
చర్యలన్నియు మిగుల నద్భుతంబులు గలుగఁజేయుచున్నవి.
(ప్ర)కాశముగా) కుమారులారా ! ఎంతవని జేసితిరి? హనుమం
తుని బంధించితిరా ? చాలుఁజాలు. శీఘ్రముగా నాతనిని బంధ
విముక్తిని, జేసి, తోడ్కొనిరొందు.

లవు—(నిష్క్రమించి) వెంటనే హనుమంతునితోఁ బ్రవేశించును,
హనుమంతుడు—(ప్రవేశించి) అనుబంధము 22) తల్లీ ! వందనములు

సీత—హనుమంతా ! సమస్తకార్య నిర్వాహకుడవగు నీవుండియుఁ
గూడ నింతకార్యముఁ జేయించితివా ?

సీ. పరమహర్షముతోడ ♦ భానుజు విభునకు
హితునిగాఁ గావించి ♦ యెసగినావు
పారాశిఁ దరియించి ♦ ప్రాణేశు క్షేమంబు
దెలిపి నాప్రాణముల్ ♦ నిలిపినావు
రణరంగమందు మూ ♦ ర్భమునింగిన సుమిత్ర
వట్టిని రక్షించి ♦ బరగినావు
రాముపై నొక్క శ ♦ రంబైనఁ బడకుండ,
నాజిలో సతనిముం ♦ దలరినావు

తే. గీ. మించుభక్తిని రాముమె ♦ ప్పించి యతని
భూరికృపకు బాత్రుండవై ♦ బొలిచినావు
నీప్రభావంబువర్ణింప ♦ నేరితరచు ?
శౌర్యగుణసాంద్ర ! హనుమంత ♦ సచ్చరిత్ర.

వాయుండనా ! నీవుండియుఁ గుమారుల బాల్యచాపల్యము నుడువలేక

పోయితివా? రణరంగంబున నట్లు ప్రాణేశ్వరుడు వడియుండెనని విని యింక నేనెట్లు బ్రతుకుదును ?

హను—తల్లీ! శ్రీరామచంద్రునినకుఁ దెలియని విషయ మొక్కటియు లేదు. ఆతఁడు సమస్తమును గ్రహించియే బాలకులతో బోరాడకుండ యోగనిద్రను బొందినాడని తలంచెదను. అతడు, త్వరలోనే లేచినందున కానందము గలుగ జేయును

తే. గీ. ఆదిశక్తివి నీవు మా యమ్మ నీకు
జననమందిన నుతు లతి యశోధనులు
సమరమున వీరి గెల్వంగఁ జాలడచ్చు
మూడు కన్నుల వేల్పైన భూమికాత

లవు—ఆమ్మా! తాత వచ్చుచున్నాఁడు

వాల్మీకి—(ప్రవేశించి) అవురా! ఎంతలో నెంతయ్యె!

(అనుబంధము 23)

నీత—(వాల్మీకిపాదములపైబడి) మహాత్మా! మనీంద్రా! ఇంక మా కేమి తెరువుఁ జూపెదవు? నీవు లేచినమయమునఁ గుమారులు ప్రాణేశ్వరుని యజ్ఞసాయంబు బట్టి సైన్యములఁ జీకాకుపఱచి మఱియెలగు భరత లక్ష్మణ శత్రుఁ ఘ్నులను రణంబున గూల్చినారట. భగవత్స్వరూపుండగు మన్నాధుండు గూడ మూర్ఛబొందియున్నాడట.

కుశు—(వాల్మీకి పాదములపైబడి)

తే. గీ. జనకుకృతువాజి బంధించి యసాహనమున
విన్నతండుగ గూల్చిన వీరులనుచు
జగములో నింద లేకుండు సరణి నరసి
మమ్ము రక్షింపుమా నీవుఁ మాని చంద్ర

(అనుబంధము 24.)

లవు—

తే. గీ. బాల్యచాపలంబున గగ్గితం ♦ వాజబట్టి
సాహసంబొనర్చిత మట్లు ♦ సంయమిందగి!
పిన్నతండుగిలు. దండగియు ♦ బృద్ధిపైన
బ్రతుకు మార్గంబు నరయుమీ ♦ మహితకృపను

వాల్మీ—(నీతనుజూచి) సాధ్వీమణీ! నీవు చింతింపవలదు (కుశలవులం
జూచి) కుమారులారా! వగవకుండు నేను నరుణలోకమున
కరిగియుండుటచే నిట్లు సంభవించినది. ఇదియతయు నేను
దివ్యద్వప్తిని గవిపెట్టి వచ్చితిని మదీయతనః పృథ్వివంబున
రణరంగంబునఁ గూలినవారెల్ల జీవించిరి యోగనిద్రావశుం
డైన శ్రీరామభద్రుండు గూడ లేచినాడు

మ. జనకతౌగధవపుత్రి! నీదుమదిలో ♦ సంతాపమున్ వీడు మిం
కనినున్ రాముడనుగ్రహించుజుమి ని ♦ క్కలబొప్పగారేపుఁనా
జననంబున్ సఫలత్వముగనియె నీ ♦ సత్పుత్రీకుల శిష్యులై
మనుటన్ ధాతిని నింతకన్నను గడున్ ♦ భాగ్యంబు వేకున్నదే.

తల్లీ! శేషటితో నీయిక్కట్లన్నియు గట్టెక్కు. అఖిలజనసభామధ్యం
బున కేపు శ్రీరామచంద్రుడు నీచేత శపథముఁజేయించి నిన్ను గగ్గ
హించును. నేనందులకు సమ్మతించితిని

కుశు—గురువర్యా! మాజనకుని జూచుటకు మాచిత్తములు తత్తర
మందుచున్నవి.

(అనుబంధము 25.)

వాల్మీ—కుమారులారా! శేపు మనము సాకేతపురమున కరుగుదుము
రామాయణకావ్యమును మీరచ్చట నిండుసభయందు మీ
తండ్రియగు రామనకు వినిపింప వలయును.

హను—(తనలో) శ్రీరామచంద్రుడు మరల నీదేవిచే నేల శపథము జేయింపఁ దలంచెనోకదా !

వాల్మీ—(హనుమంతునిజూచి) రామనేవాపరాయణా ! పావనీ ! మన మందరమును గలిసియే సాకేతమున కేగుదము.

హను—మహాభాగ్యము !

వాల్మీ—(నీతను గుశలపులనజూచి) అమ్మా ! రమ్మ. కుమారులారా రండు ! మారుతీ ! రమ్మ.

(అ హను నిమ్మ)మింతురు.)

రంగము—సాకేత పురస్థాంతమున యాగశాల.

(శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు - హనుమంతుడు అనేకమంది రాజులు - మునులు - ప్రవేశము.)

శ్రీరా—(లక్ష్మణునిజూచి) తమ్ముడా ! అవాల్మీకి నాచరిత్రమునే కావ్యముగ వ్రాయుట కేల యపసరము వచ్చెనోకదా !

లక్ష్మ—సాక్షాదించిరానాధుండగు నీచరిత్రమువ్రాయుట యాతని భాగ్యవిశేషమేకదా !

భర—అందలి పదగుంధన, మర్దచమత్కారము వర్ణనాతీతము.

శత్రు—కుమారులగు కుశలపుల గానము కావ్యమునకు మఱింత వన్నె దెచ్చినదని నుడువదగును.

శ్రీరా—(లక్ష్మణునిజూచి) తమ్ముడా ! లక్ష్మణా ! నేను నీతశపథము నేయునని సభ్యులంఱును వేచియున్నారు. ఋషిపుంగవుం డగు వాల్మీకి జానకి నింకను గొనిరాడేమి !

శత్రు—(ఎదుటజూచి) అడుగో ! అనుకొన్నంతలోనే కుశలవకుమార నమేతయగు నీతానుహదేవితో గూడ నమ్మహాత్ముం డగు చెంచుచున్నాడు.

(వాల్మీకి-నీత-కుశలపులు-ప్ర)వేశము)

అందఱు—(వాల్మీకి నమస్కరింతురు.)

శ్రీరా—(వాల్మీకినిజూచి)

సీ. నడుకానఁ జిక్కిన ♦ పుడమిపుతుగ్నిఁగాంచి
మించు సత్కృప నాద ♦ రించినావు
నాడు నందనులకు ♦ మోదంబుమీఱంగ
సకలవిద్యల సేర్ప ♦ జాలినావు
నాచరిత్రం బుల ♦ నాచువృతారకం
బై యుండ గావ్యంబు ♦ వ్రాసినావు
బహుమందున మొన్న ♦ ప్రాణముల్ విడిచిన
వారినిబ్రదికించి ♦ వరలినావు

తే. శీ. మునికులోత్తమ భవదీయ ♦ ఋణముదీర్చ
వశము యెన్ని జన్మములకైన ♦ భక్తితోడ
నర్పణము నేయు వందనం ♦ బంధుకొనుమ
భవ్యగుణసాంద్రీ వాల్మీకి ♦ తాననే చ్చ.

(వాల్మీకికి నమస్కరించును)

నీత....(శ్రీ)రామునిజూచి)

సీ. అడవి కంపినగాని ♦ యాస్కంధో. నిన్నె
సేవించుచుంటిని ♦ శ్రీగుణాధ్య?
ఎంతచూచినను నా ♦ కే గారి ప్రాచక
యండనితఁడు బోవె ♦ నుర్వి తేడ!
అతిశౌర్యధనులౌచు ♦ నలరు నీకొమరుల
సరసి రక్తింపుమా ♦ క్షామలాంగ!
కన్నడ యిక మాని ♦ కరుణ మీరంగ నాకు
నీసేవ నొనగుమా ♦ నీరజాక్ష!

తే. గీ. చేయుచున్నట్టి శపథంబు • నేయుదాన
బాగు బాగని నన్నెచ్చ • భవ్యజనులు
నందియంబును బొందక • డెందమందు
భవ్యగుణసాంద్ర రామభూ • పాలచంద్ర.

ప్రాణేశ్వరా! ఇన్నాళ్ళకు నామీద నీకుఁ గరుణవచ్చినది. నేనెంతయు
ధన్యురాలన.

చ. జనకుని యశ్వరాజమని • స్వాంతమునందు నొకింత యెంచ కే
ఘనమగు సాహస్రంబునను • గట్టిచలంబును బూని యట్టుల
రణమొనరించినామని మ • నంబున గిన్న వహింపకుండనీ
తనయులమైన మమ్మిఁకను • ధన్యుల జేయగదయ్య మొక్కడఁ
కుశు—తే. గీ. ఆదినారాయణుండవై • యలకు నీకు

సుతులమై యుంట మాపూర్వ • సుకృతము సుమ
మాయొనర్చిన దోషములే • మదిని మఱచి
మమ్మిరక్షింపుమా యింక • మహిత కృపను.

చ. జనకజ మాకుఁ దల్లియగు • సద్గుణపేటిఁ నిరంతరంబు నె
మ్మనమున నీదుపాదముల • మానక కొల్పెడి సాధ్వీమిన్నః మ
మ్మను గనియైన నీమె నీక • భూరికృపారస ముప్పతిల్లగా
గనుమని నీమదివ్యపద • కంజములక శిరమొంచి మొక్కడఁ.

(రామునకు మొక్కును.)

[అనుబంధము 26.]

వాస్తవి—(శ్రీ)రాముని(జూచి) రామా! దిననాధకులాభరణా? ఈజనక
పుత్రి పాతిహిత్యమునుగూర్చి నీవెఱింగియు డీయు జననందకు
భీతిల్లి గర్భిణీయనియై • దలంపక కానంబులకుఁ బంపితివి.

ఈమె నాచే మదీయాశ్రమంబునకుఁగొనిపోవఁబడి మునికన్య
కారక్షితయై యీకుశలపులఁగాంచెను. సీత ధర్మచరిత్రయు
సుస్వభావయు, సాధ్వీమణియునై యున్నది. ఈమెను గ్రహిం
పుము. బుధజనసన్నతుడైన ప్రచేతనుని పుత్రుఁడనై యధిక
తపోనిష్ఠాగరిష్ఠుఁడనై యొప్పు నేనసత్యమాడను ఈమె మనో
వచఃక్రియల నీచరణసేవకప్పు నన్యమెఱుంగదు. సీతకొఱకు
నేను బాంకితినేని, యెండవాసలకోర్చి పెద్దకాలము నేనొనర్చిన
తిపము నిష్ఫలమైపోవుగాక! ఇంకను నీకు సంశయంబున్నచో
నీకోరిక ననుసరించి యీసీత సభ్యులందరును వినుచుండి శప
థంబుఁ జేయును.

శీరా—(వాల్మీకినిజూచి)

సీ. ఆగ్రహింపక నన్ను ♦ సతభక్తి నేజెప్పు

మాట నాలింపుమో ♦ మానిచంద్ర

లంకయందున మున్ను ♦ శంకయింతయులేక

యగ్ని దేవుడె చెప్పె ♦ నవనిపుత్ర

క్షైత్య నెలదులీ ♦ రేడులోకముల లే

రంచుః నిజంబీమె ♦ యమలచరిత

యనుటకు సందియం ♦ బావంతయునులేదు

ప్రజలాడునిందకు ♦ భయము నంది

తే. గీ. వసములకు బంపితినిః కాన ♦ బ్రజల మదికి

నీదు పల్కులకన్న ఈ ♦ నీరజాక్షి

చేయు శపథంబె హఠ్థియై ♦ చెలగునయ్య

ధన్యగుణసాంద్ర వాల్మీకి ♦ తాపనీంద్ర.

వాల్మీ—(సీతంజూచి) సాధ్వీమణీ! జనకపుత్రీ! ఇంకనీవుశపథ మొనర్చి
నీనాథునకు సంతసము గలుగఁజేయుము.

లక్ష్మ—(తనలో) అగ్గిజండు మరల నేదియో శవధమనుచున్నాడు.
దీనివలన నేమగునో తెలియకున్నది.

నీత—(రాముని విలోకించి) పాణేశ్వరా !

తే. గీ. అగ్ని దేవుడు వచ్చి యీ యతివసాధ్య
యంచువచియింప వినుచు నా యోధ మంది
తుదకు మరల నీగతిని శ పథమొనర్చి
ప్రజల సంశయంబును బాప వలయుననుచు
నాజ్ఞనిడుట నాపూర్వపు యోగబై సుమ్మ

నీయాజ్ఞసనుసరించి శవధమొనర్చుటకు సంశయించు దాననుగాను.
ఇదిగో నేను శవధము నేయుచున్నాను. (కరంబులు మోడ్చి భూమికై
చూచుచు)

సీ. వరుణై న శ్రీ రాము యచరణపద్మంబుల
లలితభక్తిని నెట్లు యోగంతునేని
పతియిచ్చు నాజ్ఞయే యతివాల మూటగా
స్వాంతమందున నెంచి వరలు దేసి
రామనామంబు హృదయ ద్రాజీవమున నిల్చి
నిష్కళంక సగుచు నెగడు దేని
శ్రీరామచంద్రునే చిత్తమందున నెట్లు
దేవదేవునిగ జరి యింతునేని

తే. గీ. పాణనాథుని ఘోరనామ యభజనదప్ప
నితర సౌఖ్యంబుగోరక యెసగుదేసి
నన్ను నీలోన జేర్చుకొనంగదమ్మ.
పూర్వకృపఁబూని నాయందు యభిమదేవి !

(పెద్దధ్వని వినిపించి భూమి బద్ధులగును. నీత భూమినిగొనికె బోవుచు
నభ్యులేల్లరును నాశ్చర్యముతో జూతురు)

శ్రీరా—హా ! నీతా ! పూతచరిత్రా !

కుకు } హా ! తల్లీ !
లవు }

లక్ష్మ—హా ! తల్లీ ! జనకపుత్రీ ! ఇంకనిన్ను మేము చూడముకాబోలు
ధర-- హా ! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము ।

శత్రు—హా ! పాడులోకంబున నుండుట కిచ్చలేక భూమిం బ్రవేశిం
చితివా !

శ్రీరా—(తనలో) విచారముతో)

హా ! జనములు వల్కుమాటలకు ♦ జాల భయంబునుబొంది నిన్ను, న
వ్యసముల కంపి తందులకు ♦ భావమునందున శాంతమూని; యీ
జనములు చూచుచుండ నిటు ♦ సాహసమేర్పడ రచ్చబెట్టె నం
చు నలిగి నన్ను వీడి భువి ♦ జొచ్చితివే కృపలేక జానకీ !

(అనబంధము 27.)

హా ! జానకీ ! నాయెడల నేరములెంచుట నీకు ధర్మమా ! అరణ్యము
లందు దురంత సంతాపము నొందుచున్న నిన్నెట్లయిన గ్రహించుటకే
శేషధమను నెవమును గల్గించితిని గాన నీవొట్లనరింతువని కలనైన
దలంపనెతిసి. నీది తము నే నెఱింగియుంటినేని యిట్లనర్చి యుం
దునా? నేను నీకు బాధలు గల్పించితి నని మోహలతను ద్రొందివేసి
మాయమై పోతివికదా ! నాయెడల నెంత కృపారహితవైతివి నీవెక్క
డనుంటివని వెడకింపుదు ! శివునివిల్లు విడుచుటయు, సుగ్రీవునితో
సఖ్యంబు పాటించుటయు వాలిని నిర్జించుటయు సారక్షోభంబు నే
యుటయు, దళకంఠుని పుత్రామాత్యభృత్యాదివర్గముతో గూలనేయు
టయు, నీసమిత్తమేకదా? ఒకవేళినాయం దొకటి రెండు తప్పులుండిన
నుండగాక ! అంతమాత్రమునకు గోపించి నన్ను విడుచుట తగునా!
నీయనురాగము, నీభక్తి, నీ గుణముల నొక మటపునకురావు.

కుశు—(సీతను దేశించి)

చ. జనకునితోడ యుద్ధములు • సాహసలీల నొనర్చినట్టి యీ
తనముల మొద్దనుండు టది • ధర్మముగాదనియెంచి యేగితే

లవు—

జననిరొ నిన్ను వీడి యిక • త్కౌతలమందున నేవిధంబునకొ
మనఁగలవారమమ్మ యిటు • మాయెడ నిర్దయఁబూస నేటికిఁ
(అనుబంధము. 28)

శ్రీరా—(కోపముతో) సభ్యులారా ! ఈచిత్రమునుమీరు చూచితి
రికదా! జానికి వేడుకొనిననంత నే భూదేవి యామెకుఁదెరువిచ్చి
తనలోనికిఁ గొనిపోయెను. ఇంక నేనిప్పుడు తాల్మివహింపరాదు

మ. జలధిన్ బంధనఁజేసి వానరమహా • సైన్యంబుతోఁగూడ; ను
జ్వలశోర్యంబున లంకఁజొచ్చియనిలోఁ • జక్కాడిదైత్యేంద్రుని; నీ
తలిరుంబొడివి దెచ్చినాడనుగదా • దర్పంబుతో; నిట్లు భూ
తలమున్ వ్రచ్చెడఁ దెచ్చెడఁ సలివి నం • తాపంబు నాకేటికిఁ

ఈభూమిదేవి నాకాగ్రహముగలుగకవూర్వము సీతనుదెచ్చియిచ్చిన
సరే లేకున్న భవనక్షోభంబుఁ గావించెదగాక!

(బాణమును బూసెను)

(అకసమున)

రామా! సీపుసామాన్యమానవుని చందనమున నిట్లుక్రోధము చాల్చుట
ధర్మముకాదు సీపు శ్రీమన్నారాయణుండవు భూదేవి యొనర్చిన
యపరాధమేమియునులేదు, నిత్యానపాయినియగు సీత నిన్నెడ బాయ
లేదు ఇందిరాదేవియే భూమియందు సీతయైజనించి శ్రీమన్నారాయ
ణుండవైన నిన్నుబొంది యిప్పుడు తన స్వస్థానముజేరి నీయాగమ
నంబుగోరుచున్నది ఏకాంతమణి పాదపద్మములను సమస్తదేవతలను

నిరగతమునఁ జూరఁజూపితంబుఁ జూచుకొల్పి నేవించుచుందుగో, ఏ నారీశిరోమణిని నేవించినంతనే మర్రిజంబు దారిన్యమునాయునో, యాలక్ష్మిదేవి సీతయై కొన్నాళ్ళునిన్ను భరించినది నీవామెంగూర్చి వెత జెందవలదు ఆమెయుందున్న ప్రేమయంతయు నీకుమోక్షలయిన కుళలవులపై నిలుపుము.

వాల్మీ—(శ్రీ)రామునిజూచి) రామా! వింటివికదా! మింటనిలిచి చతుర్ముఖుఁ డెట్లు పలికెనో

శ్రీ. గీ. మహిత విద్యానముదుర్గిల • మాన్యగుణుల
నీ కుమారుల వీక్షించి • ప్రాకటముగ
మానినీమణిపైఁజేసెఁగ్రామ • మఱచిపోమ్ము
రామ జితకామ! జగదభి • రామనామ!

అంక నన్యదంతలనువిడిచి యాగము సమాప్తిజేయుము,

శ్రీరా—మునిఁద్రా! యాగము శేషితుడనే పూర్తియగును కావున నీవు నాయందుఁగృహంతరంగుడవై యాగసమాప్తివఱకు నుండుము.

వాల్మీ—అట్లనే కానిమ్ము.

శ్రీరా—(కుమారులనుజూచి) ఛత్తుర్లారా! రండు. (ఎదుటజూచి) ఇంక నేను యాగ కార్యమునందు వర్తింపవలయును.

(అరి నాలుగు.)

ఇ ది ష ష్ఠాంక ము

శ్రీ
రా

శ్రీ

నం పూ రో శ గ రా మాయణము

—

స ప నూంకము.

రంగము:—ఆయోధ్య—శ్రీరామునిమందిరము.

[ద్వారమునందు లక్ష్మణుడు-ప్రవేశము.]

లక్ష్మణ—(తనలో) అగ్రజుండగు శ్రీరామునిపూజ లోపలకరిగిన మునీంద్రునితో రహస్యముగ సంభాషించవలయుననియు, వారిరువురును సంభాషించునమయమున నెవ్వరరుడెంచినన, వారిశిరముఖండింపబడుననియుఁ జెప్పినాడు. కావున నే నతిభాగరూకతతో నుండవలయును. [ఇంచుకయూరకుండి] ఇప్పుడువచ్చిన మునీంద్రుని మున్ను నేనెప్పుడును వీక్షించి యుండలేదు. ఈతఁడెవరో కుహనామునిశేఖరునివలె గన్పట్టుచున్నాఁడు. (ఎదుట జూచి) అదిగో! ఎవరో మునీంద్రుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. (పరికించి) ఓహో! ఈతడీసమయమునందే యేల వచ్చుచుండెనోకదా!

[దుర్వాసుడు—ప్రవేశము]

లక్ష్మణ—(దుర్వాసునిగూర్చి) మునీంద్రా! గామానుజుండగు లక్ష్మణుండిదే సమస్కరించుచున్నాడు.

దుర్వా—లక్ష్మణువా! (ఇంచుకయూరకుండి) సౌమిత్రి! నీవు సత్య
రముగ శ్రీరామునకు నారాకఁ డెలుపుము.

లక్ష్మ—మునీంద్రా! శ్రీరాముండొకమునీంద్రునితో నేదీయోరహస్య
సంభాషణ గావించుచున్నాడు. లోనికెవ్వరును రావలదని
యాజ్ఞనిచ్చినాడు. వారిసంభాషణము త్వరలోనే పూర్తయి
గును. అంతవఱకును నాయందుఁ గృపబూని యిచ్చట విశ్రాంతి
పొందియుండుము.

దుర్వా—శ్రీరాముడెట్టివారితో నేవిధమయిన సంభాషణము జేయు
చున్నను నారాకకు సభ్యంతరము గలిగింపఁడు. నే నణివేగ
ముగ నాతనిఁ జూడవలయును పోయిరమ్మ.

లక్ష్మ—మునీంద్రా! నావాక్యంబులఁ జిత్తగింపుము. మునివరుండును
నాతఁడును సంభాషించు నవసరంబున నెవ్వరును. రాఁగూడ
దని కఠినమగు నాజ్ఞ నొసంగినాడు. ఆతనియాజ్ఞను మీరి
ఁజేయించుటకు నాచిత్తము సమ్మతంపదు. మహానుభావా !
నాపైఁ గినియక విచ్చట నాసేచుడనై యుండుము.

దుర్వా—ఏమో! నీవు నానుటవిని శ్రీరామునితో నారాకఁ డెలు
పవా? త్రిమూర్తులఁగూడ గయకంపితచిత్తులుగాఁ జేయఁ
గల తపోమహిమచే నలరారు నన్నే వారింపుచుంటివిగా

లక్ష్మ—మహాత్మా క్షమించుము. నీ పనిన్ను వారించుటలేదు. శ్రీరా
ముడును నామునియు సంభాషించువరకును నేను రామా
జ్ఞను మాల్గిపైచాల్చి ద్వారపాలకత్వము వహించితిని. సేవక
ధర్మము విద్యుక్తముగ నెరవేర్చవలయునుగదా !

దుర్వా—నీవు నూకు ధర్మబోధసేయుచుంటినా (ఇంచుకయూర
కుండి) స్వేచ్ఛవిహారుడ నగు నాకు నీతో ఏమివనియున్నది
నాయంతట నేనే లోనికెబోయెదను. (పోబోవును.)

లక్ష్మ—మునిచంద్రా! ఒక్కంతకాలము తాళవాలవా!

దుర్వా—నానంగతి నీకు సంవ్రాతిగఁ దెలియును. ఇదిగో! నేజెప్పు చుంటిని. వినుము.

చ, వసమున చింత నీవు నను • మానమువీడుచు నాదురాక, న
మృనుకులవార్ధిచంద్రునకు • మానక తెల్పుము. తెల్పుకున్నచో
వినుము మదీయవాక్యమును • బృధ్విని బంధులతో, దనంబుతో
దనయులతో నినుం గిరిసి • దగ్ధునిగా శపియింతు లక్ష్మణా

లక్ష్మ—(తనలో) అక్కటా ఇప్పుడు నేనేమిసేయుదును ఈసమయమున లోపలి కెవ్వరైన వచ్చి నీ వారిశిరము ఖండింతునని యగ్రజుడు పచించినాడు. దుర్వాసుండరుడెంచి తనరాక రాముచికిప్పుడు దెలువకపోయినచో నందరిని దగ్ధులగునట్లు శపియింతునని కోపమున బలికినాడు. (అలోచించి) కానిమ్ము. నాయొక్కనిమూలమున నందరును నేలమడియవలయును? శపరిగిరిసేసి రాముఁడు నాశిరమునమాత్రమే ఖండించును. తక్కినవారి కేవిధమైన హానియుఁ గలుగదు. (దుర్వాసునిజూచి) మునీంద్రా! ఏమైనను గానిమ్ము నీరాక రామునకుఁదెల్పెద ఇయిరవిద్ధు. (దుర్వాసునితో నిష్క్రమించును.)

(తెగలేచును.)

[శ్రీరాముడు—యముడు సంభాషించుచు నుండును.]

శ్రీరా—మునీంద్రా! నీకుభీష్ట మెద్దియో సలపీయఁగోరెద.

యము—రామచంద్రా! నేను యముఁడను. నిజరూపమున, మరుగు పంచి యీమునివేషమున నీకడకు బ్రహ్మసంఘున వచ్చితిని.

శ్రీరా—సద్భాగర్థునిచక్షుణవత్సుండవగు నీదర్శమున నేను గృతార్థుండ నైతిని బ్రహ్మసం దేశమును వినఁగోరెద.

యము—ఆ చతుర్ముఖుడు నీతో నిట్లు విన్నవింపుమనెను. నీవు
 శ్రీమన్నారాయణుండవు. దేవతాస్థానితుడవై రావణసంహ
 రార్థమై యిట్లవతరించి చేయవలసిన పనులన్నియు జేసితివి.
 ఇంక నాత్మధామమునకు దయసేయుము.

శ్రీరా—విరించి యాజ్ఞను మాళిందాల్పదగాక.

(లక్ష్మణుడు ప్రవేశించును.)

శ్రీరా—[లక్ష్మణునిజూచి] లక్ష్మణా! ఈసమయమున నేలవచ్చితివి?
 లక్ష్మ—అగ్గిజా! దూర్వాసమునీంద్రుడు భవద్దర్శనమునకు తొం
 దర పడుచున్నాడు.

యము—(శ్రీరామునిజూచి) రామచంద్రా! ఇంక నాకనుజ్ఞ నిమ్ము.

(అంతర్ధానుడగును.)

శ్రీరా—తమ్ముడా! దుర్వాసు డగుడెంచినాడా! శిశుముగలోవలికి
 ప్రవేశపెట్టుము.

లక్ష్మ—(సిష్క్రమించును.)

శ్రీరా—మునీంద్రా! ఈ సేవకుని సమస్కారము. లందుకొనుము.

దుర్వా—మనము నెప్పుదిగా బూట్లాడకొనవచ్చును. నేను పరమ
 నిష్టంబూని నిరాహుడనై యొకసంపత్సరమునుండి తపము
 సేయుచున్నాను. అయ్యది నిన్నటితో బూర్తియైనది! నాకా
 కలిబాధ యధికముగనున్నది. ముందు నాయాకలి దీర్పుము

శ్రీరా—మహాప్రసాదము మహాత్మా! దయసేయుము.

(సిష్క్రమింతురు.)

రంగము:—శ్రీరాముని మందిరము.

(ప్ర)వేశము:—శ్రీరాముడు—లక్ష్మణుడు)

లక్ష్మణ—అన్నయ్యా! నీవు విచారించెదవేల? ఈశరీరము నీయధీనమై నది. దీనిని నీయిచ్చవచ్చినట్లు నేయుము.

శా. అన్నా! సందియమందెదేల యిటు నీ ♦ వాత్సల్య బ్రతిజ్ఞార్థమై
నన్నుంజంపి యశంబు నిల్పుకొను మ ♦ న్నా యీశరీరంబు నీ
దన్నా! నీయని కీశరీరమును నే ♦ సర్పించినా మోక్షసం
పన్నత్వంబును గాంచగల్గి సుఖయిం ♦ పంజాబుడు రాఘవా!

నాచిత్తవృత్తి నీకు సంపూర్తిగఁ దెలియును. నాహృదయ మెప్పుడును భవత్పదారవిందనేపదప్ప నన్యమును గోరదు. నీపై నాకున్న మోహము, అనురాగము, పుత్రీకళతాదులపై నైనను లేదు. భవత్ప్రతిజ్ఞార్థమై యీదేహ మర్పించుట మదీయపూర్వ పుణ్యమనితలం చెదను.

శ్రీరా—[విచారముతో] హా! తమ్ముడా? కుమానాముని శేఖరుండగు యముని వాక్యమతి నై నేనొనర్చిన శపథము నీ నెఱిగియుండి యు, దుర్వాసుండరుడెంచి సంతనే యేల నాకడకు వచ్చితివి?

చ. అతఁడరుడెంచి పొమ్మనిన ♦ యంతనె వచ్చితివేల! యాతఁడుగ
మతి నలుకనే వహించియును ♦ మానముబూనక మమ్మునందఱ
క్షీతివయిఁగూల శాపమును ♦ జెచ్చెరనిచ్చిన నిచ్చుఁగాక; ఏ
గతి నినుఁ జంపి నే బ్రదుకఁ ♦ గాగలవాడను భావత్పవత్సలా!

సీ. భక్తిన్నాపైఁబూని ♦ వరభాగ్యముల వీడి

వనులకు నావెంట ♦ వచ్చినావు

పదునాల్గువర్షముల్ ♦ పడరాని యిళములఁ

బడి నాకు సేవల ♦ సలిపినావు

నన్నెదైవముగ ము + నంబున భావించి

యంచితప్రేమ + వర్తించినావు

నిరతంబు నాయాజ్ఞ + శిరముపై ధరియించి

సేవకుని కరణఁ + కలగినావు

తె. గీ. కటకటా లక్ష్మణా! నిన్ను + గరుణవిడిచి

నాపౌతిజ్ఞకై యెట్లు దు + న్నాడువాడ

నెట్టి తపముజేసినను నీ + యట్టివాని

ననుజుగా బడయగలనె + యవనియందు,

తమ్ముడా! నాసేవకంటె బ్రపంచమున విశేషమైనది, మఱియొకటి లేదని తలంచినాడవు, ఒక నిమిషమైనను నన్నెడబాసియుండుటకు, దలంపనివాడవు, నాసౌఖ్యమే నీసౌఖ్యముగను, నాకష్టమే నీకష్టము గను భావించి మెలంగినవాడవు. అట్టి నిన్ను నేనెట్లు జంఘళింతును? అక్కటా! రాజధర్మము లెంతకఠినములు!

లక్ష్మణు— అన్నయా! నీవు నన్నుగూర్చి చింతింపవలదు.

మ. తనువురే శాశ్వతమాయశోవిదితమాం + ధాతాదిభూమిశ్వరుల్
చనరే? యైహిక సౌఖ్యములే నతములా + జాయాత్మజుల్ నిత్యులా
ఘనసామ్రాజ్య రమాదినంపదలు వే + డ్కన్ వెంట నేతెంచునా
మనువంశోత్తమ? చింతవీడి ననుఁ జం + పన్ ఖడ్గమున్ జూనుమా
ఈశరీరము నీప్రతిజ్ఞారమి వినియోగపడుట నాపూర్వపుణ్యకృతమే.

(అనుబంధము. 29)

శ్రీరా—తమ్ముడా! శరణాగతులకు నభయమిచ్చు నీహస్తములచేత, ఖలులను, లోకదోషములను వైత్యులను వధించెడు ఈహస్తములచేత, పుణ్యచారిత్రుడగునన్నెట్లు వధింతును! అయ్యో! నాహస్తము లెట్లాడును?

[అనుబంధము 30]

లక్ష్మ— అగ్గిజా నీవు సామాన్యమానవుని చందమున విచారించిన నే నేమనగలవాడను?

శా. అక్షిణ ప్రకట ప్రతాప బలశౌ • ర్యంబుర్ విరాజిల్ల, లో
కక్షోభంబును నేయు దైత్యవరుల • ఖండింపగా బుట్టు నా
సాక్షాద్విష్ణుడ వీవు కావె జగదీ • శా యట్టిహో నేను, నీ
కాక్షేయంబున నేను జచ్చి స్థిరమా • కైవల్యము గాంచెదన్

(వసిష్ఠుడు—ప్రవేశము.)

శ్రీరా—(వసిష్ఠుని జూచి)మునీంద్రా! వచ్చితివా? మొన్న నాకడ కరుదెంచిన మునితో జేసిన శపథంబు ననుసరించి తమ్ముని నెట్లు వధింపగలనాయని దుఃఖసముద్రమున మునిగియున్న వన్నధరించుట కేదైన మార్గ మరసి రక్షింపుము.

వసి—శ్రీమన్నారాయణుండవగు నీవిట్లు విచారించవలదు. లక్ష్మణుని నీవు బరిత్యజింపుము. అత డిచ్చవచ్చిన యట్లునేయును ప్రతిజ్ఞకుభంగముండదు.

శ్రీరా—నాచేతులతోఁ జంపుటకన్న నిది కొంతమేలే యగును (లక్ష్మణునిఁజూచి) భ్రాతృవత్సలుండవగు నిన్ను విడుటకైనను నాచిత్తము సమ్మతంపదు కాని విధిప్రేరణయిట్లున్నది.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! నీవు వగవకుము నీవు నన్ను విడువుము నేను సరయూనదిం గుంకి శరీరము జాలించెదను.

శ్రీరా—ఎంతకష్ట మెంతకష్టము!

వసి— తే. గీ. నీవునారాయణుండవు • నెలత నీత
యిందిరాదేవి నీకంటె • ముందెయరిగి
యాత్మధామంబు నందు నీ • యాగమనము

కొరకు పీడించుచున్నది • ధరణిపాల
 నీకు జానైన శేషుడే • నిశ్చయముగ
 లక్ష్మణకుమారు డాచు కే • లంగినాడు
 భరతశత్రుఘ్నులే నీవు • కరములందు
 బట్టు శంఖుచక్రంబులు • ధరణియందు
 మీరు బుట్టిన కార్యంబు • దీరెగాన
 జితతో బనిలేదు శ్రీ • కాంత వినుము.

(శ్రీరా—(తనలో) బ్రహ్మసందేశముగూడనిట్లేయె యున్నది. (లక్ష్మణుని
 నిజాది, తమ్ముడా సౌమిత్రి) నేను విచారము విడచి ధైర్యము
 బూనితిని. (ఇంచుకయూరకుండి భరతునిపుత్రులగు తక్ష
 పుష్కరులను గంధర్వరాజ్యంబున కధీశులుగానిల్పితిమి. శత్రు
 ఘ్నుని పుత్రులను మధుపురి విదిశాపురంబులకు రాజులుగా
 జేసితిమి. నీపుత్రులగు నంగద చక్రకేతులను మల్లదేశాభి
 షిక్తులగావించితిమి. ఇంక మదగ్గి పుత్రుండగు కుశుని నయో
 ద్యకు రాజుగాజేసి లవుని నుత్తరకోసలాధిపతిగా నియమిం
 చెదను. ఈరెండుపనులును నైనపిదప నీపగుగుము

లక్ష్మ—(వశిష్ఠుని) మునీంద్రా! కుశునకుఁ బట్టముగట్టు ప్రియత్న
 మున నుండము రమ్ము.

(అందరు నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:—[అయోధ్య- సభామందిరము:- సింహాసనముపై కుశుడు
శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు—వసింపుడు]

శ్రీరా—కుశుని జూచి కుమారా ! ఈయిత్వోకు రాజసింహాపీఠముపై
నిన్నా^{సీ}నుంజేసి యభిషేకము జేయుచుంటిని. (కిరీటమును దీసి
కుశుని శిరసునఁబెట్టి)

సీ. తాతయా దశరథ • ధాత్రీవిభునికీర్తి
లతలఁ బ్రాకింపగ • దలపుఁవియ్య
జలజాప్తవంశజుల్ • సత్యవ్రతులబన్న
నిర్మలయశమును • నిలుపుమయ్య
అపనివరోపకా • రార్థమిదంశరీ
రమనువాక్యంబు న • రయఁగదయ్య
మునిజనార్చనమును • భూసుర సేవయు
భక్తిమోచేయుచు • బరగుమరయ్య

తే. గీ. సత్యమే జయమని • మానసంబునఁడు
దలఁచి సజ్జనుల్ పొగడఁగా • మెలగుమయ్య
మహిత సాకేతనగర సా • మ్రాజ్యలక్ష్మి
నిలపగా శాశ్వతముగఁ బా • లింపుమయ్య.

వశి—తథాస్తు-తథాస్తు.

(తెరవాలును.)

రంగము:—సరయూతీరము. ప్రవేశము:—శ్రీరాముడు, భరతుడు
శత్రుఘ్నుడు, హనుమంతుడు మొదలగువారు.

శ్రీరా—తమ్ములారా ! మనకంటె ముందుగా లక్ష్మణుడు సరయూ
నదిం గ్రుంకి దేవాము జాలించినాడు. ఇంకమనమును నట్టి

కార్యమునే యిప్పుడు జేయవలయును. (హనుమంతుఁజూచి)
హనుమా !

మ. హరకారుణ్య నరప్రభూతుఁడవు వే + దాంతార్థవిజ్ఞాన శా
త్రురహస్యాగమవేది వారయ భవి + వ్యద్భిహ్నువు నీవు; మ
చ్చరణాంభోరుహచింతనారతిని నా + చంద్రార్క తారావనీ
శరధిస్థాయిగ భూమినుండి నను శ + శ్వద్భక్తినిర్మించు వా
రి రహింబోచుచు నుండుమా నుమతివై + శ్రీయంజనీపుత్రు
నీవు నాకీర్తిచంద్రికల వెలయించుచు భూమిపై నుండుము. (తమ్ములను
జూచి) తమ్ములారా ! ఇక మనమిందుఁ బ్రవేశింతము. రండు.

[శ్రీరాముఁడు తమ్ములతో నదిలో మునుంగును.]

వెంటనే—తెరలేచును.

వైకుంఠము:—శేషశయనుఁడగు శ్రీమహావిష్ణువు, లక్ష్మీ, బ్రహ్మ
బ్రహ్మ—(విష్ణుమూర్తిని జూచి) మహాత్మా! నారాయణా! భృగు
మునీంద్రుని శాపకారణంబున. నీకంటెముందుగ నీతయైయున్న
లక్ష్మీదేవి యచ్చటకు విచ్చేసినది. నేనతాప్రార్థితుఁడవై
రామావతారమునఁ జేయవలసిన కార్యములన్నియుఁ జేసివచ్చి
తివి. నాకెంతయు సంతసంబయ్యె.

తే. గీ. రామ శ్రీరామ జయరామ + రామ యనుచు

భవ్య భవదీయనామంబు + భక్తిదలచు
నారలకు శుభంబు లొసంగి + వరలుమయ్యి
మహిత కల్యాణచారిత్ర + మాకళత్ర.

(తెరవాలును)

ఇది సప్తమాంకము.

సర్వము సంపూర్ణము.

సంస్కారోత్తరరామాయణము

అనుబంధములు .

అనుబంధము (1) రాముడు.

కాడన—వక.

వసితా కనుగొనుమా యా

వనరమణీయత - కన్నుల పర్యంబై యుండె॥ వని॥

1 మోదముగూర్చెడి పలువిధ - భూజంబులు

సాదరమతిఁ జూడగ - చనుబెమ్మిక ॥ వ॥

2 విధములగు వర - విరితరులవయి

రవ లొలుకఁగ బలుకు - చిలుకల గము లఱిగొ॥ వని॥

(2) చాకలి మొకడు.

నాలుసాలుపో పోయె - తెలిచె నీయేసము

పరమొగాడికడ నేరినావు - పాపాని కొడిగట్టినావు

భగుచె తగుచె - నన్న మోసమునుసేయ

మనసుతో సె - మగువయింక॥ నాలు॥

(3) (ఎల్లి) నాదనామక్రియ - ఆది.

- 1 ఉండు ఉండనే - యనునామాట॥ ఓచుగడాని ॥వుం॥
ఉండోసి యారీతి - దండనేల నేయ - యెల్లకుండలేవె
పెట్టిపోయ , చుండినంచు - కొత్తేయ - తిత్తేను - పడ్డాన .
బంతినా యారీతి - బాదుతావు॥ ఉం॥
- 2 ఏన్నోరోజులుంచి - నీతోడవుండలేద
అన్నాయముగ - నేకు - అయ్యయ్యో యిట్లందువె
తన్నాగ పెద్దమనుసులతోడచెప్పి
నిన్నేమి చేయిస్తనో - చూడింక॥ ఉ॥

(4) భరతుడు

లేశమైన కరుణఁ దలప కిట్లు నీత.

నడవులకుఁ - బనువగనుఁ - దగదోరఘువర - వినుమా ॥ లే

సాకి—ఆమానినీ శిరోమణిమహిమ నెఱిగియుండియు

నీమాడ్కివచ్చింప నీచిత్తమెట్లు సమ్మతించె

నిత్రము—మనమునందు సంశయంబు - మాని చెప్పుచుంటి

వనిత నడవులందు విడిచిరాగ బోవఁబాల॥ లేశ॥

(5) శత్రుిఘ్నుడు.

ఆహాహా - శ్రీరామా - ఆలింపు మనవి

అమలగుణస్తోమా - భూవుత్రి - యుగాటవిక్రి బహుపందగు ॥

అదైత్సనీటిలో - యామెగుణం బరయవె

సాదరమతిఁ జూడుము - సారసలోచన॥ ఆహా॥

(6) లక్ష్మణుడు - హిం ముఖారి-ఆది

ప॥ భావుత్రినేరితి నే విడిచివచ్చెద॥

అ॥ ప॥ పాపామనక వనంబులయందున-వరసాధ్యమణియంచు జేర్గన్న॥

నే - నేమని వల్కుగలవాడ - ఆయింతి

జానకితో - మానకనే - నిదిదెలిపిన - విని యకటా

మానసమున దీనిదలచి యెంతశోకించునో యేమితోచక
యుండెన॥ భూ॥

(7) సీత - కానడ - ఏక

మఱిదీ తెలుపుము నీవీ

కరణినిగుండగఁ జారణమేమో॥మ॥

మును నీవెప్పుడును నీ - గతి నీమది

వనటనుగుండి యెఱుంగవు - భాసురచరితా॥మ॥

వరసుతులని నను మాతృ - భావమున నతతము

నరయుచునుందువుగా - నమలగుణా॥మ॥

పరధననున్నను - గరళముగతి నే

పరికించుచునుందువుగా - జనములు వినుతింపగ॥మ॥

(8) లక్ష్మణుడు—ముఖారి

నమయింపగదమ్మా యింక నీశాపంబున॥

కుమరినగుచు నీగతి దుష్కృత్యమొనర్చిన నను॥స॥

అపరాధము నెన్నడునెఱుగని - విపులపుణ్యచరితను

విషణ్ములకుఁ జేర్చిన - బాపుడే, గతినదిత్తుడను॥స॥

(9) లక్ష్మణుడు—జేహాగ్

సాకి—ఓదిక్పాలులారా! సుగుణోజ్వల భూషణులారా
 ఓదివ్య మునీంద్రులారా - ఓసూర్యచంద్రులారా
 మిత్రము-జనకతనయ నీమెవిడిచి - చనుచుచుంటి
 మనములందు గరుణబూని మనుపరయ్యమీర!లోది॥

(10) లక్ష్మణుడు—ముఖారి—ఆది

హా సీతా. నీగతి - కే - నేమని పగతును
 భాసుర పుణ్యచరితకు నీగతి గల్పించితిగా!హా॥
 ఎందుబోదువో - యేమిసేయఁ దలతువో
 డెందమునందు నెట్లు గుందుచుంటివో!హా॥

(11) లక్ష్మణుడు—యదుకులకాంభోజ—రూప

ఎందుల కీరితిని నీ - వింతిగూర్చి యేతయో
 డెందమునన్ శోకమందెదు - భాసువంశదీప రాఘవ॥ ఎం
 తావసులున్ దేవతలున్ - తద్దయు నిను వేడగాను
 యీపుడమి భరంబునావ - నెంచి జన్మ మందితీవు॥ ఎం
 నీకుదలియని ధర్మ - మెందుగలదు జగతి
 లోకనాథుడవు నీవు - లోలాక్షీయు నతలక్షిణి వం॥

(12) గాలవుడు—బిలహరి—చతురశ్రము

వలదు:వలదు-యీహాయము-బట్టగా- వలదిది యికవిడువుము
 సఖుడా
 పలుపలుకు లిక్కేటికి ననుపిన మా-వంకజనేతా-పరమచరితా
 ఒకకవిపుత్ర గద్దూరగాతా॥ వల॥

మనమునందు నాలోచింపక - బట్టితిటు దీనివెనుకనె వండొ
మనుజునాధు డరు - దెంచుచుండు నిక పదపద యిలుసేరంగ
సఖావల!

(13) శత్రుఃస్మృడు.

ఈ బాలుడెవడో - నృపాల - సూనునివలె నుండిన॥ఈ॥
శైబా నీతనిని మెచ్చవచ్చు నెంతయున్
విభీతిలేక జయవర్షి . నెదిరించు చుండెన్॥ఈ॥
ఇతని మొగంబు, శశినేలు, కనుల
నీతవస్థంబులదోలు భరిభరి॥ఈ॥

(14) శత్రుఃస్మృడు—నోట.

బాలుడ పీగతిబల్కుగ సాహసమూనెజే
యూలములోపల శౌర్యము జూపుమికిన్ ॥బా॥

2. తావనపుత్తుడ పీగతి . ధరణీశులతో
నోపుదువే యుద్ధము సేయగ నకటా,
పాపముగా, నినుజుపిన మాకున; సం
తాపముగా నీతల్లికి బాలిక ॥బా॥

(15) శత్రుఃస్మృడు—నోటు.

1. మాటలు బలుకగ నేటికి నీవిధమున
సూక్తిగ నెదుటను నిలుపుమురా
పోటరీవై ; రణరంగము విడక
తీటడగించెదనాధైర్యము జూపుమురా॥మా॥

2. చలము బలం బేమాత్రముగలదో రణ

తలమున నిప్పుడె నాకును జూపుమురా

తలువా-పలువా-గలనా నిలువగ

బాలుడ నంచును నూహించితివేమో॥మా॥

(16) సీత—కీర నాణి—చతురశ్రము.

సోకుమారా ! హాసుకుమా !

యైకాంతుతోడ బోరాడి-సాహసమున

నీకరణిని దుఃఖవార్జనన్న ముంచితి **॥హా॥**

నాధుగానకున్న నీదు - నగుమొగంబు జూచుకొగచు

మోదమందుచుండ - భూధవుండు కరుణలేక

ఈధరణ నీపయి శరమునేసి-యిట్లుజేసెనే

ఎంచు నిన్ను జూతురా యింక - నేమి నేతురా॥హా॥

(17) కుశుండు—సాకీ

వరిపూర్ణశశిబోలు నీమోముజూచిన

కరుణబూరుచు నెంతి - కఠినచిత్తుడైన

ధరణీశుడేర కృపలేక నిక దాకి, యీ

దురమునందున మూర్ఖపుచ్చె నకటా

సుకుమారుడ వీగతి చేకురె నీకునునే

నిక నేగతి జేవింతురు. నిన్నిడనాడు హా ॥ప॥

(18) కుశుండు—ధీరశంక రాధరణము మేళము—చతురశ్రగతి.

మానసమున నీగతిని - మిక్కిలివగవగ - మాత్రం తగదిక

ననువిరుమా మానవతిని దెగవేయగ వడినేగి - భండనమం

దున జెండెద, నీ॥మా॥

దదిగరుణ - గనకిటులాతమ్ముని మార్కొనెనుగదా

సాక్షి—అపరమకతి నాంతరంగండా

భూసాలవంశ బడ బానలుంకు

అగర్వాంధకార ప్రిమత్తహృదయుడా

ఇక్కడనుంచి తిరిగిగతి

కడుపసివాడని మదిదలంపక యిట్లుజేసెగదా, మనిమెదవానిన్
తమ్మునిన్ వెనదెచ్చెద జూడుమా || మా ||

(19) (పేజీ 77) కుశుకు

బాబుడనో నీసాటికిక్ - గాబుడనో చూడురా

యూలమునందు ధైర్యముతో - వాలాయంబు నన్నెదిరింపుము

గా|| బా|| సంగరరంగంబున నా- యంగజరిపు యేతెంచినరాసి

భంగంబొందించెద విఖ్యా - తింగనియెద చూడుముగారా|| బా

(20) శ్రీరాముడు—ముఖారి.

అనుజా నామది దోచకయన్నది

రణమున హరెనై ననునోర్చిడి. ఘనబలుడగు శత్రుఁఘ్నుని

వనములనుండెడు మునితనయు జేగతి గూల్చగలిగె||అ||

బసరమునందును దర్పబేరిచి-లవణునిదునిమిన తమ్ముడు

యవరళశౌర్యధను డకటకటా-భువి నెలుగులెనోగదా ||అ||

(21) సీత.

హరామా, శ్రీ భానుకులసోమా.

హే నాదునోనాథ - నామనోనాథ

సేనేలు సేయుదాన నిక- నెందుజొచ్చుదాన

నేరివేడుదాన; బుతులిట్లు - నిన్ జేసిరికద

ఘోరసంగ్రామంబందున్ అ|| హ||

(22) యదుకుల కాంభోజి—రూప

వందనమో గామునతీ - వందనంబు, అంజనీ
 సందను దర్పించుగైఱొని-యందముగనను బోవుమా వం॥
 సూనుడ నాదు జననీ - మానసమున బ్రేమతోడ
 మానిని నను జూచిగావు. మానక నిను గొలుతు భక్తిని॥వం॥

(23) సీత—బేహన్—రూప

తాపనవరసనుదయగొనుమా
 భూపతి రాముడు తనయలచే బడెనట ॥తా॥
 నవనహయంబును బట్టి-సాహసమేర్పడ
 బవరమునందుం భరతాదుల, నవిరళ
 శౌర్యముల బాలురీ యవనిపై గూలగనేసెరట ॥తా॥

(24) లవుడు

జనకుడని మది నెఱుగక. యా-మునుకులత్తెల
 కునితో-రణమొనరించిన పాపంబు మమ్ము
 ఘనకృపతోగావుము.

సాక్షి—ట వాల్మీకి సంయమించా
 ట సమస్త సద్గుణసాంధా
 యిత్రరి మాజనకునిగను భాగ్యము గూరిచి
 చిత్తములకున్ మోదనం గల్గింపుము॥జ॥

25 కుశుడు—బారువ—ఆది

రాముని మేఘశ్యామునినుగుణో
 ద్దాముని జనకుని-దయ గనుగొనుమా॥రా॥
 మామది వెలియక-యా మాన్యచరితునకు
 నీమహి యెగు నొనర్చితి-మో మునితిలకా॥రా॥

జనకుని గనుగొనుమామది-మునివరగోరుచునుండెను
ఘనకృప బూనుచు. ఘనజేయుమిదె మొక్కెదరా॥

29 కుశుడు.

అవరాధము క్షమించుచు నను-గృవగనుగొని మో జనకా॥ అ॥
కృపణుడ-కుటిలుడ-కపటాంతఃకరణుడ
పాపుడని తలవక నా॥ అ॥

మమ్ము చూచియైన నీ-చిత్తమ్మున దయబూని మా
యమ్మనేలుమయ్య-సమ్మతితో శ్రీరామచంద్ర॥ అ॥

27 శ్రీరాముడు.

హాసీతా-పూతచరితా-సుగుణసంఘాతా॥
ఈనరణి నేనీయెడ-నీశపథంబును జేయిం
చితి నంచును నీనున నన్నను- బాపితివా-యెడ బాసితివా॥ హా॥

28 లవుడు.

తగునే జననీ మమ్మిగతి విడనాడగతగు॥
మిమ్ముల నగలంబొగలగ జేసితివీ
జననీయం దిం దెవ్వరిక-ఘనముగ బిల్చును
మనమున నానందింతుమి॥ తగు

29 లక్ష్మణుడు.

అనుమాన మేల యిటువినుమా-కనుమా రామా॥
నను నీచరణదా-నునివధించి-ప్రీతి
నను గాపాడికొనుచు-ఘనయశమందుము॥ అ॥
నీశపథముకొరకు నా-శిరమర్పించుట
వాసియనునతవా-శ్రీనీతాధిప నీమది॥ అ॥

10 శ్రీరాముఁడు—సాక్షి.

హా మదాజ్ఞాపరిపాలనాధారేయా
హానిరంతర కరుణాయయాంతరంగా
హాశరణగతరక్షణ దీక్షకంకణ
హా సుమిత్రా గర్భశుక్తి ముక్తాఫలా
మనమునందుగరుణవిడచి యెట్లునిన్ను జంపువాడ
ననుజ తోచకున్న దేమి యెందుజొత్తు వగతు నెట్లుహా॥

షడ్భాగ మంగళహారతి—ఆదిత్యం

చక్రవాకస్వరజతి.

(మంచినమయ మిదెరార నామనోహర)

- (1) హారతిదిగోరా, చేగోరా, శ్రీరామా జయ॥ హా॥
సారతరమహా॥ దార దీప॥ మందార, దేవగాంధారిరాగమున॥
- (2) వాణీశస్త్రోత్తా రు । ద్రాణీసుతపాత్ర । గీర్వాణ సుగుణజిత
బాణ భవన సంతాన నీకు X । ల్యాణిరాగమున॥ హా॥
- (3) హాటకచేలా । ధి, కూటస్థభే లాత ప్ర॥ హా హాటకాక్షుగ
ర్వావహరణ ఖగ ఘోట నీకు జంఘూటిరాగమున॥ హా॥
- (4) ఫేచరవినుతా । సంకోచరహిత సుర॥ ఫే॥
ధీచతుర, జితవిరోచనాత్మజ, కృపాచనాత్మక మాచిరాగమున॥ హా॥
- (5) దీపితాశారా । సుధీరనాధార సం॥ దీ॥
పాపదూరవిశ్వ । రూపనద్గుణ । కలాప నీకవే కాఫిరాగమున॥ హా॥
- (6) భాసురచరితా భూ । మీసురవినుతా॥ భా॥
దాసజనమనోల్లాసమానిహృద్యాసానీకుధన్వాసిరాగమున॥ హా॥

14981